

Hattulan kunta Lepaan alueen osayleiskaava

Kulttuurihistoriallinen selvitys

Sweco Finland Oy	2661738-3
Projekti	Lepaan suunnan kulttuurihistorialline
Työnumero	25010032
Asiakas	Hattulan Kunta
Tekijä	Hanna Ojutkangas, Dan Ronimus
Päiväys	2024-01-24
Dokumentin numero:	25010032
Dokumenttiviite	P:\FITMP02\WE\23703304_Hattulan_kunta_Lepaan_suunnan_oyk\000\B_Lahtoaineisto\Kulttuuriymparisto

Sisältö

1	Johdanto	6
1.1	Selvityksen tarkoitus ja sisältö	6
1.2	Menetelmät	6
1.3	Kohteiden arvottaminen	7
2	Yleiskuvaus alueesta	8
2.1	Alueen sijainti ja ympäristö	8
2.2	Kaavoitustilanne	9
2.2.1	Maakuntakaava	9
2.2.2	Yleiskaava	10
2.2.3	Asemakaavat ja ranta-asemakaavat	12
2.3	Lyhyt kuvaus selvitysalueen historiasta	15
2.3.1	Suotaala	20
2.3.2	Lepaa	20
2.3.3	Lahdentaka	21
2.3.4	Vesunta	23
3	Rakennettu kulttuuriympäristö	24
3.1	Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	24
3.2	Lailta suojellut rakennukset	28
3.3	Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2019	30
3.4	Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys	34
3.5	Paikallinen rakentamisperinne	36
3.5.1	Kartanot	36
3.5.2	Asuinrakennukset	37
3.5.3	Talousrakennukset	39
3.5.4	Julkiset rakennukset	40
3.6	Johtopäätökset rakennetun kulttuuriympäristön arvoista	42
4	Kulttuurimaisema	44
4.1	Maisemamaakuntajako	44
4.2	Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet	45
4.2.1	VAMA 2021	45
4.2.2	Maankäyttösuositukset	48
4.3	Maakunnallisesti arvokkaat kulttuurimaisemat	50
4.4	Paikalliset maisema-arvot	50
4.5	Lepaan kulttuurimaisemat	52
4.6	Johtopäätökset kulttuurimaiseman arvoista	55
5	Yhteenveto ja suositukset	57
6	Lähteet	58

Tiivistelmä

Tämä selvitys on laadittu Hattulan kunnan Lepaan alueen osayleiskaavan MRL 9 § mukaiseksi taustaselvitykseksi. Selvitys käsittelee kaava-alueen rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman arvoja, ja siinä esitetään alueen rakennetulle kulttuuriympäristölle ja maisemalle tyypilliset, kaavatyössä huomioitavat ominaispiirteet ja arvot. Selvitystyön yhteydessä inventoidut alueet ja kohteet on esitelty historiatietojen, sanallisten kuvausten ja valokuvien avulla erillisillä kohdekorteilla.

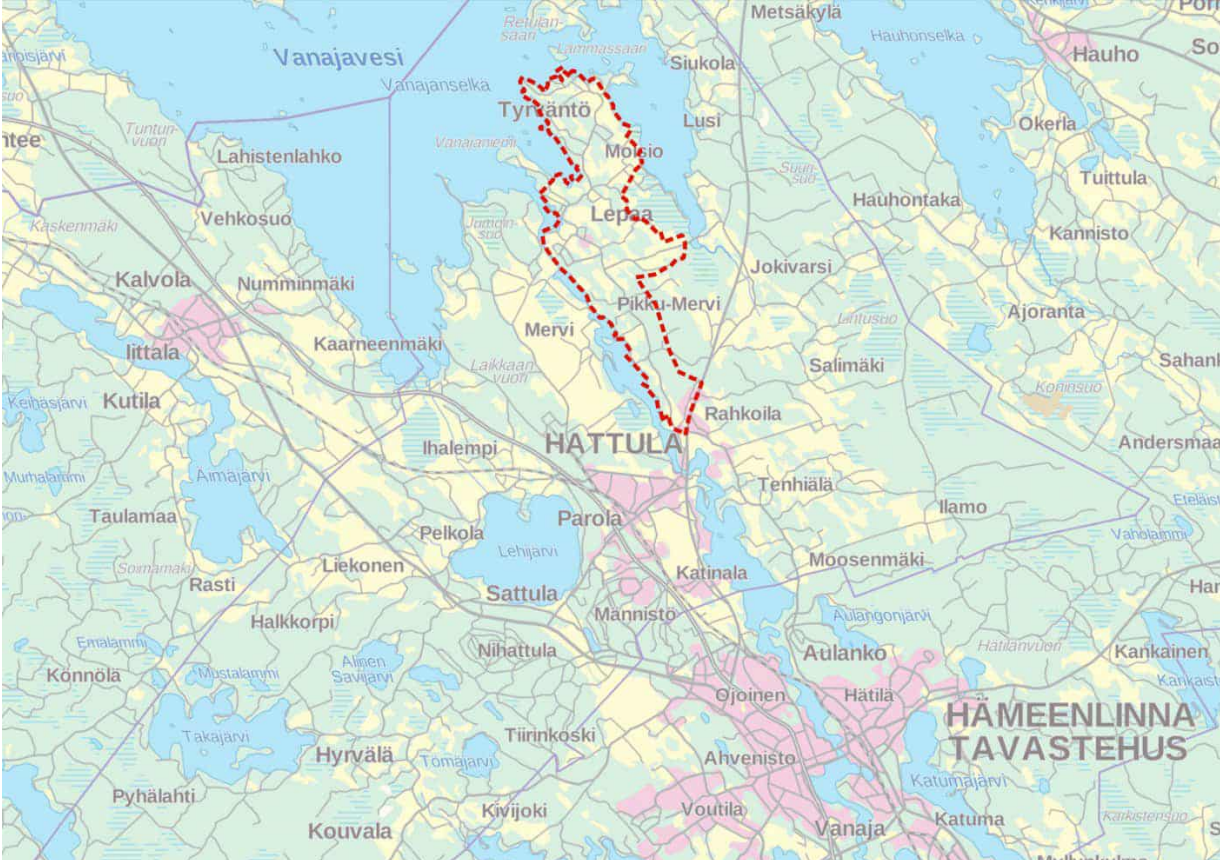
Suunnittelualue sijaitsee Vanajaveteen rajautuvalla niemellä, jonka maisemaa leimaa etenkin länsi- ja pohjoisosissa vesistön läheisyys ja siitä johtuvat kulttuurivaikutteet. Vanajaveden selältä kapeana vesireittinä kohti Hattulan keskustaajamaa ja Hämeenlinnaa jatkuva vesistö on tunnistettu osaksi valtakunnallisesti arvokasta Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alueetta.

Selvitysalueella on runsaasti aiemmin tunnistettuja rakennetun kulttuuriympäristön arvoalueita ja paljon arvokasta rakennusperintöä. Rakennusperinnön kannalta merkittävimpiä kohteita ovat kartanot sekä niiden lähiympäristöt. Kartanoiden historiallisilla viljelysmailla on useita vanhoja maatiloja ja työntekijöiden asuinrakennuksia, jotka muodostavat alueelle tyypillistä rakennusperintöä.

Suurin osa selvitysalueesta on määritelty arvokkaaksi maisema-alueeksi, jossa keskeistä on perinteisten maankäytön muotojen vaikutus maisemaan. Arvojen kannalta keskeisiä ovatkin laajat viljelysmaisemat, jotka kertovat alueen pitkästä asutushistoriasta. Keskiajalta säilyneet kyläkeskukset ja kartanot ovat muokanneet Tyrvännön niemen maisemaa, ja viljelysmaiden ohella alueella merkittäviä ovat merkittäviin tilakeskuksiin johtavat puukujanteet, kartanoiden puistot sekä pienempimuotoiset puutarhaviljelmät.

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tarkoitus ja sisältö

Kuva 1 Selvitysalue sijaitsee Hattulan kunnan pohjoisosissa Vanajaveteen rajautuvalla niemellä. Taustakartta: Maanmittauslaitos. Selvitys on laadittu Hattulan kunnan Lepaan alueen osayleiskaavan MRL 9 § mukaiseksi taustaselvitykseksi. Selvitysalue on rajattu kuvassa 1 punaisella viivalla. Selvitys käsittelee kaava-alueen rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman arvoja.

Selvityksessä esitetään alueen rakennetulle kulttuuriympäristölle ja maisemalle tyypilliset, kaavatyössä huomioitavat ominaispiirteet ja arvot. Selvitykseen on koottu tiedot alueella sijaitsevista valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaiksi luokitelluista rakennettua kulttuuriympäristöstä ja maisemaa edustavista miljöökokonaisuuksista ja kohteista. Selvitystyön yhteydessä inventoidut alueet ja kohteet on esitelty historiatietojen, sanallisten kuvausten ja valokuvien avulla erillisillä kohdekorteilla.

1.2 Menetelmät

Rakennetun ympäristön selvitys tukeutuu aiemmin laadittuihin inventointeihin, selvityksiin, kirjallisuuteen ja kartta-aineistoihin. Selvityksen laidinnasta on vastannut kaupunkitutkimuksen FM Dan Ronimus ja arkkitehti Hanna Ojutkangas Sweco Oy:stä.

Selvitysalueetta on tutkittu viikolla 27 vuonna 2023 maastokäynneillä. Työn yhteydessä maisemaa ja inventoitavia rakennuksia on valokuvattu ulkoapäin. Selvityksen valokuvat on ottanut Dan Ronimus tai Hanna Ojutkangas, ellei kuvan yhteydessä toisin mainita.

1.3 Kohteiden arvottaminen

Rakennetun ympäristön osalta aineistojen koonnin ja analysoinnin sekä alueiden ja kohteiden alustavan arvottamisen on tehnyt olemassa olevien inventointien ja maastotyön pohjalta kaupunkisuunnittelun FM Dan Ronimus ja arkkitehti Hanna Ojutkangas. Hämeenlinnan museo hyödyntää alueen arvottamistyössä selvitysalueen inventoinnin yhteydessä kerättyjä tietoja. Arvokkaimmista alueista ja kohteista laadittiin kohdekortit, joissa esitellään niiden ominaispiirteet, arvot paikallisen rakennetun kulttuuriympäristön kannalta sekä säilyneisyys.

Inventoitujen rakennuskohteiden arvot on määritelty seuraavin kriteerein:

- kylä- tai maisemakuvallinen arvo
- rakennustaiteellinen arvo
- historiallinen arvo

Kylä- tai maisemakuvallisesti merkittävässä kohteessa ympäristöarvot ovat tärkeitä. Kohde saattaa olla osa arvokasta ympäristökokonaisuutta, näkyä ympäristöönsä hyvin tai muodostaa oman maisemallisen kokonaisuuden. Yksittäinen rakennus voi olla maisemallinen kiintopiste tai kohteella voi olla merkitystä osana ajallisesti tai tyylillisesti kerroksellista kokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti tai -taiteellisesti merkittävä kohde saattaa edustaa jotain arkkitehtonista tyyliä tai tyylivaikutteita, jollakin tavalla mielenkiintoista, harvinaista tai tyypillistä rakennusteknistä ratkaisua tai rakennustyyppiä, tai tietylle ajalle tai sosiaaliryhmälle tyypillistä rakentamisen tapaa. Merkittävyyttä lisää, mikäli alueen rakennusten joukossa on joitakin aikansa arkkitehtuurin kontekstissa innovatiivisia tai harvinaisia yksilöitä, niiden suunnittelu on huolellista, suunnittelija on erityisen arvostettu, rakennukset pihoineen ovat hallittuja kokonaisuuksia tai niissä on esteettisesti käsiteltyjä, viimeisteltyjä yksityiskohtia.

Historiallisesti merkittäviksi luokiteltuihin kohteisiin liittyy tapahtuma- tai henkilöhistoriaa tai ne voivat edustaa tiettyä asutushistoriaa tai yhteiskunnan kehityksen vaihetta. Kohde voi liittyä esim. koululaitoksen, yhdistyksen, ja seurojen historiaan, teollisuus- tai taloushistoriaan, elinkeinoihin, uskonnonharjoittamiseen, tapoihin tai henkilöhistoriaan.

Maisemallisissa kohteissa huomioidaan alueiden syntyhistoria, nykyhetken maisemalliset arvot sekä niiden muodostama yhtenäinen kokonaisuus.

Arvotetut kohteet on esitetty erillisillä kohdekorteilla.

2 Yleiskuvaus alueesta

2.1 Alueen sijainti ja ympäristö

Kuva 2 Selvitysalueen sijainti Maanmittauslaitoksen ortokuvassa.

Suunnittelualue sijaitsee Vanajaveteen rajautuvalla niemellä, jonka maisemaa leimaa etenkin länsi- ja pohjoisosissa vesistön läheisyys ja siitä johtuvat kulttuurivaikutteet. Vanajaveden selältä kapeana vesireittinä kohti Hattulan keskustaajamaa ja Hämeenlinnaa jatkuva vesistö on tunnistettu osaksi valtakunnallisesti arvokasta Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alueita.

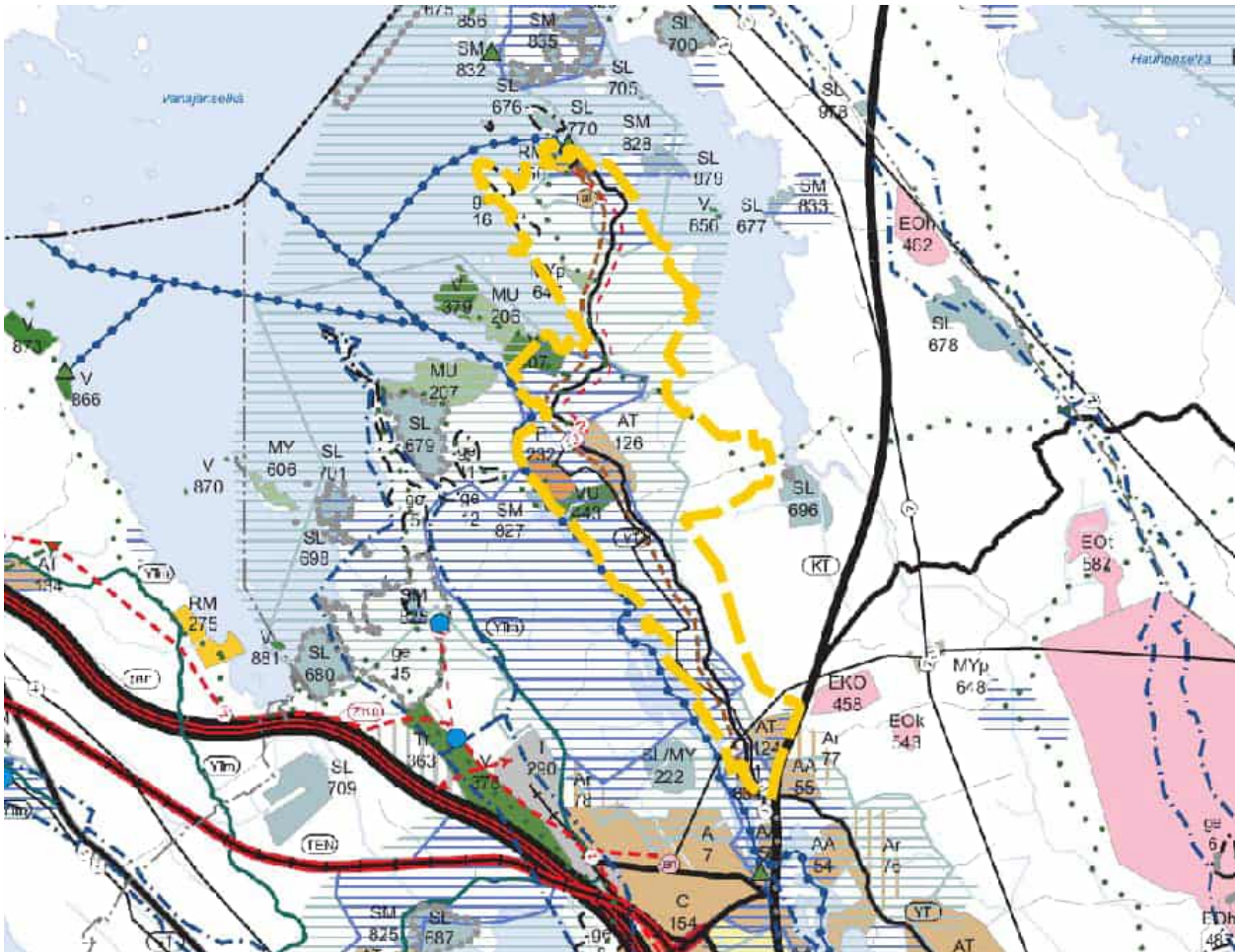
Vanajaveden laaksoa ympäröivät historialliset maatalousmaisemat, jotka kyllineen periytyvät keskiajalta asti. Hattulan seudulle ja siten myös suunnittelualueelle ominaisia ovat vanhat kartanot, joita ympäröivät laajat puistot, puutarhat ja viljelyalueet. Lepaan kartanon ympärille muodostunut kylä on peräisin vähintään 1450-, jopa 1200-luvulta. Tyrvännön niemen kärjessä sijaitseva Suotaalan kylä lienee syntynyt jo rautakaudella.

Suunnittelualue muodostuu Vanajaveteen rajautuvasta laajasta tasaisesta savikosta ja siitä kohoavista luode-kaakko-suuntaisista harjanteista. Metsäsaarekkeiden ympäröimät, mittakaavaltaan vaihtelevat kumpuilevat viljelyaukeat kattavat lähes koko suunnittelualueen. Vesistö on havaittavissa vain paikoin alueen läpi kulkevalta nauhamaiselta kylätieltä, jonka varteen asutus on keskittynyt tiivistyen aina vanhojen kyläpaikkojen kohdilla. Itäisemmissä osissa maisema-alueita reunustavat korkeammat havupuuvallat selänneet, joilla maasto on korkeampaa kuin alavilla viljelyalueilla ja joille ei sijoitu asutusta. Rantojen niemenkärjissä on niin ikään metsäisiä rakentamattomia mäkiä.

2.2 Kaavoitustilanne

2.2.1 Maakuntakaava

Maakuntavaltuusto hyväksyi *Kanta-Hämeen maakuntakaavan 2040* 27.5.2019 ja se on kuulutettu tulemaan voimaan maankäyttö- ja rakennuslain 201 §:n mukaisesti ennen kuin se on saanut lainvoiman. *Kanta-Hämeen maakuntakaavan 2040* lainvoimaisuudesta kuulutettiin 21.10.2021. Voimaan tultuaan *Maakuntakaava 2040* on kumonnut kaikkia aiemmat maakuntakaavat, joita olivat vuonna 2006 vahvistettu kokonaismaakuntakaava sekä ensimmäinen ja toinen maakuntakaava.

Kuva 3 Ote Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040:sta. Kaavarajaus keltaisella katkoviivalla.

Voimassa olevan maakuntakaavan keskeisimmät merkinnät kaava-alueella ovat:

- Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY
- Valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue
- Maakunnallisesti merkittävä maisema-alue
- Maakuntakaavassa osoitetut erikoislaililla suojellut rakennukset, kirkkolaililla suojeltu Tyrvännön kirkko sekä kymmenen vuonna 1993 asetus 480/85:lla suojeltua Lepaan puutarhaopiston rakennusta
- Hattukallion kylämäisen asutuksen alue (AT 124)
- Lepaan kylämäisen asutuksen alue (AT 126)
- Vanajanniemen virkistys-, retkeily- ja ulkoilualue (V 407)
- HAMK/Lepaa palvelualue (P 232)

- Harjulan metsälaidun maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja, arvokas perinnemaisema (MYp 647)
- Arvokas geologinen muodostuma (ge 16)
- Kyläkeskus
- Ulkoilureitit

2.2.2 Yleiskaava

Suunnittelualueella on voimassa Lepaan oikeusvaikutteinen osayleiskaava vuodelta 2003. Osayleiskaava on pinta-alaltaan noin 200 hehtaaria ja sijoittuu suunnittelualueen keskelle. Valmisteilla oleva Lepaan suunnan osayleiskaava korvaa olemassa olevan osayleiskaavan.

Kuva 4 Ote Lepaan oikeusvaikutteisesta osayleiskaavasta.

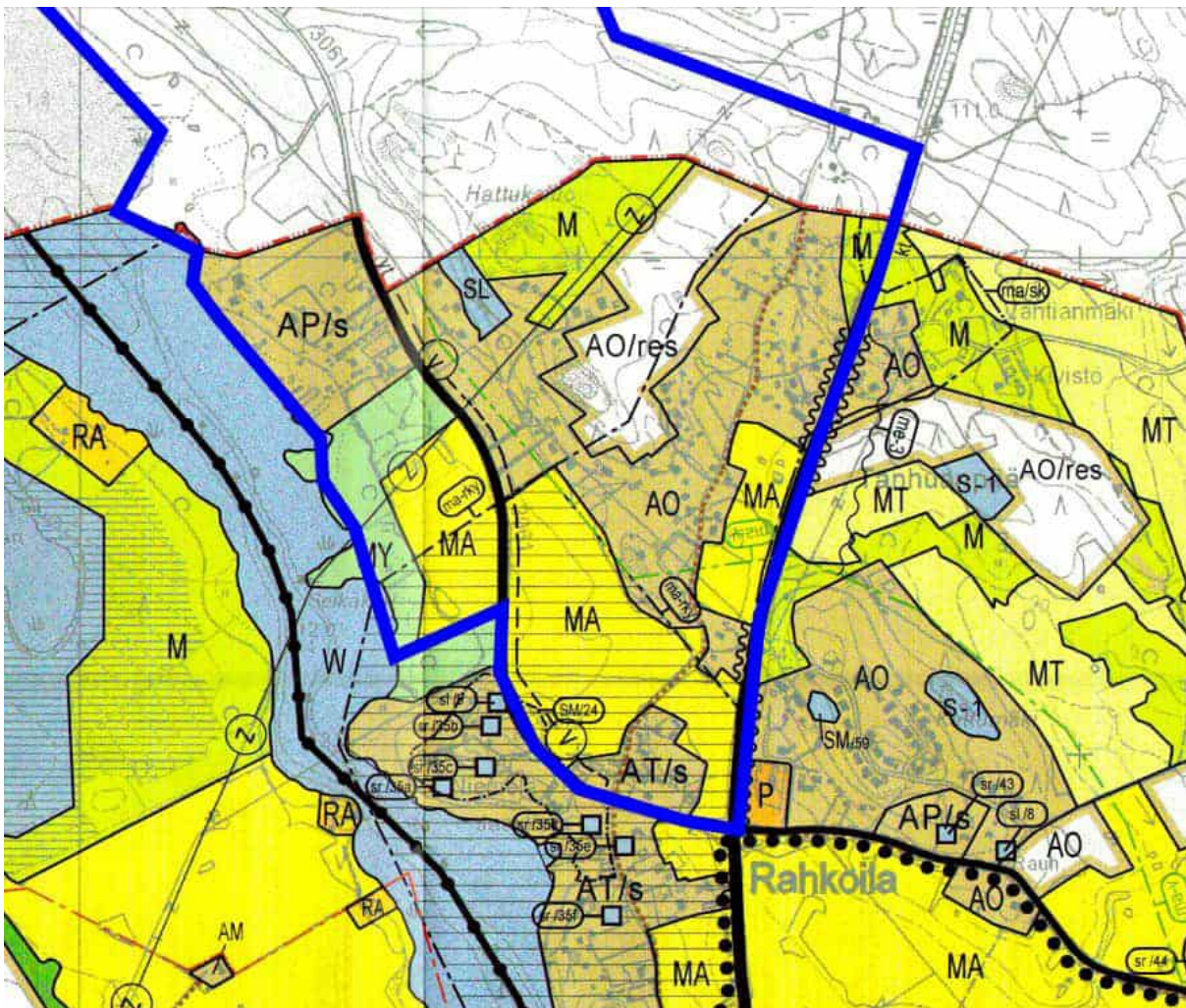
Lepaan viinitilan ympäristö on osoitettu palvelurakennusten ja yritystoiminnan alueeksi, jolla ympäristö säilytetään (P/s), kun taas Lepaan opisto on osoitettu opetustoimintaa palvelevien rakennusten alueeksi, jolla ympäristö säilytetään (YO/s). Lepaan vanhempi koulurakennus on julkisten palvelujen ja hallinnon alueella, jolla ympäristö säilytetään (PY/s), ja Lepaan viinitilan viereisen rakennuksen ympäristö puolestaan on pientalovaltaista asuntoaluetta, jolla ympäristö säilytetään (AP/s).

Lepaan opiston alue on niin ikään merkitty kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi ympäristökokonaisuudeksi (sr-1). Kaavamääräyksen mukaan: ”Rakennusta tai rakennelmaa ei saa purkaa ilman rakennusviranomaisen hyväksymää pakottavaa syytä. Korjaus-, muutos- ja hoitotoimenpiteiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen tai rakennelman kulttuurihistoriallinen luonne säilyy.”

Alueella on myös maisemallisesti arvokkaita peltoalueita (MA). Kaavamääräyksen mukaan: ”Alueelle saa rakentaa maataloutta palvelevia rakennuksia ja rakenteita. Alueiden säilyminen avoimina on maisemakuvan kannalta tärkeää. Maatalouteen liittyvä rakentaminen tulee sijoittaa reuna-alueille tai metsäsaarekkeisiin siten, ettei avointa maisematilaa vaaranneta.

Yleisten kaavamääräysten mukaan: ”Rakentamisessa ja muussa maankäytössä tulee huomioida alueen kuuluminen valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön ja valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen.”

Suunnittelualueen eteläosassa on osin voimassa myös Hattulan Keskeisten alueiden osayleiskaava vuodelta 2013.

Kuva 5 Ote Hattulan keskeisten alueiden oikeusvaikutteisesta osayleiskaavasta. Selvitysalueen raja on merkitty karttaan sinisellä viivalla.

Tanhuantien eteläpää ja Vemmeltie sijaitsevat alueella, jolla ympäristö säilytetään (/s). Kaavamääräyksen mukaan: ”Rakennustaiteellisesti, maisemallisesti tai kyläkuvan yhtenäisyyden kannalta tärkeitä rakennuksia, rakennusryhmiä tai rakenteita ei saa purkaa eikä ulkoasua muuttaa siten, että niiden arvokkaat ominaispiirteet tuhoutuvat. Alueella ei saa suorittaa maisemaa muuttavaa maarakennustyötä, puiden kaatamista tai muuta näihin verrattavaa toimenpidettä ilman MRL 128 §:n mukaista lupaa.”

Kaavassa on osoitettu valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristö ja maisema-alue, jotka sijaitsevat selvitysalueen eteläosassa. Tämän lisäksi kaavassa on osoitettu maisemallisesti arvokkaita peltoalueita

(MA). Kaavamääräyksen mukaan: "Alue tulee säilyttää rakentamattomana. Ympäristön tilaan vaikuttavia toimenpiteitä suoritettaessa on huolehdittava siitä, ettei alueen maisemallisia arvoja heikennetä."

2.2.3 Asemakaavat ja ranta-asemakaavat

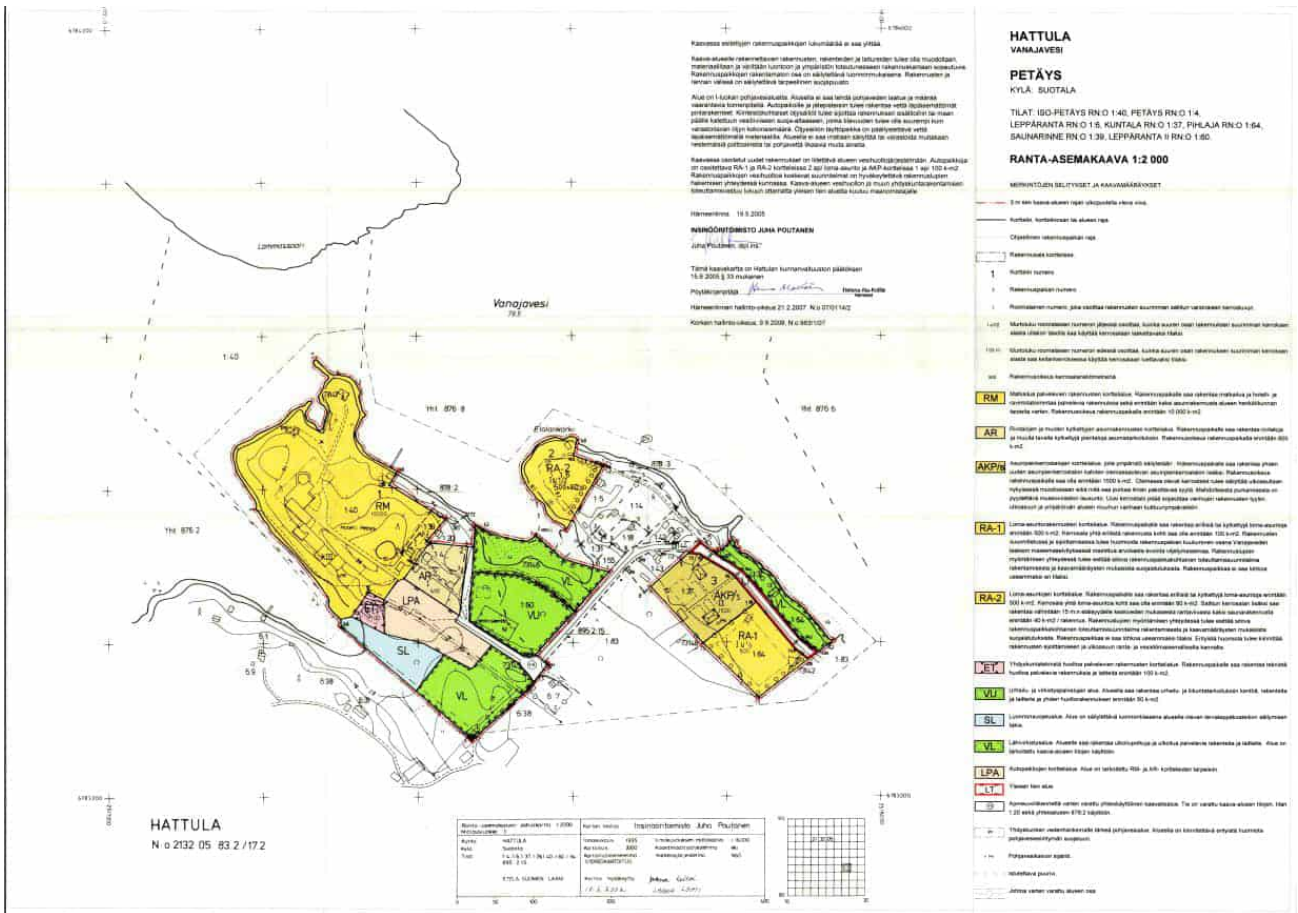
Rahkoila – Lepaa – Petäys alueella on voimassa vain yksi asemakaava. Voimassa oleva asemakaava on Lepaa-asemakaava, jonka Hattulan kunnanvaltuusto on hyväksynyt 12.12.2007 69 §.

Kuva 6 Ote Lepaa-asemakaavasta.

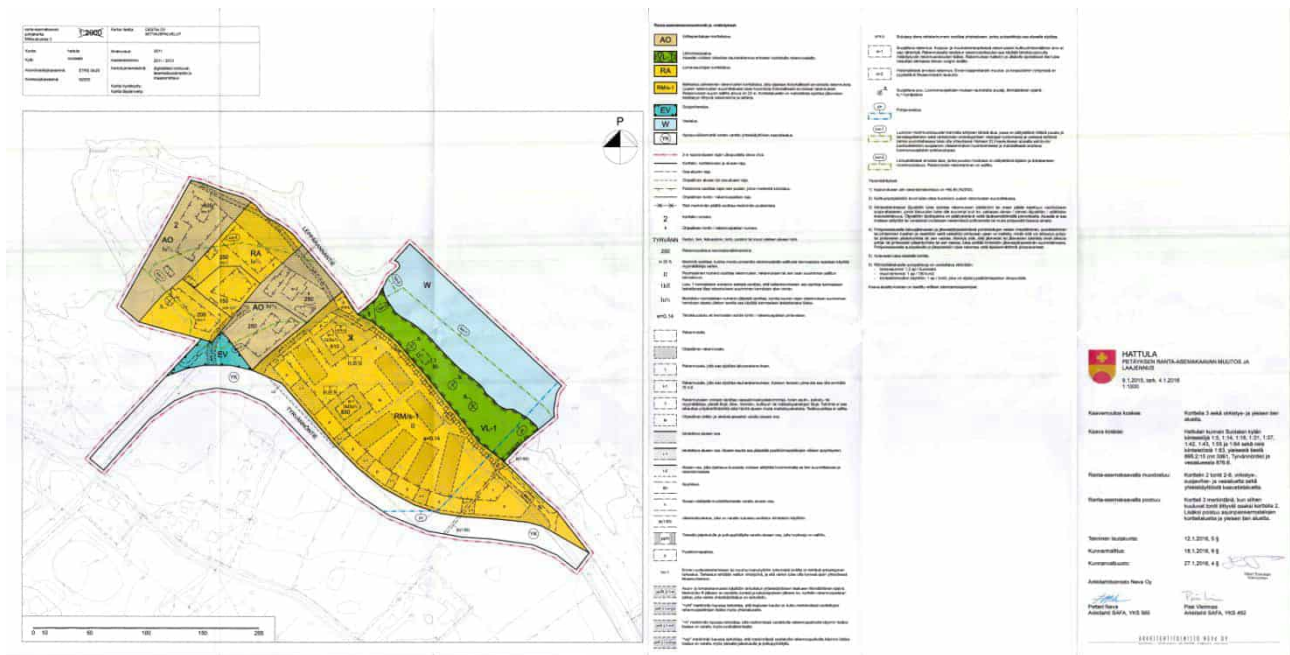
Asemakaavassa on osoitettu maisemallisesti arvokas peltoalue (MA). Kaavan yleismääräysten mukaan: "Alue kuuluu valtakunnallisesti merkittävään maisema-alueeseen (Vanajaveden laakso ja Aulanko) sekä valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriympäristön piiriin (Vanajaveden kapeikon kulttuurimaisema välillä Hattula – Hämeenlinna – Tyrväntö). Rakennusten sopeutumiseen maisemaan tulee erityisesti kiinnittää huomiota."

Suunnittelualueen pohjoisosassa Tyrvännön alueelle sijoittuu kaksi ranta-asemakaavaa. Hattulan kunnanvaltuuston hyväksymä 15.6.2005 Petäyksen ranta-asemakaava ja 27.1.2016 hyväksytty Petäyksen ranta-asemakaavan muutos ja laajennus.

Kuva 7 Petäyksen ranta-asemakaava (2005).

Tyrvännön vanha kunnantalo ja kunnalliskoti sijaitsevat asuinpienkerrostalojen korttelialueella, jolla ympäristö säilytetään (AKP/s). Kaavamääräyksen mukaan: "Rakennuspaikalle saa rakentaa yhden uuden asuinpienkerrostalon kahden olemassa olevan asuinpienkerrostalon lisäksi. Rakennusoikeus rakennuspaikalla saa olla enintään 1500 k-m². Olemassa olevat kerrostalot tulee säilyttää ulkoasultaan nykyisessä muodossaan eikä niitä saa purkaa ilman pakottavaa syytä. Mahdollisesta purkamisesta on pyydettävä museoviraston lausunta. Uusi kerrostalo pitää sopeuttaa vanhojen rakennusten tyyliin, ulkoasuun ja alueen muuhun vanhaan kulttuuriympäristöön.

Kuva 8 Petäyksen ranta-asemakaavan muutos ja laajennus (2016).

Yleisten kaavamääräysten mukaan: ”Kulttuuriympäristön arvot tulee ottaa huomioon uusien rakennusten suunnittelussa.”

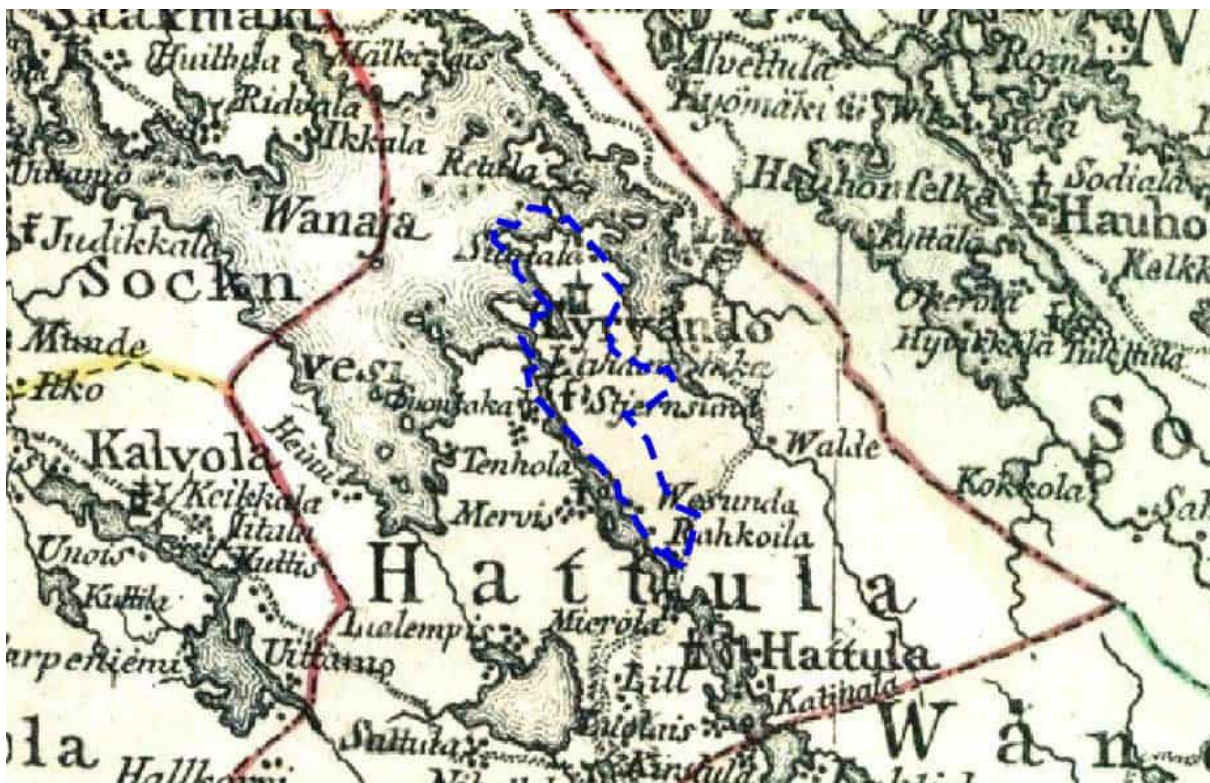
Tyrvännön vanha kunnantalo ja kunnalliskoti ovat osoitettu suojeltaviksi rakennuksiksi (sr-1). Kaavamääräyksen mukaan: ”Korjaus- ja muutostoimenpiteissä rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo ei saa vähentyä. Rakennukselle osoitetun rakennusoikeuden saa käyttää tehokkuusluvulla määräytyvän rakennusoikeuden lisäksi. Rakennuksen kellariin ja ullakolle sijoitettavat tilat tulee toteuttaa olemassa olevan rungon sisälle.” Tien mutkassa, osoitteessa Tyrvännöntie 1228 sijaitseva asuinrakennus on merkitty historiallisesti arvokkaaksi rakennukseksi (sr-2). Kaavamääräyksen mukaan: ”Ennen laajamittaisiin muutos- ja korjaustöihin ryhtymistä on pyydettävä Museoviraston lausunto.”

Vanhojen julkisten rakennusten ympäristö on merkitty matkailua palvelevien rakennusten korttelialueeksi, jolla sijaitsee historiallisesti arvokkaita rakennuksia (RM/s-1). Kaavamääräyksen mukaan: ”Uusien rakennusten suunnittelussa tulee huomioida historiallisesti arvokkaat rakennukset. Rakennuksen suurin sallittu pituus on 23 m.”

2.3 Lyhyt kuvaus selvitysalueen historiasta

Selvitysalueella on pitkä ja rikas aina esihistoriallisiin aikoihin ulottuva historia, josta kertovia muinaismuistoja ovat mm. lukuisat kalmistot, asuinpaikat, muinaispellot. Vanajaveden laakso, jossa selvitysalue sijaitsee, on jo kivi- ja etenkin rautakaudella ollut nykyisen Suomen alueen merkittävimpiä asuinpaikkoja, joka on tarjonnut eri aikojen asukkaille edulliset ilmasto-olosuhteet, erinomaista viljelysmaata sekä hyvät vesireitteihin perustuvat kulkuyhteydet.

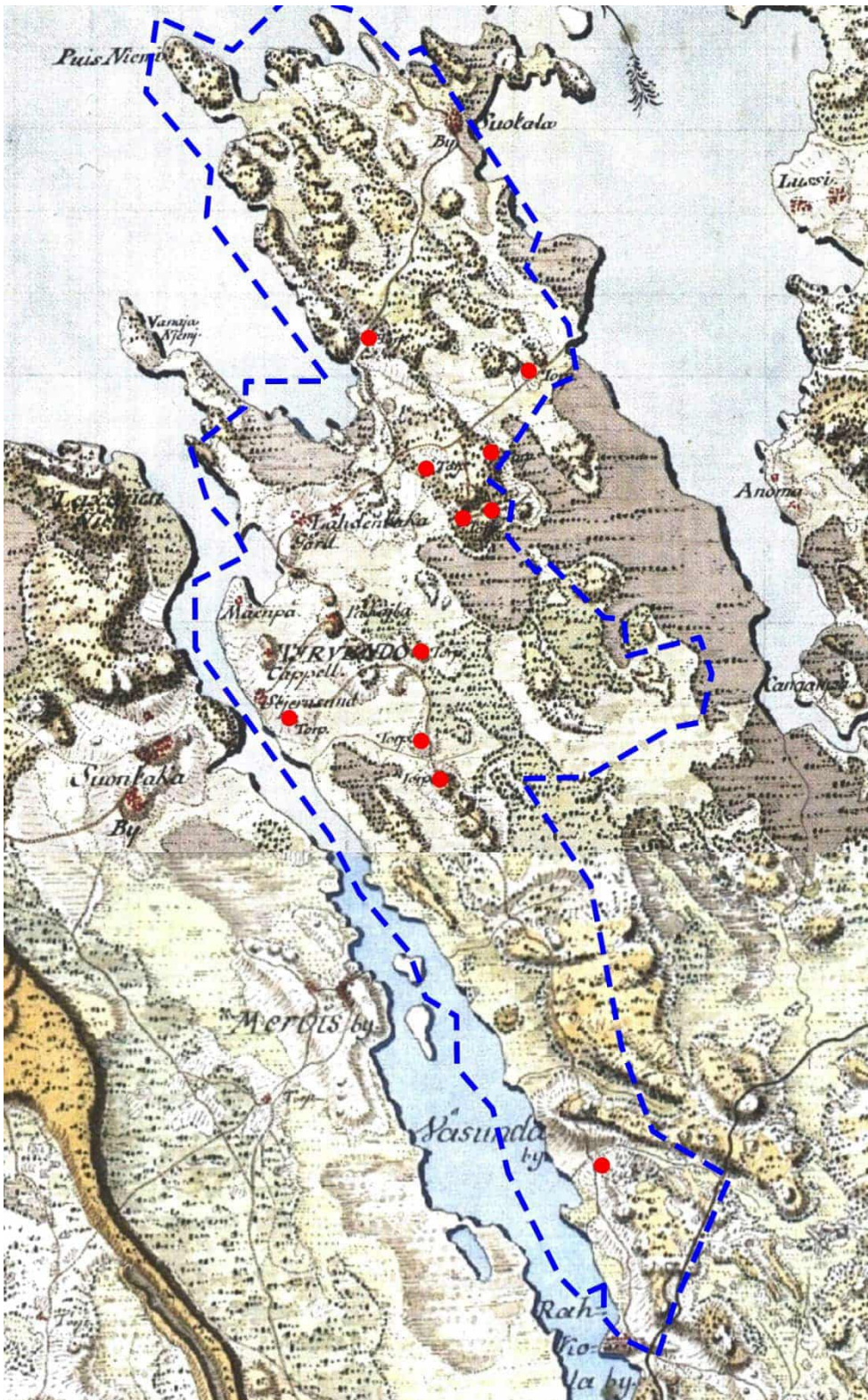
Varhaisimpia nykypäiviin asti säilyneitä elementtejä ovat vuosisataisten viljelymaisemien yhteyteen jo keskiajalla perustetut kartanot ja kyläkeskukset. Kartanoista nykypäivänäkin merkittävimpiä ovat Vesunta 1300-luvulta yhtenä Hämeen vanhimmista, Lahdentaa 1400-luvulta sekä 1400-luvulla perustettu Lepaa, joka on 1930-luvulta lähtien ollut puutarhaoppilaitoksen käytössä. Kartanoiden merkittävää asemaa on pönkittänyt niiden asema kruunun rälssi- ja säteritiloina. Pitkään viljelyksessä olleiden peltoaukeiden ja vanhan rakennuskannan ohella omaleimaisuutta kartanoympäristöihin tuovat talouskeskuksiin johtavat historialliset puukujanteet, laajat puistot ja puutarhaviljelmät.

Kuva 9 Hällströmin kartastossa, joka on ensimmäinen koko Suomea kuvaava kartasto Ruotsin vallan loppuajalta vuosilta 1798–1799, selvitysalueella on nimetty seuraavat kylät ja tilat: Suotala (Suotaala), Tyrvändö (Tyrväntö), Lahdentaka, Stjernsund (Lepaan kartano), Wesunda (Vesunta) ja Rahkoila. Selvitysalueen likimääräinen sijainti rajattu sinisellä katkoviivalla.

Suotaala on entisen Tyrvännön (toiselta nimeltään Kulsialan) kunnan keskeisimpiä kyliä, jossa on säilynyt edustavia vanhoja hämäläistaloja talousrakennuksineen. Sen ytimessä on yksi selvitysalueen arvokkaimmista rakennuskohteista ja maamerkeistä, alkuperäisen 1800-luvun alun asunsa säilyttänyt Tyrvännön kirkko. Kylällä, joka on entinen Suotaalan kuntakeskus, on myös hallinnollista rakentamista.

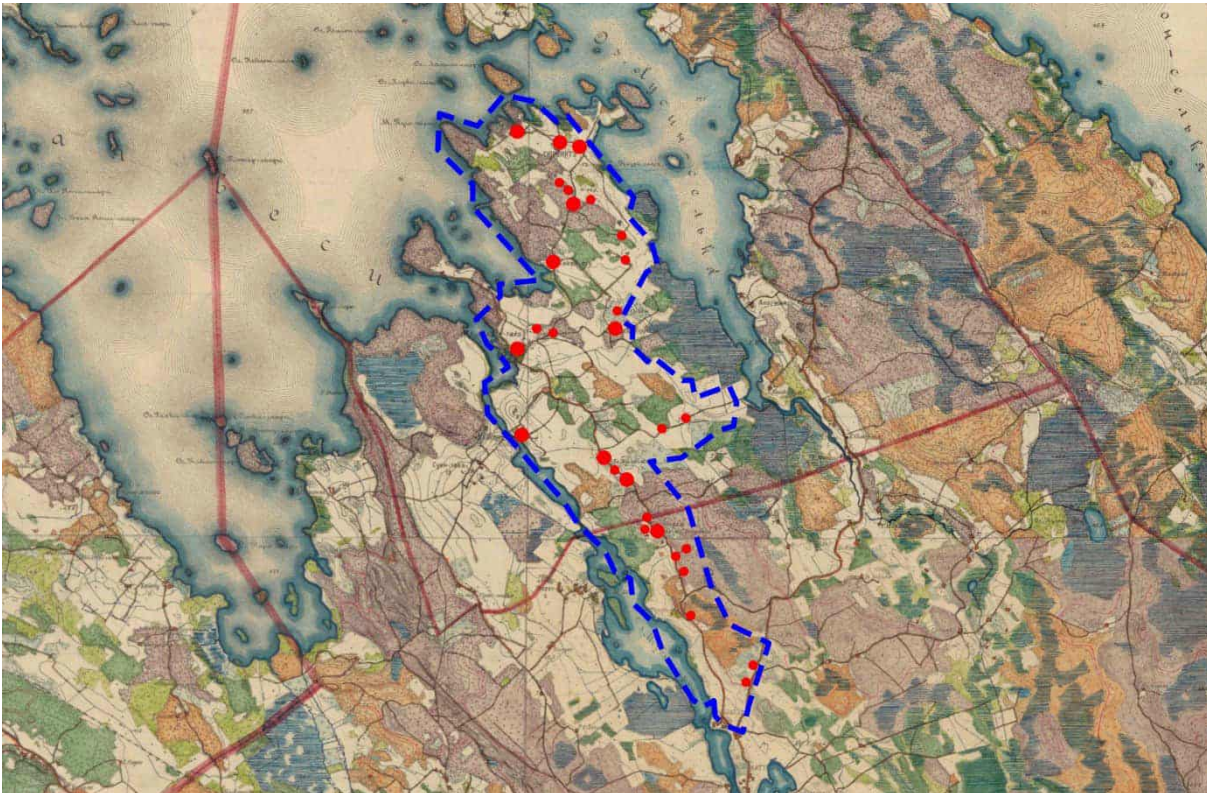
Uudempia kerrostumia edustavat 1800- ja 1900-luvulla huvilakulttuurin ja vapaa-ajan asumisen myötä syntyneet rakentamiskohteet, suurtiloista lohkotut pienemmät tilakeskukset sekä muutamat viime vuosisadan aikana syntyneet tai nykyasuunsa tiivistyneet kylämäiset asuinalueet, joista merkittävimpiä ovat selvitysalueen eteläosan Rahkoila sekä samannimisen kartanon ja puutarhaopiston tuntumassa sijaitseva Lepaan Pappila.

Kuva 10 Hällströmin kartaston kanssa samoihin aikoihin laaditussa Kuninkaan kartastossa vuosilta 1776–1805 mainitaan nimeltä seuraavat selvitysalueen kohteet: Suotalan kylä, Mäenpää, Parola, Tyrvään kappeli, Lepaan kartano ja Vesunnan kylä. Kartalle on merkittynä punaisella torpat ja muut rakennukset, joita ei ole kartassa erikseen nimetty. Raikoilan kyläkeskus jää kartalla sinisellä katkoviivalla merkityn selvitysalueen ulkopuolelle.

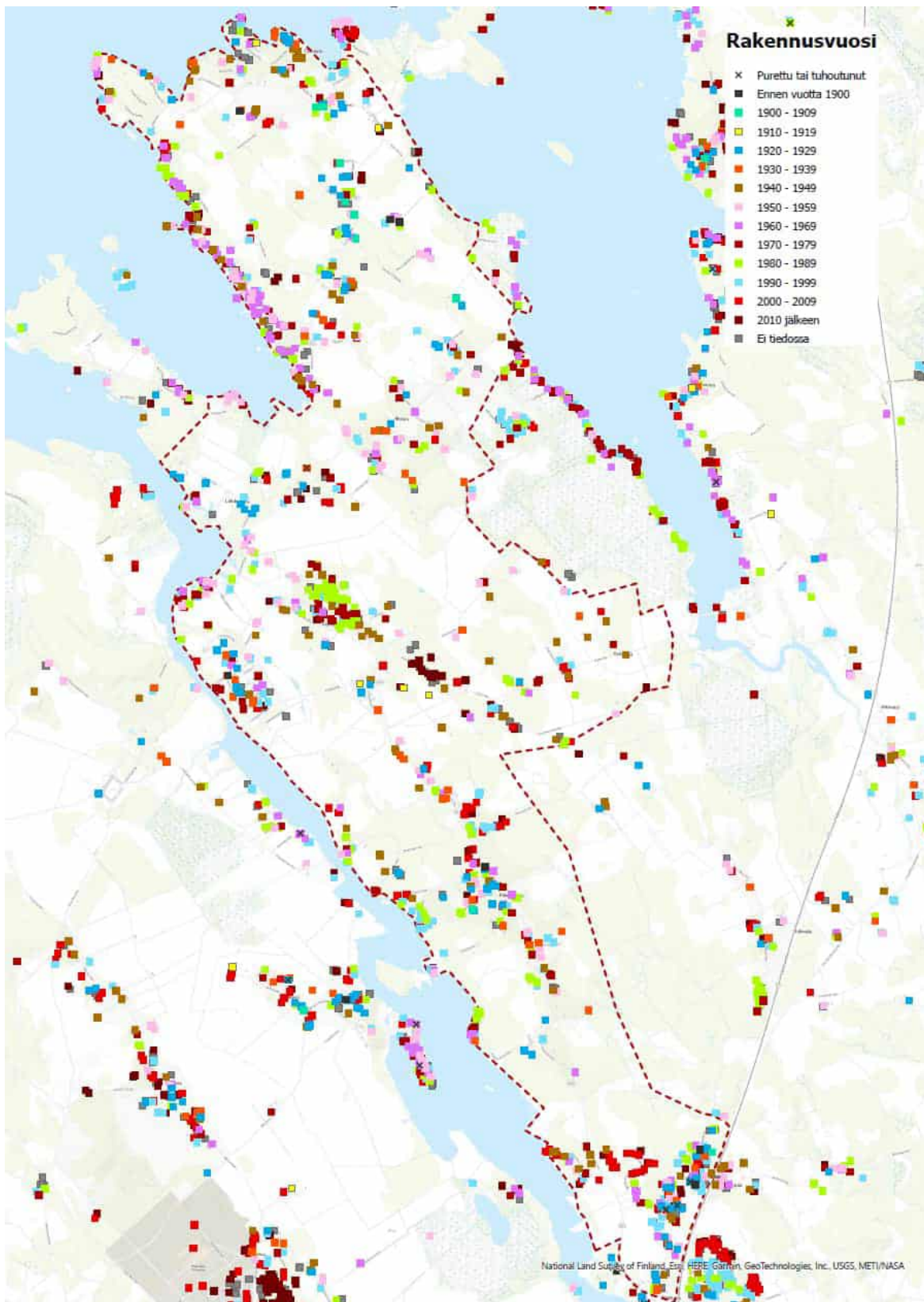
Kuva 11 1850-luvun puolivälistä peräisin olevassa Kalmbergin kartastossa on nimetty alueella seuraavat kylät ja tilat: Suontalan kylä, Snickars, Skräddarsin torppa, Sapensaar, Tokeensuu, Sulkio, Herrala, Ladentaka, Mäenpää, Parolan kylä, Stjensrund (Lepaan kartano), Kuolomäki, Wesunda, Kärkölä kylä ja Rahkoilan kylä. Selvitysalueen likimääräinen sijainti on merkitty sinisellä katkoviivalla.

Kuva 12 Venäjänkielisessä senaatin kartassa vuodelta 1899 on mainittu alueella sijaitsevan seuraavat kohteet: Tyrväntö (kylä), Suotaalan (kylä), Tokeensuu, Sulkio, Herrala, Lahdentaka, Stjersund (Lepaan kartano), Kulomäki (kylä), Vesunnan kylä ja Rahkoilan kylä. Punaisilla ympyröillä on osoitettu kartassa olevien rakennusten sijainnit.

1900-luvun merkittävimpiä kokonaisuuksia ovat Elolankärki, jossa on rakennuskantaa 1920-luvulta 1950-luvulle, sekä Ahola, jonka rakennuskanta painottuu 1900–1920-luvuille. Kulomäen ja Erkkilän alueella on 1930–1950-luvun rakentamista, ja Pikku-Mervissä ja Rahkoilassa asutus on rakentunut kerroksellisesti 1920-luvulta alkaen. Modernimpia kokonaisuuksia ovat Riistavaaran sekä Tokeensuun alue, jolla on 1950–1960-lukujen rakentamista, sekä Lepaan Pappilan alue, jolla on kerroksellisuuden lisäksi merkittävä 1980-luvun rakennuskokonaisuus.

Edellä mainittujen alueiden kasvua 1900-luvun puolivälissä selittää karjalaisten siirtolaisten runsaslukuinen muutto selvitysalueelle toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Siirtolaisasutuksen myötä kylät tiivistyivät, mutta myös tilojen määrä kasvoi. 1940–60-lukujen aikana rakennetut asuin- ja talousrakennukset muodostavat selvitysalueelle selkeästi erottuvan rakennuskerrostuman mm. Ratontien varren Peltokylässä ja selvitysalueen eteläosissa Rahkoilassa.

Kuva 13 Selvitysalueen rakennukset valmistusvuosikymmenittäin. Selvitysalue rajattu punaisella katkoviivalla. Kuva: Hämeen liitto.

2.3.1 Suotaala

Tyrvännönniemen kärjessä sijaitseva Suotaala on yksi Hämeen vanhimpia kyliä, jonka historia ulottuu runsaiden muinaismuistolöytöjen perusteella aina rautakaudelle asti. Ensimmäinen kirjallinen maininta siitä on peräisin vuodelta 1483. Rakenteeltaan se on raittikylä, jossa talot ovat sijoittuneet tiiviisti kylää halkovan tien varrelle. Kylän talo- ja tonttijaosta on olemassa tietoja jo 1700-luvun puolivälistä, jolloin rakenne on ollut hyvin samankaltainen kuin nykypäivänäkin, joskin talomäärä on hieman supistunut mm. 1800-luvulla toteutetun uusjaon myötä. Monet nykyäänkin käytössä olevat talonnimet löytyvät jo 1700-luvun tiluskartoista.

Suotaala, toisin kuin muut selvitysalueen historiallisesti merkittävimmät kartanokohteet, kehittyi rauta- ja kivikautisesta asutuksesta hiljalleen talonpoikaiskyläksi. Yhden suurtilan sijaan siellä sijaitsi lukuisia vauraita taloja, jotka viljelivät laajasti kylän ympärille levittäytyneitä viljavia peltoja. Talonpoikaisasutuksen ohella kylään hakeutui runsaasti käsityöläisiä, kuten seppiä, puuseppiä, räätäleitä, suutareita ja muurareita.

Suotaala on ollut asutus- ja käsityöläiskeskuksen lisäksi entisen Tyrvännön kunnan alueen maallisen ja hengellisen hallinnon keskus. Kunnan ensimmäiset kirkkomaat sijaitsivat Lepaalla jo 1400-luvulla. Siellä oli nykypäiviin asti säilyneen kivisakariston ja kirkkomaan rinnalla puinen kirkko, joka todettiin kuitenkin 1700-luvun lopulla ahtaaksi ja pienikuntoiseksi. Uusi puukirkko rakennettiin Suotaalan Huoritunmäelle, aivan kylänraitin kupeeseen, vuosina 1798–1800 Matti Åkerblomin 1795–96 laatimien ja Ruotsin yli-intendentinkonttorin piirustusten mukaan. Malliltaan se on sisäviisteinen ristikirkko. Kirkko on säilynyt nykypäiviin asti selvitysalueen ehkäpä keskeisimpinä maamerkinä, jota ympäröi kaunis kiviaidan ympäröimä hautausmaa.

Suotaalan hallinnolliset rakennukset sijaitsevat hieman ryhmäkylästä erillään. Nykypäiviin asti säilyneistä rakennuksista merkittävimpiä ovat kylän eteläpuolelle jäävä paikallismuseoksi muutettu viljamakasiini 1800-luvun puolivälistä sekä 1940-luvulla rakennetut funkistyylliset kunnantalo ja kunnalliskoti kylältä pohjoiseen. Aiemmin kylä- ja palvelurakennetta ovat täydentäneet mm. pappila, parikin kauppaa, liikennöitsijä, meijeri, puhelinosuuskunta, työväentalo, kaksi pankkia ja kirjasto.

Suotaalan merkitys väheni 1950- ja 60-luvuilla Lepaan alueen kasvaessa ja palvelujen keskittyessä sinne. Kylästä pohjoiseen sijaitsevaan Petäyksen niemeen, josta avautuvat komeat näkymät Vanajaveden selälle, oli jo 1910-luvulla rakennettu huviloita korkea-arvoisille sotilaille. Kaikki huvilat on sittemmin purettu. Sotien jälkeen niiden paikalle nousi Liiketyöntekijäin Liiton, joka muuttui myöhemmin Palvelualojen ammattiliitto PAM:ksi, kurssi- ja lomakeskus Hotelli Petäys, joka toimii nykypäivänäkin Hattulan merkittävimpana hotellina nimellä Petäys Resort.

2.3.2 Lepaa

Lepaa on Lahdentaan ja Vesunnan tapaan yksi Hämeen vanhimpia kartanoita, joka on mainittu ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä jo 1460-luvulla. Lepaalla on sijainnut noilta ajoilta lähtien myös Tyrvännön alkuperäinen kirkko, minkä myötä sillä on kartanon kanssa yhteinen keskiajalle ulottuva historia. Seurakunnan historia saattaa ulottua jopa 1200-luvulle suomalaisen kristinuskon varhaisimpiin vuosiin. Lepaa on tunnettu myös Stjernerundina sen entisten vaikutusvaltaiseen ruotsalaiseen Stjerncrantz-sukuun kuuluneiden omistajien mukaan. Myöhempiä omistajia ovat olleet mm. Tavast-, Beurraeus- ja Boije-suvut.

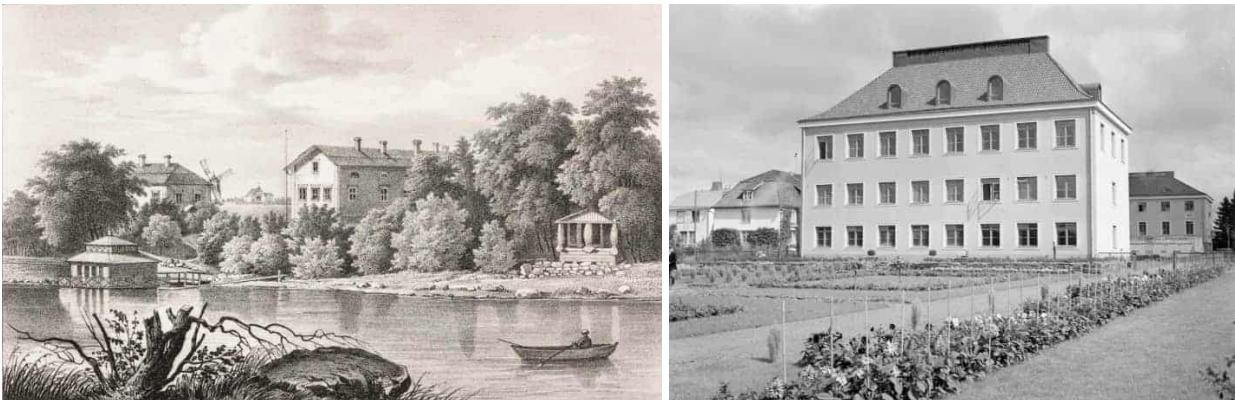
Lepaan alueelta löytyvät myös monet selvitysalueen vanhimmista ja edustavimmista rakennuskohteista. Kivirakenteinen sakaristo on todennäköisesti rakennettu jo 1400-luvun lopulla tai 1500-luvun alussa. Hautausmaan keskellä seisovaa rakennusta ympäröi 1830-luvulta peräisin oleva kiviaita tiiliportteineen. Keskiaikainen Kartanon päärakennuksen runko on peräisin 1600-luvulta ja nykyinen empiretyylinen ulkoasukin 1800-luvun alusta. Myös kartanoympäristö on historiallisesti arvokasta, sillä puutarha on 1760-luvulta, Englantilaistyylinen puisto 1840-luvulta ja barokkityylinen puutarha 1930-luvulta.

Historiallisen Stjernerundin kartanon viimeinen omistaja Karl Fredrik Packalén testamenttasi tilan valtiolle 1902 puutarhuri- tai maanviljelyskoulua varten. Lepaan sijainti vilkasliikenteisen vesireitin varrella,

erilaisten maalajien saatavuus sekä ilmaston lauhkeus mainitaan ratkaiseviksi tekijöiksi päätettäessä sijoittaa sinne suunnitteilla ollut valtion puutarhaopisto. Lepaan nykyäänkin HAMK:n ja Hämeen ammattiopiston alaisuudessa toimiva puutarhaoppilaitos perustettiin vuonna 1912 ja puutarhakoulu sen rinnalle vuonna 1923. Oppilaitosympäristössä on runsaasti arvokkaita rakennuksia. Alkuun suurin osa toiminnoista sijoitettiin vanhoihin kartanon rakennuksiin, joiden rinnalle rakennettiin ensimmäisessä vaiheessa ainoastaan opetusrakennus Opistola, joka kuitenkin tuhoutui tulipalossa 1930-luvulla. Tulipalon jälkeen rakennuskantaa täydennettiin nykypäiviin asti säilyneellä ruokala Toimelalla sekä kolmikerroksisella opetusrakennuksella, jotka ovat tyyliltään kartanoromantiikkaa jäljittelevän klassisia. Samaan aikaan rakentuivat myös karjarakennukset Tyrvännön maantien varteen. Kokonaisuus on täydentynyt 1900-luvun loppupuolella aikakausiensa edustavilla opetus-, hallinto ja asuinrakennuksilla.

Lepaa on epäilemättä suunnittelualueen tunnetuin osa, joka on jatkanut kasvuaan ja kehittymistään historiallista kulttuurimaisemaa kunnioittaen nykypäiviin asti. 1900-luvun loppupuolella puutarhaopiston tuntumaan on noussut tiivis pientaloalue, jota palvelee oma päiväkoti ja kahdessa arkkitehtonisesti edustavassa 1900-luvun alkupuolen ja puolivälin rakennuksessa toimiva alakoulu. Vierailijoita houkuttelevat myös viinitila myymälöineen ja kahviloineen sekä golfkenttä, joka on perustettu Lepaan naapurissa sijainneen entisen Parolan tilan pelloille.

Lepaalla oli merkittävä asema myös sotien jälkeisessä uudisasutuksessa, sillä se lahjoitti suurimman osan laajoista maa-alueistaan karjalaisten, pääosin Kivennavalta ja Vuokselasta tulneiden evakoiden asuttamiseen. Lepaalta kohti länttä johtavan Ratontien varrella sijaitseva laajahko, mutta kohtalaisen harvaan asuttu Peltokylä muodostuu pääosin näistä 1940–1950-luvulla perustetuista pientiloista.

Kuva 14 Lepaan jopa ainutlaatuiset kulttuurimaisemat ovat nauttineet aikalaisarvostusta jo vuosisatoja, kuten vasemmalla olevasta vuoden 1848 Magnus von Wrightin romantisoivasta piirroksesta voidaan huomata. Piirroksen kuvaama alkuperäinen kartanoympäristö on täydentynyt 1930-luvun jälkeen rakennetuilla opistorakennuksilla, joista oikeanpuoleisessa kuvassa päärakennus vuonna 1937. Kuvat: Kansallisgalleria & Museovirasto.

2.3.3 Lahdentaka

Lahdentaan, kuten muidenkin selvitysalueen kartanoalueiden historia ulottuu mitä luultavimmin rautakaudelle asti, sillä nykyisen kartanon edustalla sijaitsevasta puistosta löytyy tuolta ajalta peräisin oleva nk. miekanhiontakivi. Rälssitilana siitä löytyy mainintoja jo 1400-luvun puolivälistä. Nykyisellä paikalla on ollut myös noin kymmenen talon ryhmäkylä. Kartanoksi Lahdentaka on muodostunut 1600-luvun lopulla. Olemassa olevan kartanoalueen rakennushistoria ulottuu 1700-luvun lopulta, josta on peräisin aikakautensa mahtavimpiin puukartanoihin kuuluneen hirsirakenteisen päärakennuksen runko. Nykyisen uusrenessanssityylinen ulkoasunsa se on saanut 1880-luvulla täydentyen 1920-luvulla tyyliillisesti yhtenäisellä keittiösiivellä. Kartanon tienpuoleisella sivustalla oli 1950-luvulle asti myös näyttävä torni.

Kartanon yhteydessä on vuosisatojen saatossa ollut monenlaista toimintaa. 1700-luvulla sen yhteydessä toimi pellavakehräämö sekä sen yhteydessä yksi Suomen alueen ensimmäisistä kehrukouluista. Viime

vuosisadan aikana kartanon yhteydessä ovat toimineet myös hermoparantola, täyshoitola ja metsätöyönjohtajakoulu. Lahdentaalla, Tokeensuunlahden pohjukassa on toiminut myös suurehko Lahdentaan Puu Oy:n saha 1900-luvun alusta 1990-luvulle asti. Sen alueelta on kuitenkin purettu kaikki rakennukset, ja ympäristö on metsittyynyt lähes ennalleen.

Kartanon yhteydessä on myös muuta historiallista rakentamista, kuten turvetiilinen pehtoorintalo, väentupa ja asuinrakennuksia 1800-luvun alkupuolelta asti. Kartanon läheisyydessä on myös muita historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuskokonaisuuksia, Porttilan rakennusryhmä hirsisen asuinrakennuksen ympärillä, jugendtyylisen päärakennuksen ympärille ryhmittynyt Männistö sekä kartanosta erotettu Käkyen tila. Käkyen avointa rantatonttia hallitsee 1920-luvun alussa rakennettu klassismin ja jugendin piirteitä yhdistelevä huvila sekä samanikäiset ja -tyyliset aitta, sauna sekä ristinmuotoinen navetta-talli. Heralan päärakennuksena toimii Aulangolta siirretty entinen hotelli- ja ravintolarakennus. Kartanon maista on erotettu 1900-luvun alkupuoliskolla sekä sotienjälkeisellä jälleenrakennuskaudella lukuisia pientiloja, joiden rakennuskantaa voidaan yhä paikoin havaita Tyrvännöntien varressa. Lahdentaalla on myös vanha kansakoulu, joka toimii nykyisin kyläyhdistyksen ylläpitämänä kylätalona.

Maisemallisesti Lahdentaan alue kytkeytyy muita kartanoita selkeämmin Vanajaveden vesistöön, joka hahmottuu paikoin jopa yllättävän huonosti sisämaan suuntaan. Jalopuuvaltainen rantaa kohti laskeutuva englantilaistyylinen puisto on perustettu jo 1700-luvulla. Sen kupeessa sijaitseva kirkkovalkama on toiminut nimensä mukaisesti Tyrvännön kirkolle veneellä suuntaavien rantautumispaikkana.

Kuva 15 Lahdentaan kartano 1800-luvun loppupuolen asussaan. Kuva: Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

2.3.4 Vesunta

Vesunnan kartano on nykyisen Hattulan alueen vanhin. Varhaisin maininta räössikartanosta on peräisin vuodelta 1319. Kartanon merkittävydestä kertoo osaltaan sen omistajaluettelo, jolta löytyvät niin Turun tuomiokirkko, Kustaa Vaasa kuin Ruotsin valtionhoitaja Sten Sture, Tott-aatelissuku ja suomalainen suursotilas, Viipurin ja Käkisalmen linnojen päällikkönäkin toiminut Arvid Tavast. Sten Sture rakennutti 1500-luvulla kartanon maille suurehkon harmaakivisen linnan, joka on sittemmin purettu, mutta jonka kiviä hyödynnettiin laajamittaisesti 1830-luvulla rakennetun nykypäiviin asti hyvin säilyneen suuren ja näyttävän kivi- & tiilirakenteisen navetan rakentamisessa. Kivirunkoiset navetat yleistyivät muualla vasta 1800-luvun lopulla, joten rakennusta voidaan pitää historiallisesti erittäin arvokkaana. Rakennus on nykyäänkin yksi koko Hattulan kunnan suurimmista.

1800-luvulta on peräisin myös suurin osa muusta Vesunnan alueen nykyisestä rakennuskannasta. Päärakennus on peräisin 1800-luvun alusta, jolloin se käsitti yhdeksän asuinhuonetta, keittiön sekä ruokakomeron. Rakennuskannan pystyttämistä vastasi Heimbürger-suku, joka rakensi em. navetan ohella päärakennuksen laajennuksen nykymittoihinsa sekä näyttävän tuulimyllyn, joka on, tosin ilman lapoja, yhä paikallaan kartanon pihapiirin reunamilla. Kivinavetan alapuolella sijaitseva puinen navetta on peräisin Karén-suvun (myöhemmin Kare) ajoilta 1900-luvun taitteesta. Varsinaisessa pihapiirissä on päärakennuksen ja navettojen ohella uudempi asuinrakennus ilmeisesti 1800-luvun lopulta, joka on ilmeisesti alkujaan rakennettu syytinkitaloksi. Lisäksi pihapiirissä ja sen ympärillä on säilynyt runsaasti talousrakennuksia ja pienempiä asuinrakennuksia.

Kuva 16 Vesunnan kartanoympäristö oli vielä sata vuotta sitten selvästi nykyistä avoimempi, kuten järven suunnasta päätelystä kuvasta voidaan havaita. Pihapiiri oli jo tuolloin kutakuinkin nykyisessä asussa. Vasemmalla harmaakivinen navetta ja sen vieressä puinen navetta sekä päärakennus. Kuva: Kare-suvun kuvat, arvioitu kuvausaika 1900–1910.

3 Rakennettu kulttuuriympäristö

3.1 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Kuva 17 Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen sijainti. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Museovirasto laati vuonna 2009 valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnin (RKY 2009). Valtioneuvoston päätöksellä se on otettu 1.1.2010 alkaen maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta. Valtakunnallisen RKY-inventoinnin kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. Selvitysalueella sijaitsee kaksi valtakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä, *Hattulan keskiaikaiset kartanot ja Lepaan puutarhaopisto* sekä *Mierolan ja Rahkoilan kylät*.

Hattulan keskiaikaiset kartanot ja Lepaan puutarhaopisto

Hattulan keskiaikaisten kartanoiden ja Lepaan puutarhaopiston valtakunnallisesti merkittävästä kulttuuriympäristöstä kaava-alueelle sijoittuvat Lahdentaan kartanon, Vesunnan kartanon ja Lepaan kartanon kulttuurimaisemat sekä Lepaan puutarhaopisto.

RKY 2009 -kuvaus:

Vanajaveden laakson keskiaikaista rälssiä edustaa merkittävä joukko kartanoita Hattulan alueella. Lahdentaan, Suontaan, Lepaan, Merven ja Vesunnan keskiaikaiset rälssi- ja säterikartanot muodostavat laajan viljelymaiseman Vanajaveden laakson pohjoisosaan. Alueella korostuvat rakennetun ympäristön

lisäksi myös historialliset ja maisemalliset arvot. Lepaan kartanon maille perustettu puutarhaopisto on Mustialan maatalousoppilaitoksen ja Evon metsäopiston rinnalla autonomian aikana perustettuja valtion oppilaitoksia, joiden tavoitteena oli maanviljelyksen, metsähoidon ja puutarhaviljelyn edistäminen Suomessa. Oppilaitos on alkuperäisessä käytössään, puutarha-alan opetus on jatkunut yhtäjaksoisesti vuosisadan ajan.

Lahdentaan, Suontaan, Lepaan, Merven ja Vesunnan kartanoympäristöihin kuuluu monipuolisen, eri vuosisadoilta peräisen olevan rakennuskannan ohella pitkään viljelyksessä olleet peltoaukeat talouskeskuksiin johtavine puukujanteineen sekä puistot ja laajat puutarhaviljelmät.

Kartanoiden historiaan liittyy Hämeen ja koko maankin historiassa vaikuttaneiden sukujen ja henkilöiden vaiheita. Rakennuskannan ja puistojen suunnittelussa on käytetty hyväksi tunnettujen arkkitehtien ammattitaitoa. Kartanoiden ja puutarhaopiston lisäksi alueella on lukuisia maatiloja ja huviloita sekä niihin liittyneitä työntekijöiden asuinrakennuksia.

Lepaan puutarhaoppilaitos on perustettu entisen Lepaan rälssisäterin maille. Nykyinen Lepaa jakautuu kolmeen osaan. Alueen ytimen muodostaa 1930-luvulla rakennettu opistopiha, jonka rakennukset muodostavat neljältä sivulta rakennetun pihaneliön. Toisen osan muodostavat salmeen liittyvässä puistossa alueen vanhimmat rakennukset, kartanon päärakennus ja pytinkirakennus. Alueen läpi kulkee tuulimyllylle, myöhäiskeskiaikaiselle kivisakastille ja siihen liittyvälle, kiviaidan ympäröimälle hautausmaalle päätyvä tie. Nykyisin (2009) Lepaalla toimii Hämeen ammattikorkeakoulun Lepaan yksikön puutarhaoppilaitos. Alueen uusin rakennuskanta on peräisin pääasiassa 1950- ja 1960-lukujen vaihteesta ja 1990-luvulta. Uusi kasvihuone on rakennettu 2000-luvulla.

Hattulan keskiaikaisten kartanoiden ja Lepaan puutarhaopiston alue on osa Vanajaveden laakson valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta.

RKY 2009 -historia:

Vanajavedenlaakson kulttuurimaisemat ovat olleet Hämeen tiheimmin asuttua seutua jo rautakaudella suotuisien olosuhteiden ja tärkeän vesireitin vuoksi. Esihistoriallisesta asutuksesta kertovat lukuisat kalmistot, asuinpaikat, muinaispellot, kuppikivet, miekanhiontakivet ja linnavuoret. Keskiajan alkupuolella Ruotsin valta ja kristinusko alkoivat vahvistua Hämeessä, mikä näkyi kirkkoina, linnoituksina ja rälssikartanoina.

Hattula on Hämeen vanhimpia pitäjiä ja Tyrväntö ts. Kulsiala oli Hattulan seurakunnan kappeli 1440-luvulta alkaen. Kappeliseurakunnan kivinen sakasti rakennettiin 1400- ja 1500-lukujen vaihteessa ja siihen liittyi puinen kirkkokuone. Kirkko purettiin sakaristoa lukuun ottamatta 1799, jolloin Tyrvännön uusi kirkko rakennettiin Suotaalan kylään.

Lahdentaan kartano mainitaan rälssinä 1449, asuinkartanoksi se muodostui 1600-luvun jälkipuoliskolla. Sotaneuvos Boijen perustama pellavakehräämö ja kehuukoulu toimivat Lahdentaassa 1762–1776. Kaksikerroksinen hirsinen päärakennus valmistui 1787. Nykyinen uusrenessanssityylinen ulkoasu on 1880-luvulta, keittiösiipi on rakennettu 1925. Pihapiirissä on asuin- ja talousrakennuksia 1800-luvulta. Puisto on perustettu 1700-luvulla.

Suontaan kartano oli jo keskiajalla asuinkartanona. Suomen ensimmäinen tunnettu ritari ja poliittinen vaikuttaja Niilo Olavinpoika oli tilan isäntänä 1300- ja 1400-lukujen vaihteessa. Kartanomiljöö on 1900-luvun alkupuolelta. Klassististyyllisen suunnitelman teki arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenberg, joskaan suunnitelmia ei toteutettu kokonaisuudessaan. Päärakennus on uusittu nykyasuunsa 1927. Päärakennusta ympäröivän puiston suunnitelmat teki Bengt Schalin 1928–30. Talouspihan kookkaat tiilirakenteiset karjarakennukset ovat 1890- ja 1920-luvuilta.

Merven rälssisäteristä ja kylästä on maininta 1380-luvulta. Kartano muodostui Ylöstalon ja Alastalon rälssisätereistä sekä niihin 1830-luvulla yhdistetystä Kraatarin rälssisäteristä. Kartanon rakennukset ovat koivukujan päässä olevalla mäenkumpareella. Päärakennus ja sitä ympäröivä puisto ovat 1850-luvulta. Merven mäenharjanteelle keskittyneessä ryhmäkylässä on säilynyt perinteistä rakennuskantaa Heikkilän, Henttalan ja Visalan tiloilla.

Vesunnan kartano on Hattulan vanhin. Ensimmäinen maininta rälssikartanosta on 1310-luvulta. Turun tuomiokirkon ja kruunun lisäksi omistajina ovat olleet mm. Sten Sture ja Arvid Tavast. Kartanon hirsirunkoinen, rapattu päärakennus on 1800-luvulta. Näyttävä kivi- ja tiilirakenteinen navetta on rakennettu 1840-luvulla Sten Sturen 1500-luvulla rakennuttaman harmaakivilinnan raunion kivistä.

Hämeen vanhimpiin kartanoihin kuuluva Lepaan rälssisäteri mainitaan kirjallisissa lähteissä asuinkartanona jo 1460-luvulla. Tyrvännön kirkon sijoittuminen Lepaan kartanon maalle, lähes sen pihapiirin yhteyteen, kytkee kirkon ja kartanon keskiaikaiset vaiheet toisiinsa.

Lepaata on kutsuttu myös Stjersundiksi Stjerncrantz-sukuun kuuluneiden omistajien mukaan. Päärakennus on perimätiedon mukaan 1600-luvulta. Nykyisen, lähinnä empiretyylisen ulkoasun rakennus sai 1800-luvun alkupuolella. Kartanon puutarha istutettiin alun perin 1760-luvulla. Englantilaistyylinen puisto on peräisin 1840-luvulta ja barokkityylinen puutarha 1930-luvulta.

Stjersundin kartanon viimeinen omistaja oli Karl Fredrik Packalén, joka luovutti tilan testamentissaan valtiolle 1902 puutarhuri- tai maanviljelyskoulua varten. Lepaan sijainti vilkasliikenteisen laivareitin varrella, erilaisten maalajien saatavuus sekä ilmaston lauhkeus mainitaan ratkaiseviksi tekijöiksi päätettäessä sijoittaa sinne suunnitteilla ollut valtion puutarhaopisto. Lepaan puutarhaoppilaitos perustettiin vuonna 1912 ja puutarhakoulu sen rinnalle vuonna 1923.

Lepaan kartanon rakennuksia korjattiin ja rakennettiin vuosina 1910–12 oppilaitoksen käyttöön arkkitehti H. Helin johdolla. Toiminnot sijoitettiin kartanon vanhoihin rakennuksiin, ainoa uusi oli koulurakennus Opistola, joka sijoitettiin täydentämään asuntolaksi muutetun väentuvan Kotilan ja marjatuotannon säilytyspaikaksi muutetun aitan Marjalan reunustamaa pihaa. Koulua kohdannut tulipalo tuhosi täysin Opistolan 1934. Arkkitehti Jalmari Peltosen suunnitelmien mukaan rakennettiin 1935 entisen Opistolan kivijalan päälle ruokala Toimela ja vastapäätä pihan eteläreunalle nykyinen kolmikerroksinen opistorakennus. Opiston karjarakennukset rakennettiin 1930-luvulla Tyrvännön kirkolle johtavan maantien varteen. Rakennussuunnitelma käsittää kivinavetan, tiilisen makasiinin ja asuinrakennuksia ja ne laadittiin Yleisten rakennusten ylihallituksen.

Mierolan ja Rahkoilan kylät

Selvitysalueella sijaitsee Tyrvännöntien pohjoispuolella yhdeksän rakennettua kiinteistöä, jotka ovat osa Mierolan ja Rahkoilan kylän kulttuuriympäristöä. Kaava-alue rajautuu kahden historiallisen maantien, Tyrvännöntien ja Pälkäneentien, risteykseen. Nämä tiet ovat osa Vanajaveden laakson vanhaa tieverkkoa.

RKY 2009 -kuvaus:

Mierolan, Rahkoilan ja Ventolan kylät kuvastavat liikenteellisesti merkittävään vesiväylän ja historiallisten tielinjojen leikkauskohtaan keskiajalta nykypäiviin asti muotoutunutta kyläasutusta.

Mierolan virta jakaa Mierolan kylän kahteen osaan. Kantatalojen asuintontit sijaitsevat Vanajaveden kapeikon eteläpuolisella tasaisella rannalla Hattulan vanhalla kirkolta tulevan maantien ja siitä Parolaan erkanevan tien risteyksessä. Sillan pohjoispuolisella jyrkkärinteisellä mäellä, maantien länsilaidalla, on pienillä tonteillaan 1800- ja 1900-luvun alussa syntyneen käsityöläiskylän rakennuksia ja maantien länsipuolella muutamia huvilamaisia asuinrakennuksia, joista mainittakoon harjanteen korkeimmalla paikalla sijaitseva tornillinen ateljeehuvila Hiidenlinna.

Mierolan kolmiaukkoinen, 1918 rakennettu 45 metriä pitkä betoninen holvisilta ylittää Mierolan salmen paikassa, jossa Hämeenlinnasta pohjoiseen johtava vanha maantie leikkaa Vanajaveden kapeikon.

Rahkoilan kylään rajautuvan harjun laella sijaitseva Hattulan uusgoottilainen tiilikirkko on 1850-luvulta. Kirkon lounaispuolella on harjun rinteeseen sovitettu, kohti Mierolanvirtaa laskeutuva hautausmaa.

Rahkoilan historiallinen kyläkeskus on uuden kirkon pohjoispuolella Vanajaveden rannalla. Kylä on Hattulan vanhimpia ja se on ollut myös taloluvultaan suurimpia. Keskiajalta 1700-luvulle kylän tonttimaa sijaitsi lähinnä nykyisen Niemelän alueella. Vanhalla paikallaan sijaitsevat Niemelän alueen kolme taloa,

Niemelä, Puontila ja Oravainen. Ne muodostavat rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden.

Rahkoilan kylässä risteävät kaksi historiallista maantietä, jotka ovat osa Vanajaveden laakson vanhaa tieverkkoa. Pälkäneelle johtavan maantien länsipuolella ovat Tyrväntöön ja Pälkäneelle suuntautuneet historialliset tielinjat. Tien varrelle Tanhuanpäähän on syntynyt 1800-luvun kuluessa itsellisten ja käsityöläisten asutusta. Paikoin vanhat kiviaidat kehystävät tietä. Vaikka alueen rakennuskanta on osin uusiutunut, on sen omaleimainen historia yhä luettavissa ympäristössä.

Ventolan yhdeksi taloksi yhdistetty kyläkeskusta sijaitsee Mierolansalmen länsirannalla. Vanajaveden kapeikossa näkyvällä paikalla sijaitseva Ventolan päärakennus ja talusrakennukset ovat 1900-luvun alkupuolelta. Rannalla on lisäksi Suvannon huvila 1900-luvun alkupuolelta.

Mierolan ja Rahkoilan kylät ovat osa valtakunnallisesti merkittävää *Vanajaveden laakso ja Aulanko* -maisema-aluetta.

RKY 2009 -historia:

Varhaisin historiallinen tieto Mierolan kylästä on 1300-luvun alkupuolelta, jolloin Tavast-suku omisti kylässä tilan. Kylän vanha tonttimaa sijaitsee virran etelärannalla sillan pielessä. Vanhoilla tonteillaan sijaitsevat Uotilan, Rantalan, Tommenin ja Pihamaan tilat. Ventolaan johtavan tien varrella on vanha 1800-luvun tuparakennus paikalla, jossa on aikoinaan ollut rakuunantorppa. Toinen keskiajalla mainittu tila on Mierolan Parkku, jonka maat otettiin pappilalle 1405. 1500-luvulla Mierolassa mainitaan olleen Sorkkala, Kirrilä, Foudila, Lottila, Rasi, Rokkala, Jussila ja Uotila. Mierola oli vesi- ja maantieliikenteen kannalta keskeisellä paikalla, mm. Lotin talo toimi pitkään kievarina.

Kantatilojen nykyinen, ajalleen tyypillinen ja hyvin säilynyt rakennuskanta on suurelta osin peräisin 1800- ja 1900-lukujen taitteesta.

Kylä laajeni 1800-luvulla sillan pohjoispuolelle, jonne rakennettiin etupäässä mökkejä ja huviloita. Sillan pohjoispuolelle rakennettiin Hattulan uusi kirkko 1857 intendentti E.B. Lohrmannin piirustusten mukaan. Kirkon tiilet valmistettiin läheiseen Koreilanlahteen perustetussa tiiliruukissa.

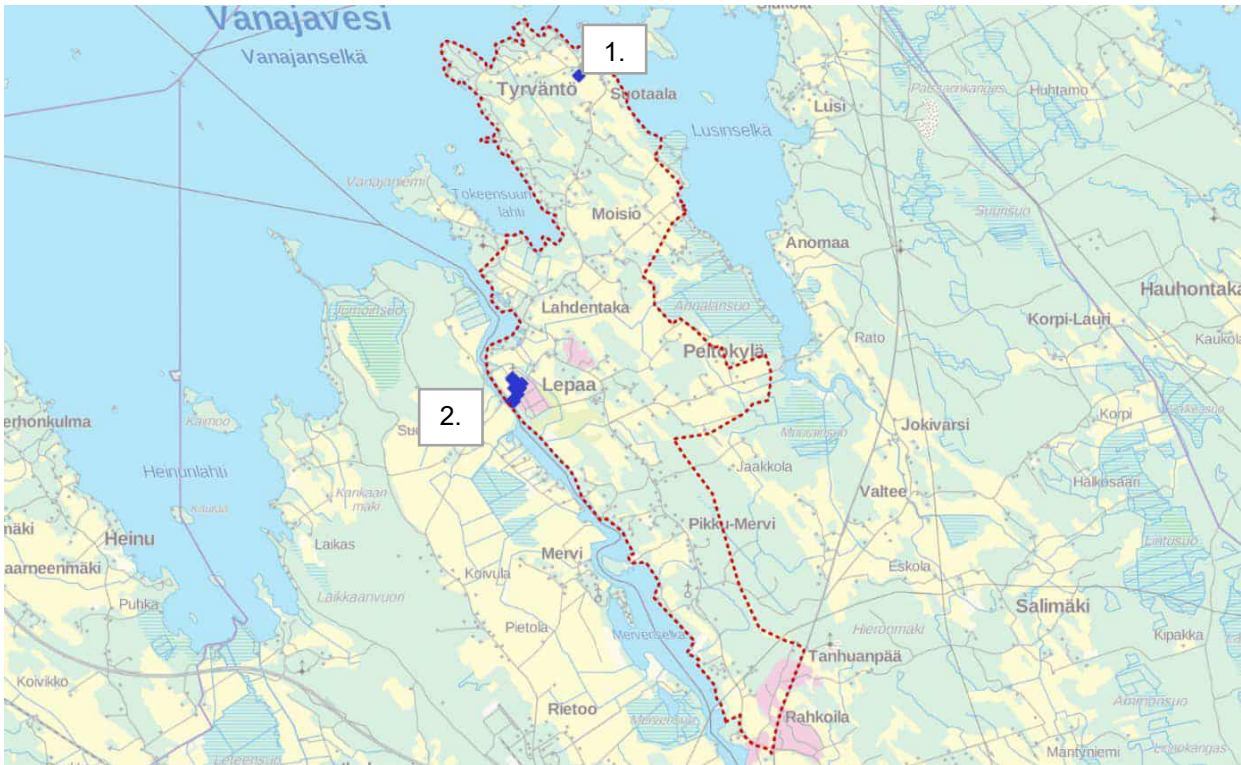
Mierolan salmessa oli 1904 puusta rakennettu tukiansassilta, joka tuhoutui kansalaissodan aikana. Uusi silta määrättiin valtion rakennettavaksi ja sillan rakentaminen annettiin Oy Constructor Ab:lle. Sillan rakentaminen aloitettiin välittömästi ja se luovutettiin liikenteelle lokakuussa 1919. Silta korjattiin museosillaksi 1980-luvun alussa.

Hattulan vanhimpiin kyliin kuuluvan Rahkoilan keskiaikainen kylätontti sijaitsee kirkon pohjoispuolella. Taloista Niemelä, Puontila ja Oravainen ovat säilyttäneet vanhan kylätonttinsa. Rahkoilan kylän Niemelän päärakenus rakennettu 1906, Puontilan 1890 ja Rekolan 1890-luvulla. Kylien rajalle Tasalan talon maille rakentui 1800-luvun lopulta käsityöläisasutusta.

Ventolan kylä mainitaan ensimmäisen kerran 1440-luvulla. Kylän kolmesta talosta muodostettiin 1600-luvun alkupuolella rustholli.

3.2 Lailla suojellut rakennukset

Valtakunnallista merkitystä on myös selvitysalueella sijaitsevilla erikoislailla suojelluilla rakennuksilla, joista Tyrvännön kirkko on suojeltu kirkkolain ja kymmenen Lepaan puutarhaopiston alueella sijaitsevaa rakennusta asetuksen 480/85 nojalla.

Kuva 18 Alueella on kirkkolailla suojeltu Tyrvännön kirkko (1.) sekä asetus 480/85:lla suojellut Lepaan puutarhaopiston rakennukset (2.) Taustakartta: Maanmittauslaitos.

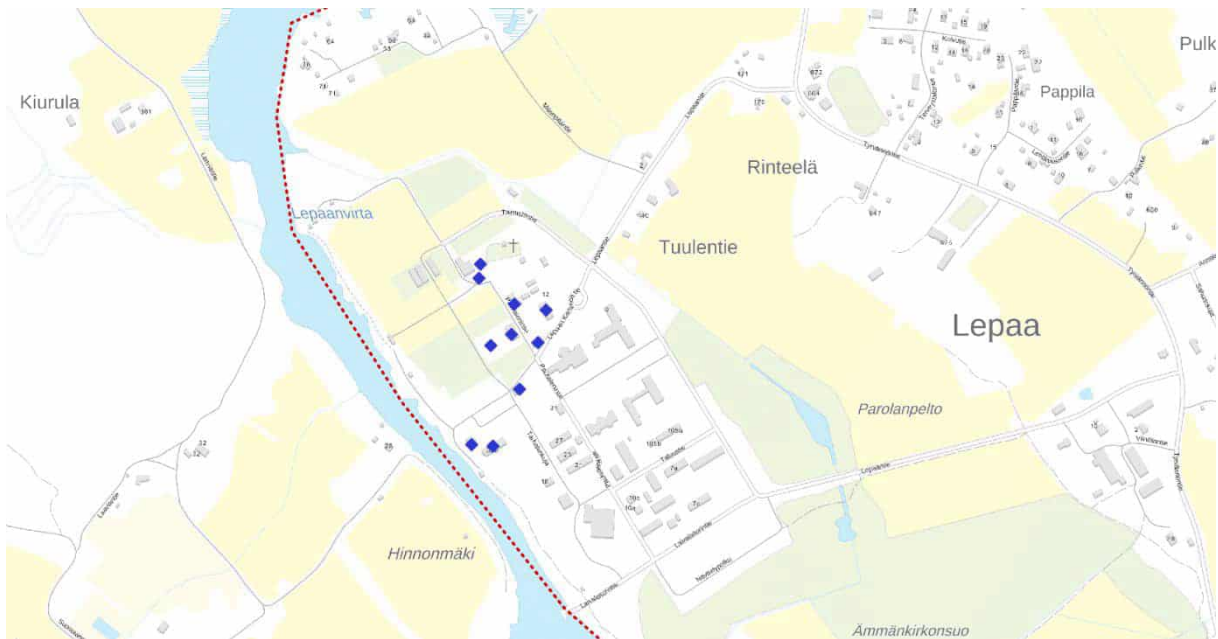
Tyrvännön kirkko

Museoviraston kuvaus:

Puukirkko, tasavartinen sisäviisteinen ristikirkko. Tyrvännön vanha puukirkko muodostaa näkyvän maamerkin Suotaalan kylän kulttuurimaisemassa. Kirkko on malliltaan sisäviisteinen, tasavartinen ristikirkko. Sakaristo on itäristissä, alttariseinän takana. Katto on sakaroiden päädyistä aumattu. Piirustuksista poiketen kirkon päädyssä on torni. Kirkon muotoa on muutettu myöhempien korjausten yhteydessä.

Alttaritaulun "Kristus rukoilee Getsemanessa" on maalannut Emilia Boije 1853. Vanhasta kirkosta siirretty 1600-luvun saarnatuoli on kuorin pohjoisseinällä.

Kirkkoa ympäröi vanha hautausmaa. Läheinen pitäjänmuseona toimiva lainamakasiini on vuodelta 1850.

Kuva 19 Lepaan puutarhaopiston suojellut rakennukset ylhäältä alas: tuulimylly, kellari, asuinrakennus Kotila, oppilasasuntola Toimela, opistorakennus, puisto rakennelmineen, henkilökunnan asuinrakennus Marjala, puutarhurin asuinrakennus Hoitola, Rantala sekä Lehtorin asuinrakennus Johtola. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Lepaan puutarhaopisto

Museoviraston kuvaus:

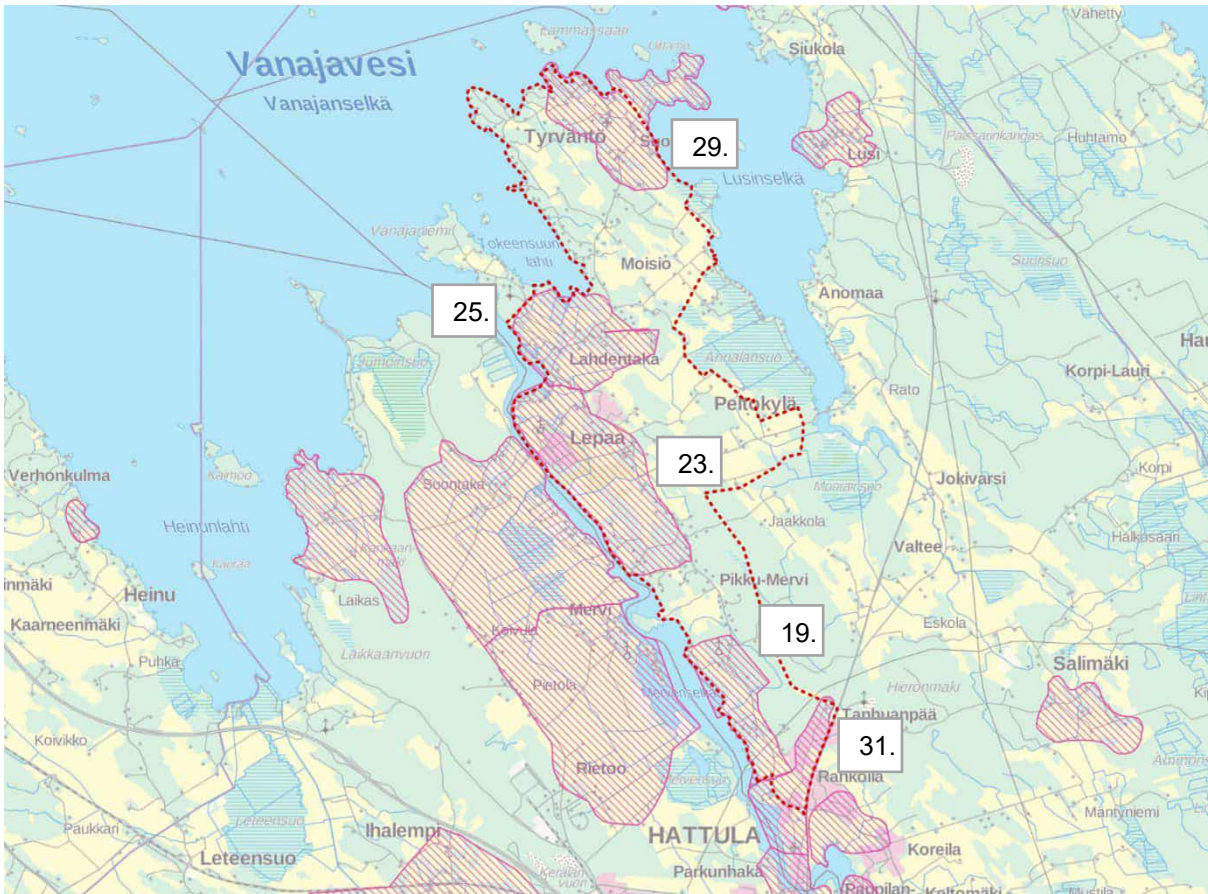
Lepaan kartano- ja opistoalue on valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (valtioneuvoston päätös 30.11.2000). Alueella on suojeltu valtion rakennuksista annetulla asetuksella 2.12.1993 kymmenen rakennusta: tuulimylly, kellari, asuinrakennus Kotila, oppilasasuntola Toimela, opistorakennus, puisto rakennelmineen, henkilökunnan asuinrakennus Marjala, puutarhurin asuinrakennus Hoitola, Rantala sekä Lehtorin asuinrakennus Johtola.

Kartanokokonaisuus sijaitsee Hattulan keskustasta pohjoiseen, Vanajaveden Lepaanvirran rannalla. Lepaa kuuluu Hämeen vanhimpiin kartanoihin, rälssisäterin ensimmäinen maininta on 1460-luvulta. Lepaan kartanon tultua testamenttilahjoituksena valtiolle 1902 tilalle perustettiin puutarhaoppilaitos. Puutarhaopisto aloitti toimintansa 1912.

Nykyinen Lepaa jakautuu kolmeen osaan. Alueen ytimen muodostaa 1930-luvulla rakentunut opistopiha, jonka neljä rakennusta muodostavat pihaneliön. Toisen osan muodostavat alueen vanhimmat rakennukset, kartanon päärakennus ja pytinkirakennus, salmeen liittyvässä puistossa. Alueen läpi kulkee tuulimyllylle, myöhäiskeskiaikaiselle kivisakastille ja siihen liittyvälle, kiviaidan ympäröimälle hautausmaalle päätyvä tie.

Nykyisin Lepaalla toimii Hämeen ammattikorkeakoulun Lepaan yksikön puutarhaoppilaitos. Alueen uusin rakennuskanta on peräisin pääasiassa 1950- ja 60-lukujen vaihteesta ja 1990-luvulta. Uudet kasvihuoneet ovat vuodelta 2007.

3.3 Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2019

Kuva 20 Hämeen maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöalueet. Numerointi vastaa maakuntakaavan 2040 liitettä Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Kanta-Hämeen Maakuntakaava 2040:ssä osoitettiin lisäksi viisi maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöjen aluetta ja kuusi maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristön kohdetta, jotka on inventoitu teoksessa *Rakennettu Häme – Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö* ja esitetty sekä numeroitu maakuntakaavan liitteessä *Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö*. Hämeen liiton vuonna 2019 julkaisemassa *Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt* -inventoinnissa ei ole tunnistettu uusia selvitysalueelle sijoittuvia kulttuuriympäristön alueita tai kohteita. Olemassa oleviin aluerajauksiin ei myöskään ole tehty muutoksia.

Uudesta maakunnallisesta luetteloinnista on poistettu valtakunnallisia arvoja vuoden 2009 RKY-inventoinnissa omaavat alueet: Rahkoilan kylä, Lahdentaan kartanon kulttuurimaisema, Lepaan kartano ja kulttuurimaisema sekä kohde: Lepaan kivasakasti ja kirkkotarha. Hattulan keskiaikaisten kartanoiden ja Lepaan puutarhaopiston RKY-alueelle sijoittuvasta Vanajaveden kapeikosta on vuoden 2019 maakunnallisessa inventoinnissa nostettu esiin kulttuurimaiseman sijaan rikkaassa ja monipuolisessa kulttuurimaisemakokonaisuudessa säilyneet useat varhaisista huvilakulttuuria edustavat rakennukset 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta.

Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöalueet

19 Vesunnan kartanon kulttuurimaisema

Vesunta on Hattulan kartanoista vanhin. Se on vanhaa rälssiä ja esiintyy aikakirjoissa jo vuonna 1319. Kartanon hirsisen päärakennuksen runko on 1800-luvun alupuolelta, ja sitä on jatkettu 1840-luvulla sekä laajennettu 1800-luvun lopulla lasiverannalla. Kohteeseen kuuluu myös mamsellityyppinen 1800-luvun alun tuulimylly, 1800-luvun lopun huvilarakennus ja joukko työntekijöiden asuinrakennuksia 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta.

23 Lepaan kartano ja kulttuurimaisema

Asuinkartanona ensimmäisen kerran jo 1460-luvulla mainittu Lepaan kartano, alkujaan rälssisäteri, on Hämeen vanhimpia. Kartanolla on puinen päärakennus, joka on varmistamattoman tiedon mukaan runkonsa osalta peräisin jo 1600-luvulta ja nykyisessä empiretyylisessä asussaankin 1800-luvun keskivaiheilta. Pihamaan sivulla on myös 1800-luvun alun pykninkirakennus sekä mamsellityyppinen tuulimylly. Lepaan kartanon siirryttyä valtiolle 1900-luvun alussa perustettiin testamenttilahjoituksen ehtojen mukaisesti puutarhaoppilaitos, joka aloitti toimintansa 1912. Opistorakennukset peruskorjattiin tai rakennettiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Ne muodostavat tyyliään yhtenäisen suljetun pihaneliön. Kokonaisuus täydentyi 1950–60-luvuilla opiskelija-asuntolalla ja emäntäkoulun rakennuksilla. Lepaan vanha kansakoulu on 1910-luvulta ja uudempi kivinen koulurakennus 1950-luvun alusta. Lepaan tilan vanhat karjarakennukset sijaitsevat Tyrvännön kirkolle johtavan maantien varressa.

25 Lahdentaan kartanon kulttuurimaisema

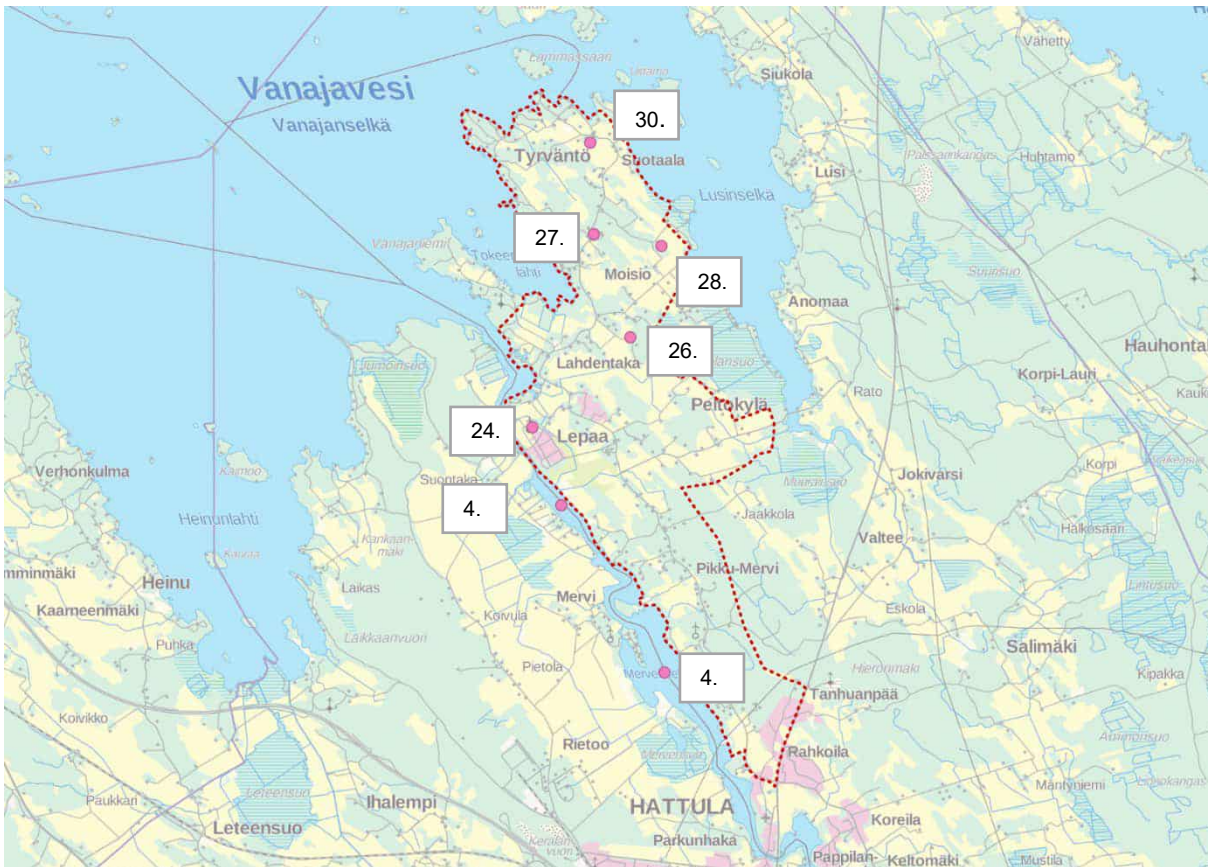
Lahdentaan kartanon alueella on ollut keskeinen merkitys ilmeisesti jo rautakaudella, mihin viittaa puistossa sijaitseva nk. miekanhiontakivi. Rälssinä Lahdentaka on mainittu jo 1400-luvun puolivälissä, mutta asuinkartano siitä muodostui 1600-luvun lopulla. 1700-luvun lopulla sen yhteydessä toimi pellavankehräämö ja yksi Suomen ensimmäisistä kehruukouluista. Nykyinen kaksikerroksinen hirsirakenteinen päärakennus on peräisin vuodelta 1787 ja lukeutuu aikakautensa mahtavimpiin. Nykyinen uusrenessanssityylinen asu on peräisin 1880-luvulta vuonna 1925 valmistunutta keittiösiipeä lukuun ottamatta. Kartanon yhteydessä on myös pehtooritalo vuodelta 1815, saman aikakauden väentupa ja tien varrella vanhoja talusrakennuksia. Kokonaisuuteen kuuluu myös laaja 1700-luvulta periytyvä puisto, Porttilan hirsisen asuinrakennuksen ympärille muodostunut rakennusryhmä, jugendtyylinen päärakennuksen omaava Männistön tila sekä kartanosta erotettu Käkyen klassistinen huvilarakennus.

29 Suotaalan kylän kulttuurimaisema

Suotaalan kyläkeskus muodostaa vielä näytteen vanhasta raitinvarσίαςutuksesta; Mattilan, Anttilan ja Heikkilän talot ovat jääneet vanhalle kylätontille. Vuosina 1850–52 rakennetun tiilisen lainajvästön makasiinin suunnittelivat E.B. Lohrmann ja C.A. Edelfelt. Funktionalistiset, valkeaksi rapatut entiset kunnantalo ja vanhainkoti rakennettiin 1939–42 (ark. Martti Paalanen). Tyrvännön maamiesseuran talo on 1900-luvun alusta.

31 Rahkoilan kylä

Rahkoilan historiallinen kyläkeskus on uuden kirkon pohjoispuolella Vanajaveden rannalla ja on Hattulan vanhimpia sekä aiemmin taloluvultaan suurimpia. Vanhalla paikallaan sijaitsevat yhä Niemelän alueen taloista Niemelä, Puontila ja Oravainen, jotka muodostavat rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden. Kokonaisuuteen kuuluvat myös Rekola 1890-luvun päärakennuksineen, Kankaanniemen mansardikattoinen rakennus ja sitä ympäröivät asuinrakennukset 1900-luvun alusta sekä Tasalan talon maille 1800-luvun lopulta alkaen rakentunutta käsityöläisasutusta. Rahkoilan kyläkeskuksesta pohjoiseen kulkee vanha historiallinen tielinja, jonka varrella on niin ikään käsityöläisasutusta sekä vanhoja kiviaitoja.

Kuva 21 Hämeen maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristökohteet. Numerointi vastaa maakuntakaavan 2040 liitettä Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristökohteet:

4 Vanajaveden kapeikon kulttuurimaisema välillä Hämeenlinna-Hattula-Tyrväntö

Vanajaveden kapeikon rantamaisemat muodostavat harvinaisen rikkaan ja monipuolisen kulttuurimaisemakokonaisuuden. Kiinteän asutuksen jälkiä on runsaasti jo rautakaudelta saakka. Hämeenlinnasta aina Tyrvännön Lahdentakaan ulottuva yhtenäinen maisema-alue.

24 Lepaan kivasakasti ja kirkkotarha

Lepaanvirran rannalla on sijainnut Tyrvännön ensimmäinen kirkko, joka mainittiin nimellä Kulsiala jo 1400-luvun alkupuoliskolla. Harmaakivinen pieni sakaristo on 1400-luvun jälkipuoliskolta. Sen ympärillä on harmaakivaidan rajaama kirkkomaa, jonne kuljetaan tiilisen porttirakennuksen kautta. Hautausmaan uusi kiviaita on peräisin 1830-luvulta.

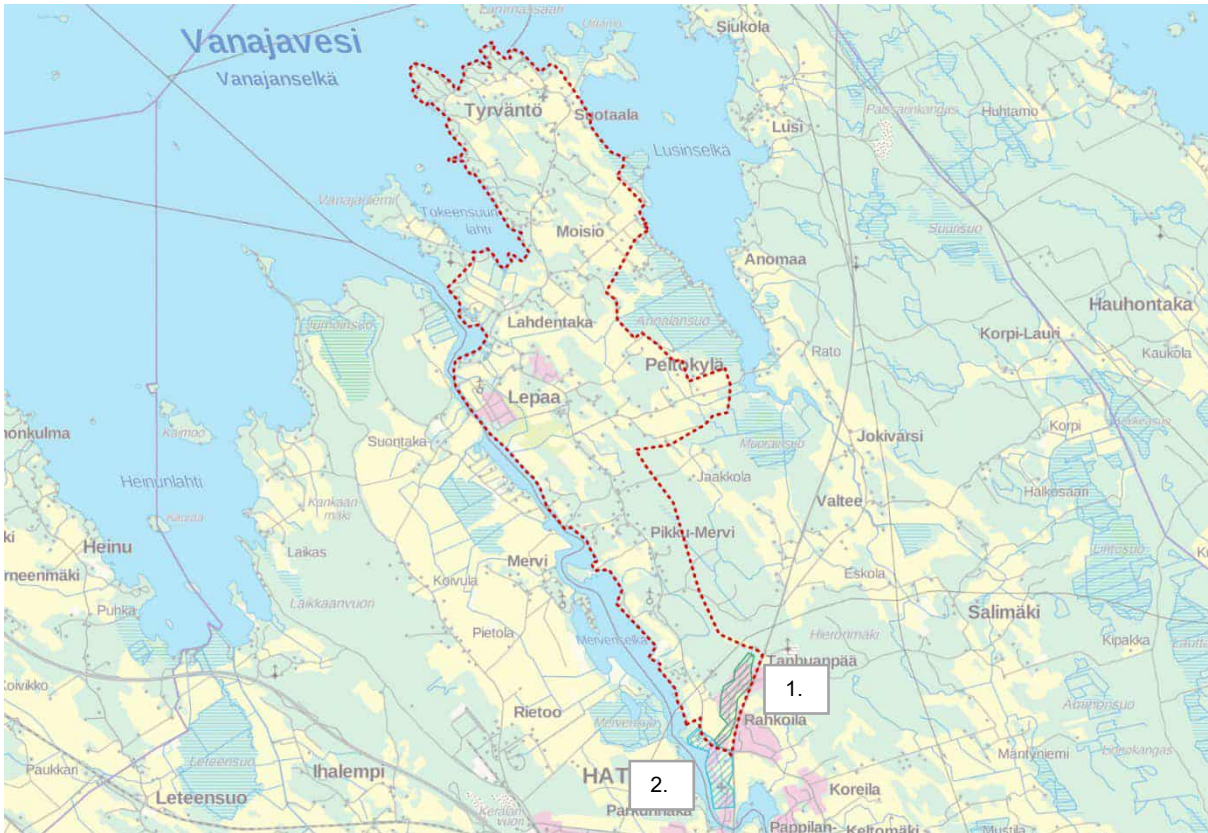
26 Herala, Lahdentaka

Heralan tila on erotettu Lahdentaan kartanosta 1928. Tilan päärakennus on Martti Välikankaan 1928 suunnittelema Aulangon vanha ravintolarakennus, joka purettiin paikaltaan ja siirrettiin 1937 silloisen omistajan maanmittari H.P. Kulhian aikana Heralaan.

27 Lahdentaan koulu, Lahdentaka

Lahdentaan 1874 valmistunut kansakoulu oli Tyrvännön ensimmäinen. Rakennus korjattiin nykyiseen klassisistiseen asuunsa 1925 rakennusmestari Toivo E. Survoson Hämeen lunnin maanviljelysseurassa tekemien piirustusten mukaan.

3.4 Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys

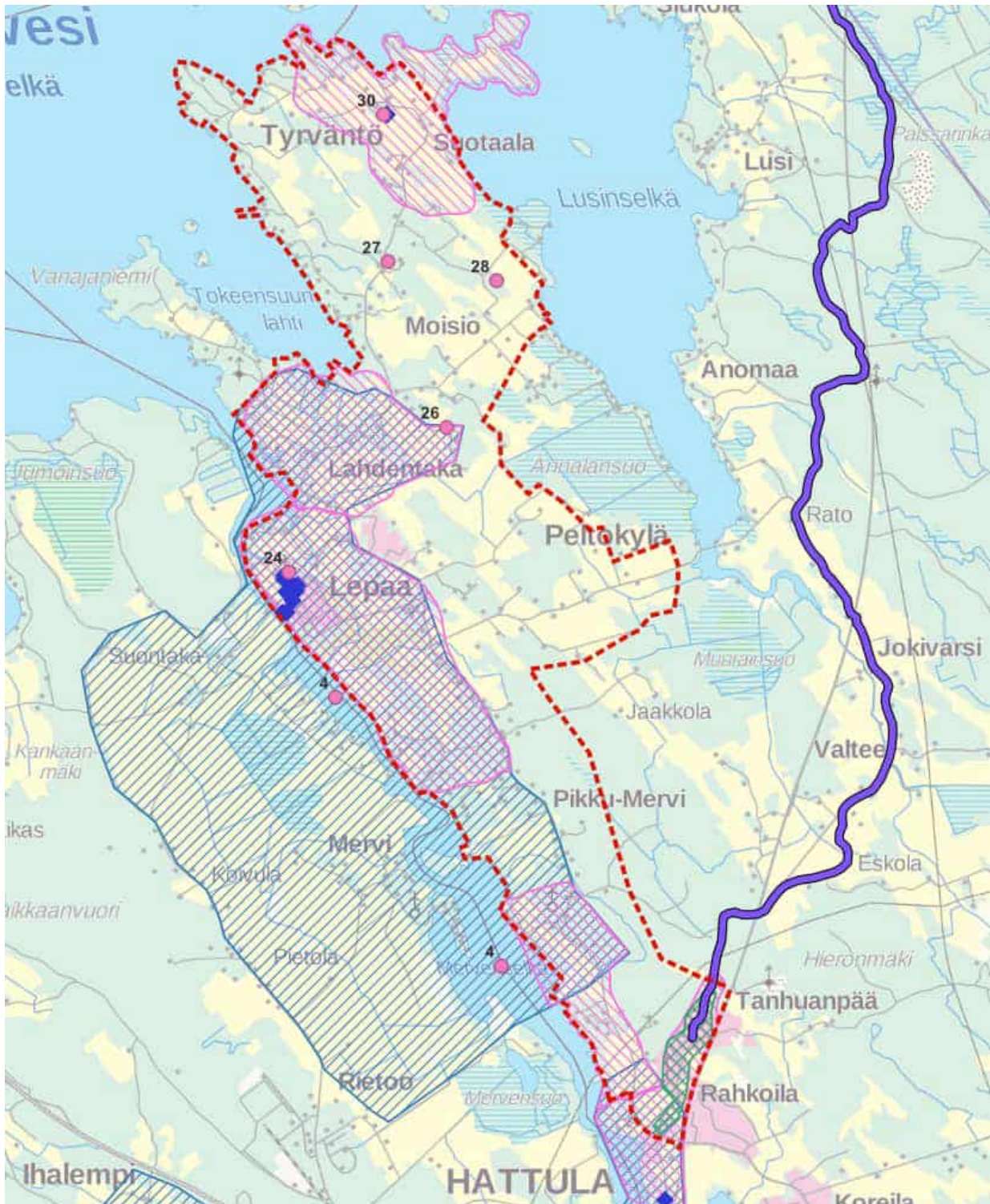

Kuva 23 Arvokkaiden rakennetun kulttuuriympäristön alueiden sijainti. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Vuonna 2009 Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaavan ja asemakaavojen ajantasaistamisen yhteydessä laadittiin Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys, joka keskittyi kunnan keskustaaajaman ympäristöön ja ulottui suunnittelualueelle ainoastaan sen eteläosissa.

Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvityksessä kaava-alueella sijaitsevat arvokkaat rakennetun kulttuuriympäristön alueet: 1. Tanhuanpään asutus (paikallisesti arvokas) ja 2. Rahkoilan kylä (valtakunnallisesti arvokas).

Paikallisesti arvokkaalla Tanhuanpään asutuksen alueella on selvityksen mukaan ”pienimuotoista, omaleimaista rakennuskantaa”. Rahkoilan kylän alue puolestaan nousee Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvityksen lisäksi esiin niin valtakunnallisesti merkittävänä kuin maakunnallisesti arvokkaanakin rakennettuna kulttuuriympäristönä.

Kuva 24 Yhteenveto alueen tunnistetuista kulttuuriympäristön arvoista. Sinisellä vinorasterilla on merkitty valtakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön alueet, vaaleanpunaisella vinorasterilla maakunnallisesti arvokkaat kulttuurimaisemat ja vihreällä ruuturasterilla paikallisesti arvokas rakennetun kulttuuriympäristön alue. Violetti viiva osoittaa maakunnallisesti arvokkaan historiallisen tien. Sinisillä vinoneliöillä on merkitty lailla suojellut rakennukset ja vaaleanpunaisilla palloilla maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristökohteet maakuntakaavan numeroinnilla. Kaava-alueen raja on merkitty punaisella katkoviivalla. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

3.5 Paikallinen rakentamisperinne

3.5.1 Kartanot

Selvitysalueen rakennetussa kulttuuriperinnössä varhaisimpia nykypäiviin asti säilyneitä elementtejä ovat sen keskiaikaiset kartanot. Kartanoista merkittävimpiä ovat 1300-luvulta oleva Vesunta, joka on yksi Hämeen vanhimmista, 1400-luvulta oleva Lahdentaa sekä niin ikään 1400-luvulla perustettu Lepaa. Kartanot edustavat alueen asutushistorian keskeisimpiä elementtejä, ja niiden pihapiireissä on monia arkkitehtonisesti korkealaatuisia rakennuksia. Kartanorakennukset sijaitsevat niin ikään edelleen pitkälti niiden alkuperäisillä sijainneillaan. Lepaan kartanon puisen päärakennuksen runko on mahdollisesti jopa 1600-luvulta, mutta se on saanut nykyisen asunsa 1800-luvun alkupuolella. Vesunnan kartanon runko on 1800-luvun alkupuolelta, ja sitä on laajennettu 1840-luvulla. Lahdentaan kartanon puinen päärakennus on muutettu nykymuotoonsa 1880-luvulla.

Kuva 25 Lepaan kartanon aluetta.

Kuva 26 Vasemmalla Lahdentaan kartanon päärakennus ja oikealla Vesunnan kartanon päärakennus.

3.5.2 Asuinrakennukset

Selvitysalueen asuinrakennukset ovat pääosin puurunkoisia ja satulakattoisia, ja etenkin vanhoissa kyläkeskuksissa on säilynyt vanhoja asuintaloja 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta. Alueella on kuitenkin myös voimakasta kerroksellisuutta, ja rakennuskantaa löytyy 1900-luvun jokaiselta vuosikymmeneltä. Vakituksen asumisen lisäksi alueella on paljon vapaa-ajan asumisen rakennuksia, ja osa vanhoista asuinrakennuksista on muutettu loma-asumuksiksi. Asuinrakennukset ovat pääosin mittakaavaltaan pieniä, ja ne edustavat aikansa tyypillistä talonpoikais- tai asuinrakennusarkkitehtuuria.

Kuva 27 Selvitysalueen hirsirunkoisia asuinrakennuksia, jotka ovat todennäköisesti jo 1800-luvulta.

Kuva 28 Alueella on useita 1900-luvun alkupuolen asuinrakennuksia, joissa on satulakatto, pystypuitekkunat ja puuverhouk.

Kuva 29 Kuitusementtilevyillä verhottuja jälleenrakennuskauden asuinrakennuksia.

Kuva 30 Lepaan kylän alueella on runsaasti 1980-luvun tiilirakenteisia pientaloja.

Kuva 31 Tokeensuun rakennukset ovat pitkälti eri aikakausien vapaa-ajan rakentamista.

3.5.3 Talousrakennukset

Alueen pihapiireissä on usein tilakeskukselle tyypillisiä talousrakennuksia kuten vanhoja navettoja, talleja sekä aittoja. Moni vanha talousrakennus on hirsirakenteinen, mutta alueella on jonkin verran myös kivirakenteisia, suurukokoisia navettoja. Maanviljelyn vähentymisen myötä osa tilakeskusten talousrakennuksista on jäänyt vaille käyttöä ja ylläpitoa, mutta osasta rakennuksista on tehty esimerkiksi varastoja, autotalleja tai juhlasaleja.

Kuva 32 Pihapiireissä voi olla eri aikakausien talousrakennuksia, ja ne voivat olla keskenään eri materiaaleista rakennettuja.

Kuva 33 Suurikokoiset navetat, tallit ja varistorakennukset ovat alueella yleisiä.

Kuva 34 Maatilan talousrakennuksista osa on uusiokäytössä ja osa vaille käyttöä.

Kuva 35 Alueella on myös jonkin verran pieniä saunarakennuksia.

3.5.4 Julkiset rakennukset

Selvitysalueella on sen laajuuteen nähden vain kourallinen julkisia rakennuksia, ja niistä merkittävimpiä ovat vanhat koulurakennukset sekä Tyrvännön entiset kunnantalo ja kunnalliskoti. Lahdentaan entinen kansakoulu oli Tyrvännön alueen ensimmäinen koulurakennus, ja se on korjattu nykyiseen asuunsa 1920-luvulla. 1920-luvulta on niin ikään Lepaan vanhempi niin ikään klassisistinen koulurakennus. 1940-luvulla rakennettiin Suotaalan kylään funktionalistiset kunnantalo ja kunnalliskoti, ja 1950-luvulla Lepaan koulun yhteyteen rakennettiin uusi koulurakennus. Kaikki julkiset rakennukset edustavat hyvin aikakautensa laadukasta arkkitehtuuria ja kertovat osaltaan selvitysalueen sosiaalhistoriasta.

Kuva 36 Entiset Tyrvännön kunnantalo ja kunnalliskoti 1940-luvulta.

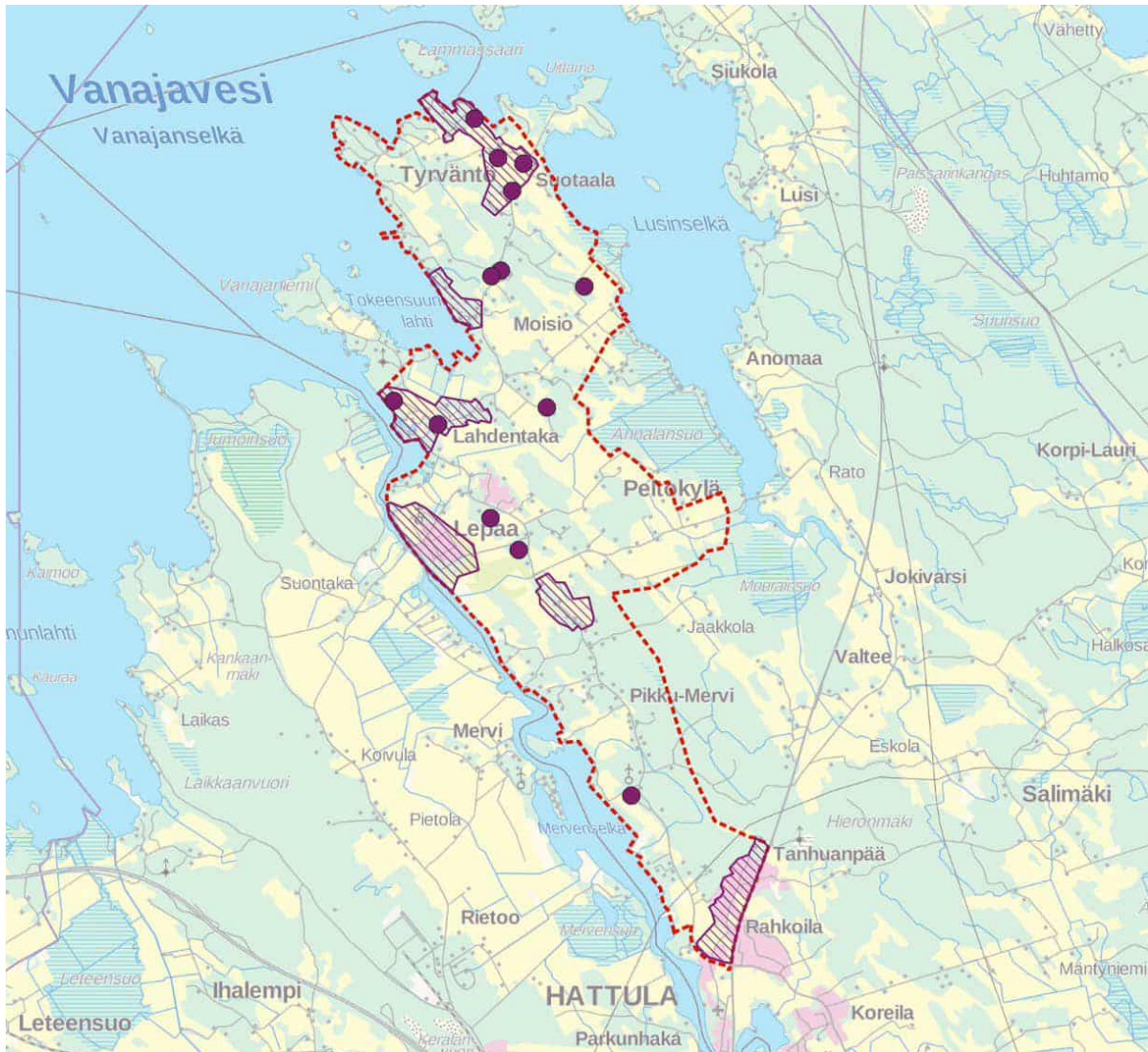

Kuva 37 Lahdentaan entinen koulurakennus.

Kuva 38 Lepaan koulurakennuksista toinen on 1920-luvulta ja toinen 1950-luvulta.

3.6 Johtopäätökset rakennetun kulttuuriympäristön arvoista

Kuva 39 Yhteenveto rakennetun kulttuuriympäristön arvoalueista ja -kohteista. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Selvitysalueella on runsaasti aiemmin tunnistettuja rakennetun kulttuuriympäristön arvoalueita ja paljon arvokasta rakennusperintöä. Rakennusperinnön kannalta merkittävimpiä kohteita ovat kartanot sekä niiden lähiympäristöt. Kartanoiden historiallisilla viljelysmailla on useita vanhoja maatiloja ja työntekijöiden asuinrakennuksia, jotka muodostavat alueelle tyypillistä rakennusperintöä.

1800- ja 1900-lukujen myötä alueelle on syntynyt entistä enemmän vapaa-ajan rakennuskohteita sekä suurista kokonaisuuksista lohkottuja pienempiä tilakeskuksia. Alueen historialliset kyläalueet tiivistyivät myös vähitellen nykyiseen muotoonsa, ja ne ovat täydentyneet edelleen tähän päivään asti. Sodanjälkeinen rakentaminen on lisännyt alueen kerrostuneisuutta, mutta Lepaan kylää lukuun ottamatta rakentaminen on sijoittunut pitkälti olemassa olevan rakennuskannan lomaan eikä erillisiksi kokonaisuuksiksi.

Rakennetun kulttuuriympäristön osalta selvitysalueella on löydetty kuusi arvoaluetta ja kolmetoista kohdetta. Alueista oman kokonaisuutensa muodostivat:

1. Petäys – Elolankärki – Suotaala
2. Tokeensuu
3. Lahdentaka
4. Lepaan puutarhaopisto
5. Kulomäki – Erkkilä
6. Tanhuanpääntie

Rakennetun kulttuuriympäristön kohteet ovat:

1. Tyrvännön vanha kunnantalo ja kunnalliskoti
2. Tyrvännön kirkko
3. Mattila
4. Tyrvännön lainamakasiini
5. Lahdentaan koulu
6. Rajala
7. Tyrvännön pappila
8. Herala
9. Lahdentaan kartano
10. Käkyen tila
11. Lepaan koulu
12. Lepaan viinitila
13. Vesunnan kartano

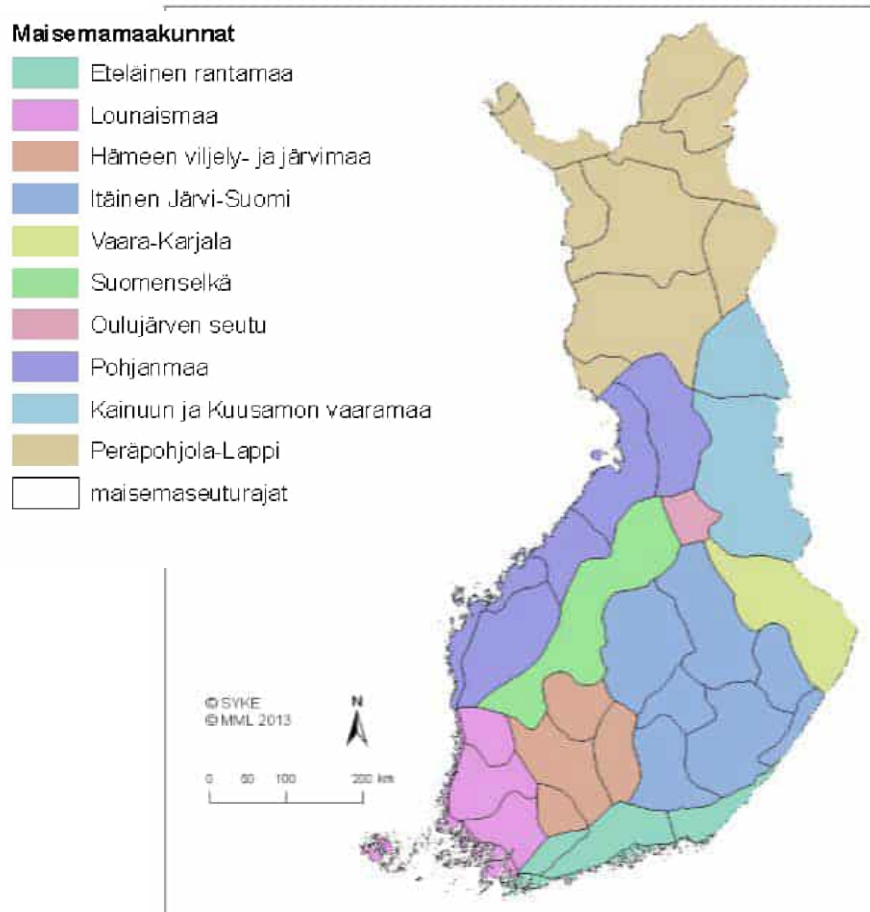
Katso liite:

Liite 1 Kohdekortit

4 Kulttuurimaisema

4.1 Maisemamaakuntajako

Maisemamaakuntajaossa selvitysalue kuuluu Keski-Hämeen viljely- ja järviseuutuun. Keski-Hämeen viljely- ja järvisseudulla on keskittynyt historiallista asutusta, viljavien savikkojen viljelyalueet sekä vaihtelevat vesiväylät. Alueen maisemat ovat pienpiirteisiä sekä monimuotoisia, mikä johtuu vaihtelevien luonnonolojen lisäksi monipuolisesta ja historiallisesta sekä alkutuotantoon että teollisuuteen liittyvästä elinkeinoelämästä. Keski-Hämeen viljely- ja järvisseudulla on vaihtelevaa ja monipuolista eteläboreaalisen vyöhykkeen kasvillisuutta sekä viljavia metsiä. Metsätyypit ovat pääosin lehtomaisia, kuusivaltaisia sekametsiä. (Maiseman hoito, Maisema-aluetyöryhmän mietintö osa I, Mietintö 66/1992, Ympäristöministeriö).

Kuva 40 Suomen maisemamaakuntajako. Kuva: Ympäristöministeriö.

4.2 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

4.2.1 VAMA 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet inventoitiin ympäristöministeriön johdolla vuosina 2010–2021. Inventoinnin tuloksena syntyi luettelo valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista (VAMA 2021), joka otettiin valtioneuvoston päätöksellä 18.11.2021 maankäyttö- ja rakennuslain mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi. VAMA 2021 korvaa valtioneuvoston 5.1.1995 periaatepäätöksen mukaisen aiemman inventoinnin.

Suomen 186 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta ovat maan maaseudun edustavimpia kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan. Arvokkaiden maisema-alueiden avulla pyritään sekä turvaamaan edustavien ja elinvoimaisten maaseutumaisemien säilyminen, että herättämään kiinnostusta maisemanhoitoa kohtaan.

Suunnittelualue sijaitsee lähes kokonaisuudessaan valtakunnallisesti arvokkaaksi määritellyllä maisema-alueella (VAMA 2021) Vanajaveden laakso ja Aulanko (VAM040032). Hämeenlinnan kaupunkialueen pohjoispuolelta Aulangolta Vanajavettä pitkin Hattulan pohjoisosiin ulottuvia maisemia leimaavat monet kulttuurihistoriallisesti arvokkaat elementit. Alueella on ainutlaatuinen muinaismuistojen keskittymä, runsaasti keskiaikaisperäisiä kartanoita, monta keskiajalta periytyvää kyläkeskusta sekä 1800- ja 1900-lukujen huvilakulttuurin synnyttämiä ympäristöjä.

Alueen rakennushistoriallisia kiintopisteitä ovat Hämeen linna, Hattulan keskiaikainen kirkko, kartanot puistoineen sekä vanhat hämäläistalot. Kokonaisuutta rikastavat arvokkaat luontokohteet, perinnebiotoopit sekä mäkialueet, joilta aukeaa harmonisia näkymiä Vanajaveden selälle ja Vanajaveden laakson kulttuurimaisemiin. Vanajaveden laakso on myös yksi Suomen 27 kansallismaisemasta, jotka ympäristöministeriö määrittä Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1992, joilla on merkitystä matkailunähtävyyksinä, muttei tarkkoja rajoja tai lailla määriteltyä roolia kaavoituksessa.

Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alue sijoittuu Vanajaveden kaakkoisrannalle ja Hämeenlinnasta Vanajaveteen ulottuvan kapean vesireitin varrelle. Alueen luoteesta kaakkoon suuntautunutta maisemaa luonnehtivat vesistöjen lisäksi drumliinit, kumpumoreenit sekä maisema-alueen länsipuolella kulkevan harjujakson juurelle syntyneet hieta- ja savikkomaat. Maisema-alueella on myös pieniä hiekkamuodostumia sekä soistuneita ranta-alueita.

Jokimainen Vanajaveden reitti laajenee Hattulan pohjoispuolella kapeaksi Mervenseläksi. Maisema-alueen vedet ovat pääasiassa reheviä, aikoinaan runsaan teollisuuden ja nykyisin maatalouden ja yhdyskuntien kuormittamia. Jyrkästi veteen laskeutuvien rantojen kasvillisuusvyöhykkeet ovat kapeita, mutta laakeammilla rantamailla esiintyy laajoja ilmaversoisten vesikasvien kasvustoja. Pienilmastoltaan edullinen Vanajaveden laakso kuuluu Etelä-Hämeen lehtokeskukseen. Alueen vedet tasaavat lämpötiloja ja takaavat pitkän kasvukauden etenkin syksyisin. Vanajaveden laaksossa ja Aulangolla on runsaasti pitkien kulttuurijatkumoiden synnyttämiä elinympäristöjä, jotka vaihtelevat perinnebiotoopeista monentyyppisiin puistoalueisiin. Alueen metsät ovat iältään vaihtelevia ranta-alueiden lehtoja, selännealueiden tuoreita havumetsiä tai harjumaiden kuivia mäntykankaita.

Vanajaveden laakson kulttuuriset kerrostumat ulottuvat kivikaudesta nykypäivään. Huomattava osa Suomen rautakautisesta asutuksesta on sijainnut Vanajaveden laaksossa, jossa ovat yhdistyneet edulliset ilmasto-olot, viljava maaperä sekä vesireittien tarjoamat hyvät kulkuyhteydet. Esihistoriallisten muinaisjäännösten ohella Vanajaveden laaksossa on jäljellä huomattavasti keskiajalta periytyviä kulttuuriympäristöjä, kuten Hämeen linna, kivikirkkoja, vanhoja kyliä ja kartanoita sekä tielinjoja. Kirkonseutuja ja kyliä yhdistäneistä vanhoista maanteistä huomattavin on Hattulan kirkolta Mierolan kautta Tyrvääntöön johtava tie, jonka varrella on lukuisia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita. Keskiaikaista kirkkorakennusperintöä alueella edustaa mm. Tyrvääntön kappelin vanhalla paikalla sijaitseva Lepaan kivistakaristo.

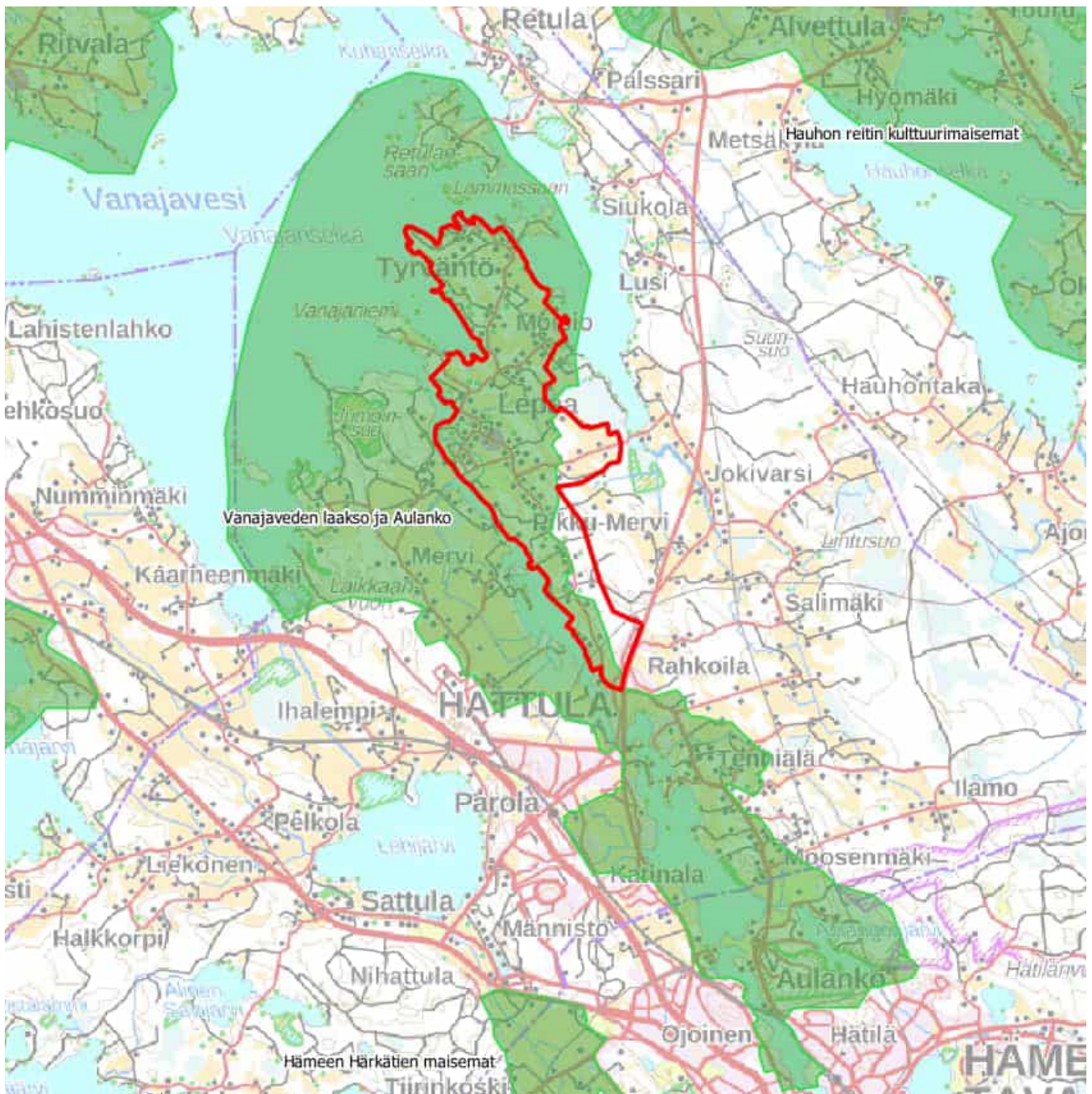
Useiden keskiajalla perustettujen kartanoiden maat muodostavat laajan yhtenäisen viljelymaiseman Vanajaveden kaakkoisrannalle. Hattulassa sijaitsevien Lahdentaan, Suontaan, Lepaan, Merven ja Vesunnan kartanoiden yhteydessä on viljelysten ohella runsaasti puistoalueita sekä puukujanteita eri aikakausilta. Lisäksi kartanoiden tiluksilla on lukuisia vanhoja maatiloja, huviloita ja työntekijöiden asuinrakennuksia. Rakennushistoriallisesti huomattaviksi kokonaisuuksiksi voidaan lukea mm. Lahdentaan päärakennus vuodelta 1787 sekä Lepaalle 1930-luvulla rakennettu puutarhaopiston piha ympäristöineen.

Vanajaveden laaksossa on useita kyliä, joiden historia ulottuu keskiajalle saakka. Alueen varhaiset kylät olivat tyypillisesti ryhmä- ja rivikyliä, joiden rakenteen isojako myöhemmin hajotti. Kyliin liittyy usein esihistoriallisia muinaisjäännöksiä. Esimerkiksi Retulansaaren 1400-luvulta periytyvän kylätontin yhteydessä on laaja rautakautinen kalmisto, ja Retulansaaren eteläpuolella sijaitsevan Suotaalan kylän maisemaa rikastavat Antialan esihistorialliset hautakummut. Sekä Retulansaareissa että Suotaalassa on säilynyt edustavasti vanhoja hämäläistaloja ja talousrakennuksia, jotka sijaitsevat peltojen reunustamina kylänraittien ympärillä. Retulansaareissa on lisäksi maisemallisesti ja lajistoltaan merkittäviä katajaketoja. Suotaalan maisemaa hallitsee Tyrvännön 1800-luvun alussa valmistunut puukirkko.

Vanajaveden laakson pitkäaikaisesta ja edelleen jatkuvasta monipuolisesta maataloudesta kertovat vanhojen kyläkeskusten ja laajojen peltoalojen ohella maisema-alueen lukuisat perinnebiotoopit. Monipuolisen lajiston lisäksi perinnebiotooppien arvoa nostavat niiden kulttuurihistoriallinen monikerroksisuus ja luontotyyppien runsaus. Lisäksi alueen maaseutumaisemaa monipuolistaa suotuisan paikallisilmaston mahdollistama puutarhaviljelykulttuuri.

Aulangon ja Vanajaveden laakson VAMA 2021 -maisema-alue on laajempi ja yhtenäisempi kuin valtakunnalliseen luonnonsuojeluohjelmaan kuuluvan maisemakokonaisuuden, joka määriteltiin vuoden 1995 periaatepäätöksessä valtakunnallisista maisema-alueista (kts. luku 3.2.1).

Selvitysalueen eteläosissa kulkevalla Hämeen Härkätiellä on katsottu olevan myös valtakunnallisesti arvokasta maisemallista merkitystä (VAMA 2021) Hattulan alueella. Maisema-alueen rajaus jää kuitenkin yli kuuden kilometrin päähän selvitysalueelta.

Kuva 41 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet suunnittelualueella. Lähde: Suomen ympäristökeskus 2022.

4.2.2 Maankäyttösuositukset

Jo VAMA 2021 -ehdotusvaiheessa Hämeen liitto laati yhteistyössä Pro Agria Etelä-Suomi Ry:n kanssa pilotinomaisen maisemaoppaan arvokkaan maisema-alueen maankäytön suunnitteluun (Pro-Agria Etelä-Suomi ry, Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset, Katriina Koski, 2016). Vanajaveden laakso ja Aulanko valittiin tarkastelun kohteeksi, koska alueella on runsaasti rakentamispaineita. Maisema-alue sijaitsee suurten kasvukeskusten tuntumassa ja osin niiden sisälläkin, minkä vuoksi sen maisema on muuttunut ja tulee muuttumaan merkittävästi uusien asuinalueiden vallatessa vanhaa peltoalaa ja uuden infrastruktuurin kehittyessä.

Oppaan tarkoituksena on selvittää maisema-alueen merkitystä ja statuksen vaikutuksia alueella toimiville ja vähentää huolta maankäytön kaventumisesta. Tarkoituksena on tähdentää, ettei maisema-alue ole suojelualue vaan elävä ja toimiva maaseutualue, joka pysyy asuttuna ja jolla on monipuolinen elinkeinorakenne. Oppaassa selostetaan, millainen Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alue on, mitä erityisiä arvoja maisema-alueeseen sisältyy ja miten nämä arvot voidaan ottaa huomioon alueen toimenpiteissä. Tavoitteena on kehittää maisemaa sen arvoja säilyttäen ja lisäten. Maisemaopas on tarkoitettu käytettäväksi erityisesti maankäytössä ja suunnittelussa ennen kaikkea opastaen eikä kieltäen tai käskien.

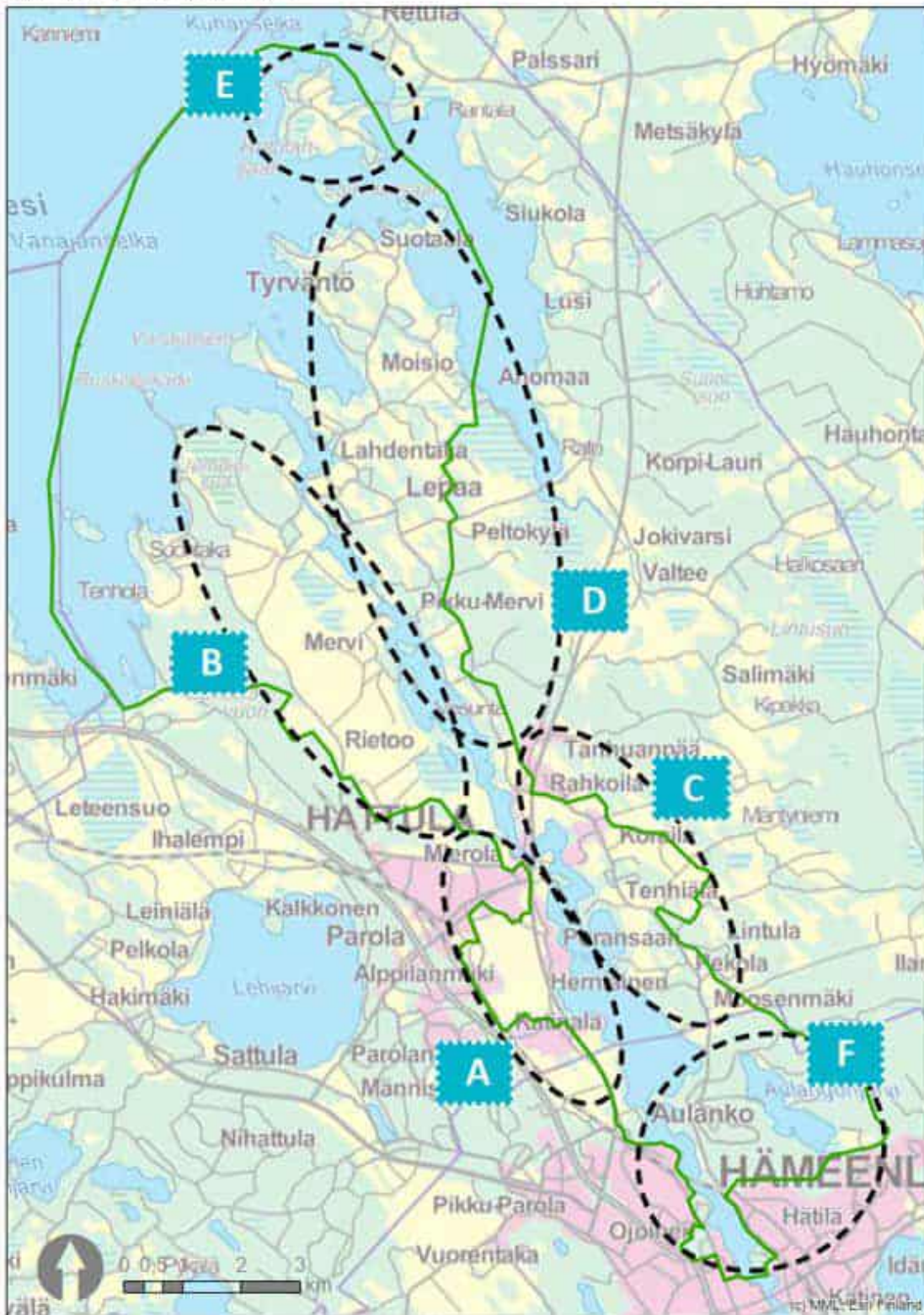
Oppaassa on ensi alkuun koottu yhteen Vanajaveden laakson ja Aulangon perustiedot, erilaiset kulttuuripiirteet sekä tunnistettu alueella keskeisimmät kylät. Maisema- ja kylätarkastelun perusteella alue on jaettu karekasti viiteen osa-alueeseen, joita koskien on annettu tarkempia suunnitteluohjeita ja -suosituksia. Suunnittelualue sijaitsee ja kattaa suurimman osan osa-alueesta D: Pikku-Mervi, Lepaa, Tyrväntö. Osa-alueilla huomiota on kiinnitetty erityisesti maiseman perustekijöihin, selänteisiin, laaksoihin, rinteisiin, tasankoihin, vesistöihin, asumiseen, maamerkkeihin ja maiseman solmukohtiin. Niiden avulla on analysoitu maiseman sietokykyä, jolla tarkoitetaan sitä, kuinka paljon maisemarakenne, maisemakuva tai maiseman perustekijät voivat muuttua menettämättä ominaispiirteitään.

Maisemaa rajaavat selänteet, jotka luovat kaukomaiseman ja maisematilan rajat ollen samalla maisemassa kaikkein näkyvimpiä perustekijöitä. Pikku-Merven, Lepaan ja Tyrvännön alue muodostuu laajasta tasaisesta savikosta ja siitä kohoavista luode-kaakko-suuntaisista, paksujen moreenikerrosten peittämistä drumliiniharjanteista. Lepaan-Suotaalan alueella drumliinit esiintyvät laajana parvena. Lepaalta kaakkoon jatkuu moreenimäkien ketju. Lahdentaan kartano sijaitsee alueen muista moreeniharjanteista poikkeavalla, koillis-lounais-suuntaisella harjanteella. Asutus on sijoittunut tyypillisesti matalammille mäille. Maisema-aluetta reunustavat korkeat selänteet ovat havupuuvaltaisia metsäisiä selänteitä, joille ei ole sijoitettu asutusta.

Pikku-Merven, Lepaan ja Tyrvännön maisemaosa-alueen sietokyky on katsottu hyväksi, kunhan alueella jatketaan perinteistä maankäyttöä. Suunnittelualueella asutus on sijoittunut tyypillisesti matalammille mäille, joille sen olisi suotavaa asettua jatkossakin. Maiseman mukautumiskykyisimmät osat ovat selänteiden rinteitä, joissa rakentamiselle sopivin vyöhyke on niiden ala- tai keskiosa. Maisemallisesti suuripiirteisimmät tasangot sallivat paremmin täydennysrakentamista kuin pienipiirteinen maisema. Nauhamaisesti rakentuneella alueella on paljon mahdollisia uusia rakentamiskaikkoja.

Mäkisimmät ja metsäisimmät alueet idässä ja rantojen tuntumissa tulisi säilyttää rakentamattomina. Maisema-alueen laaksoja ei tulisi metsittää eikä niille tulisi rakentaa vaan säilyttää kulttuurimaisema avoimena viljelyä vaalimalla. Suunnittelualueen keskeisin maamerkki on Tyrvännön kirkko, jonka arvoa näkyvänä merkinä ei tulisi heikentää.

Vanajaveden laakson ja Aulangon osa-alueet

Kuva 42 Vanajaveden laakson ja Aulangon arvokkaan maisema-alueen maankäytön suunnittelun oppaassa määritelty osa-alue D: Pikku-Mervi, Lepaa, Tyrväntö vastaa hyvin pitkälti suunnittelualueen rajausta. Kartta: Pro-Agria Etelä-Suomi Ry.

4.3 Maakunnallisesti arvokkaat kulttuurimaisemat

Selvitysalue kuuluu maakunnallisessa maisematyypijaossa Vanajaveden laaksoon. Maisematyyppin kuvauksen mukaan: ”Vanajaveden laakso on Suomen asutus- ja kulttuurihistorian merkittävimpiä seutuja. Kokemäenjokeen laskeva Vanajaveden pitkä vesireitti on tuonut asutusta ja välittänyt samalla kulttuurivaikutteita rannikolta sisämaahan. Vesistön suuntaisesti kulkevat harjuselänteet rajaavat pienilmastoltaan suotuisaa alavaa aluetta. Vanajaveden linnavuoret muodostavat maassamme ainutlaatuisen yhtenäisen ketjun.”

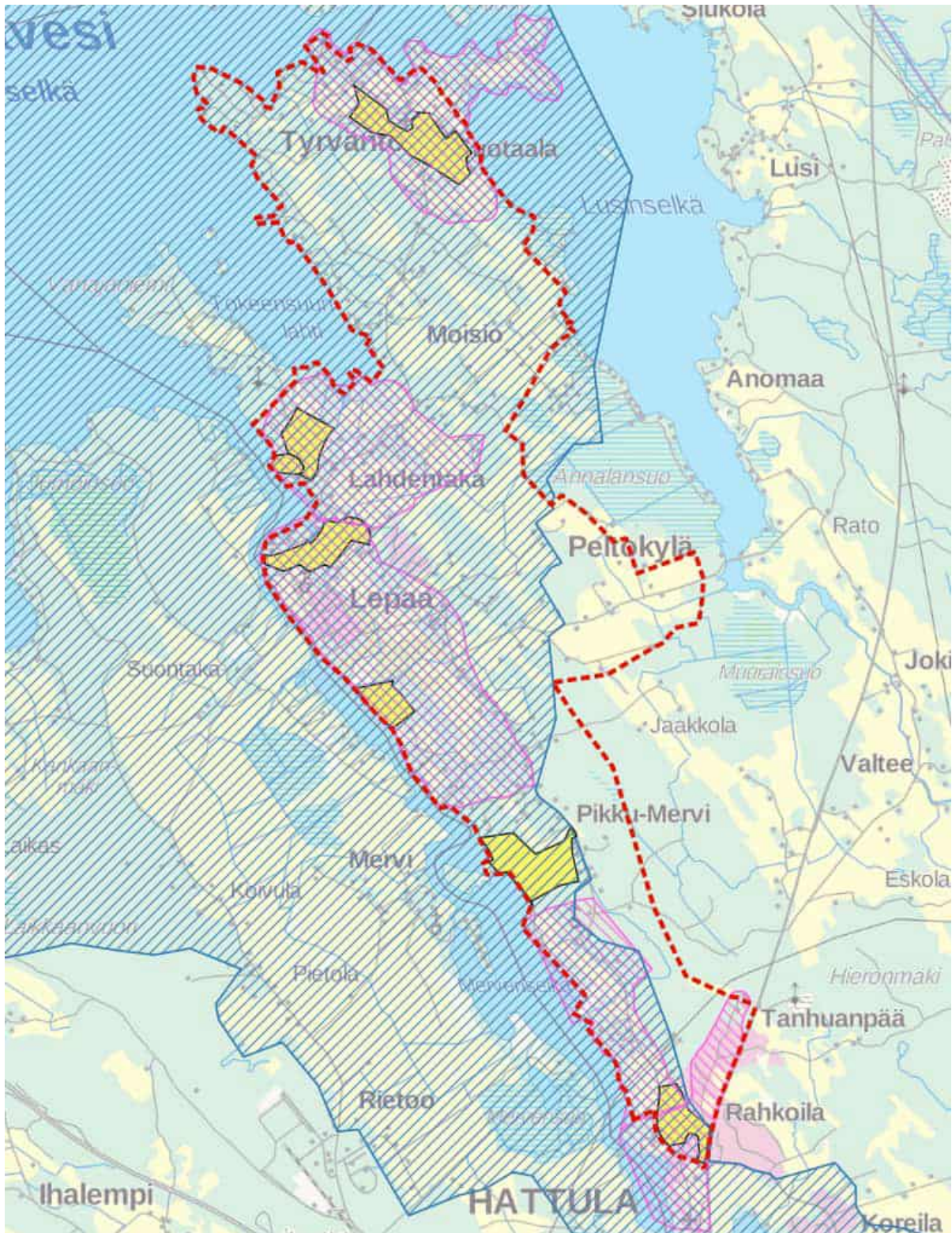
Kanta-Hämeen maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi on tehty Hämeen liitossa vuonna 2016. Selvitysalueelta tai sen läheisyydestä ei ole siinä tunnistettu maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita. Selvityksessä jätettiin inventoinnin ulkopuolelle alueita, jotka olivat ehdolla valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi (YM ehdotus 2016). Kuitenkin maakunnallisesti arvokkaissa kulttuurimaisemissa (kappale 3.3) on rakennetun kulttuuriympäristön lisäksi listattu alueiden maisemallisia piirteitä.

4.4 Paikalliset maisema-arvot

Kuva 43 Maisemallisesti arvokkaat peltoalueet. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

Kaavoituksen yhteydessä selvitysalueelle on merkitty maisemallisesti arvokkaita peltoalueita, joiden voidaan katsoa olevan paikallisesti arvokkaita maisemakohteita. Kaavamääräyksen mukaan alueiden säilyminen avoimina on maisemankuvan kannalta tärkeää.

Kuva 44 Yhteenvetokartta maiseman tunnistetuista arvoista. Sinisellä vinorasterilla on merkitty valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ja vaaleanpunaisella vinorasterilla maakunnallisesti arvokkaat kulttuurimaisemat. Maisemallisesti arvokkaat peltoalueet on merkitty keltaisella ja kaava-alueen rajausta punaisella katkoviivalla. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

4.5 Lepaan kulttuurimaisemat

Selvitysalueella on pitkä asutushistoria, minkä myötä suurin osa rantojen viljavasta maasta on vuosien saatossa raivattu pelloiksi. Lepaanvirran varrelle muodostuneiden kartanoiden myötä viljelykset olivat aikanaan yhtenäisiä ja laajoja kokonaisuuksia tilkkutäkkimäisemmän pienviljelyn sijaan. Tasaiset maastonmuodot mahdollistavat pitkät näkymät yli suurten peltoaukeiden. Vaikka selvitysalue rajautuu useilta suunniltaan vesistöihin, eivät rantamaisemat nouse erityisesti maisemallisiksi erityispiirteiksi.

Kuva 45 Näkymä Puisniementien risteyksestä kohti Karjainmäkeä.

Kuva 46 Pappilan viereistä avautuvat pitkät peltoaukeat.

Kuva 47 Harjulan peltoa Tokeensuunlahden suunnalla.

Kuva 48 Tokeensuunlahden loma-asuntoalueella on alueella poikkeuksellista mäntymetsää.

Kuva 49 Tyrvännöntieltä Erkkilän alueelta koilliseen katsottuna metsän reuna rajaa peltomaisemaa.

- 6. Vesunta
- 7. Rahkoila

Katso liite:

Liite 1 Kohdekortit

5 Yhteenveto ja suositukset

Alueella on paljon tunnistettuja rakennetun kulttuuriympäristön arvoja, joiden yhteensovittaminen maankäytön kehittämisen kanssa voi paikoin olla haasteellista. Rakennetun kulttuuriympäristön kannalta selvitysalueen historialliset kyläkeskukset ja pienemmät asuinkeskittymät ovat jo kerroksellisia kokonaisuuksia, joten yksittäiset uudet rakennuskohteet sopeutuvat helposti osaksi laajempaa kokonaisuutta. Haastavampia toteuttaa ovat esimerkiksi kokonaan uudet asuinalueet, jotka voivat muodostaa pienipiirteisestä kylämaisemasta voimakkaasti poikkeavan kokonaisuuden. Rakentamista voidaan kuitenkin ohjata esimerkiksi rakentamistapaohjeilla ja myötävaikuttaa uuden rakentamisen sopeutumista olemassa olevaan ympäristöön. Rakentamista voidaan myös suunnata uudempien keskittymien kuten Lepaan keskuksen yhteyteen.

Maiseman kannalta etenkin aukeilla peltomaisemilla muutosherkkyys on korkea, kun maisemassa keskeistä ovat pitkät näkymät. Avonaisen maisematilan säilyttäminen peltoalueilla on mahdollista keskittämällä uutta rakentamista peltoaukeiden reunoille tai metsäsaarekemaisesti keskelle peltoa. Uutta rakentamista voi ohjata myös tiiviimmin kylien varrelle olemassa olevan rakentamisen yhteyteen. Kuitenkin uudenlaista toimintaa on mahdollista toteuttaa myös maiseman ehdoilla, ja esimerkiksi Lepaa Golf on toimintana sopeutettu hyvin kulttuurimaisemaan.

Vaikka selvitysalueella onkin paljon arvokasta maisemaa ja rakennettua kulttuuriympäristöä, mahdollistaa laadukas maankäytön suunnittelu kuitenkin alueen elinvoimaisuuden. Parhaimmillaan alueen kehittäminen tukee sen arvokkaita ominaispiirteitä ja vahvistaa paikallisyhteyttä kulttuuriympäristöön.

6 Lähteet

Ahponen, M., Pellikka, P. & Lehtinen, K. *Hattulan kunnan maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys*. Hattulan kunta, 2009.

Arvokkaat maisema-alueet: maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, 1992.

Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt. Hämeen liitto, 2019.

Kanta-Hämeen maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi 2016. Hämeen liitto, 2016.

Karvonen, M, Aronen R. & Ojanen E. *Tyrväntö – Kyliä ja maisemia*. Tyrväntö-Seura, 2012.

Maisemanhoito: maisema-aluetyöryhmän mietintö I. Ympäristöministeriö, 1992

Mikkola, M., Jutila, H., Putkonen, L. & Seppälä S. *Vanajaveden laakson maisema, esihistoria, rakennettu kulttuuriympäristö ja luonto*. Hämeen ympäristökeskus, 2001.

Ojanen, E. *Vesunnan kartano 700 vuotta*. Maatalousyhtymä Kare ja Ketola, 2022.

Putkonen, L. *Rakennettu Häme – Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö*. Rakennustieto, 2003.

Putkonen, L. & Ivars, M. *Kyliä ja kortteleita. Hämeenlinnan ja Hattulan rakennuskulttuuriselvitys*. Hattulan kunta & Hämeenlinnan kaupunki, 2003.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY). Museovirasto, 2009.

Vaulo, V. *Tyrvännön vaiheita*. Karisto, 1968.

Lepaan suunnan kulttuurihistoriallinen selvitys

Kohdekortit

Sweco Finland Oy	2661738-3
Projekti	Lepaan suunnan kulttuurihistoriallinen selvitys
Työnumero	25010032
Asiakas	Hattulan Kunta
Tekijä	Hanna Ojutkangas
Päiväys	24.1.2024
Dokumenttiviite	Liite 1_25010032_Lepaan suunnan kulttuurihistoriallinen selvitys_Kohdekortit_pakattu.docx

Sisältö

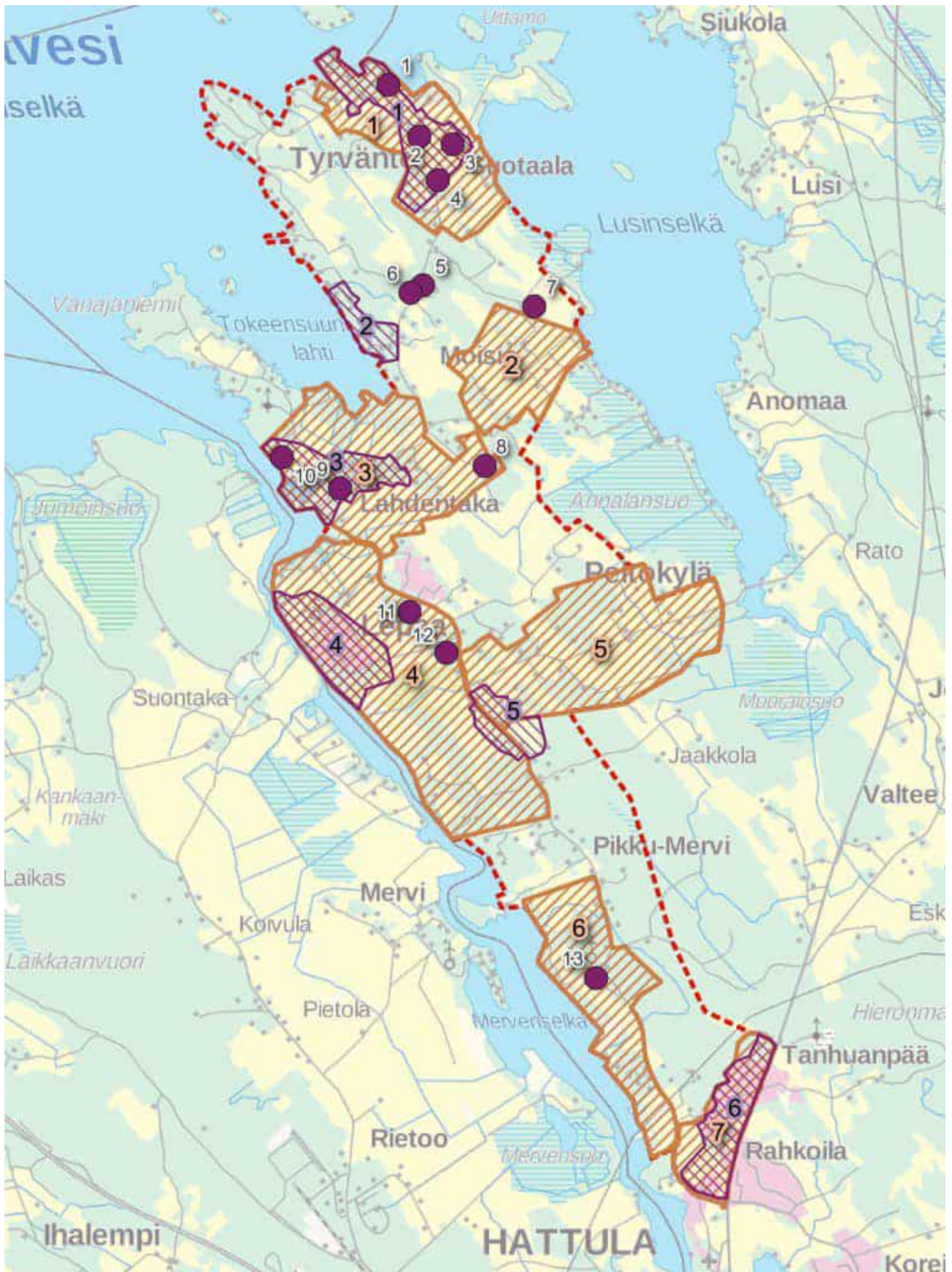
1.	Johdanto	4
2.	Arvottaminen	6
3.	Rakennetun kulttuuriympäristön alueet	7
3.1	Petäys – Elolankärki – Suotaala	8
3.2	Tokeensuu	14
3.3	Lahdentaka	17
3.4	Lepaan puutarhaopisto	20
3.5	Kulomäki – Erkkilä	30
3.6	Tanhuanpääntie	33
4.	Rakennetun kulttuuriympäristön kohteet	38
4.1	Tyrvännön vanha kunnantalo ja kunnalliskoti	39
4.2	Tyrvännön kirkko	41
4.3	Mattila	43
4.4	Tyrvännön lainamakasiini	46
4.5	Lahdentaan koulu	48
4.6	Rajala	50
4.7	Tyrvännön pappila	52
4.8	Herala	54
4.9	Lahdentaan kartano	57
4.10	Käkyen tila	59
4.11	Lepaan koulu	62
4.12	Lepaan viinitila	64
4.13	Vesunnan kartano	67
5.	Maiseman alueet	71
5.1	Suotaala	72
5.2	Rantamoisio	77
5.3	Lahdentaka	80
5.4	Lepaa	87
5.5	Ratontie	93
5.6	Vesunta	96
5.7	Rahkoila	102

1. Johdanto

Kuva 1 Selvitysalueen rajaus (Kartta: MML)

Kohdekorteilla on esitelty Hattulan Lepaan alueen osayleiskaavan kaava-alueella olevat kulttuuriympäristön arvoalueet ja -kohteet. Rakennetun kulttuuriympäristön kohteet ovat jaettu alueisiin sekä yksittäiskohteisiin, maiseman osalta on esitelty laajemman aluekohteet. Kohteet ovat valikoituneet kesällä 2023 laaditun inventoinnin ja olemassa olleiden historiatietojen perusteella.

Kuva 2 Kartalle on punaisella katkoviivalla merkitty kaava-alueen rajaus, violeilla pisteillä rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteet, violetilla rasterilla rakennetun kulttuuriympäristön arvoalueet ja oranssilla rasterilla maiseman arvoalueet. (Kartta: MML)

2. Arvottaminen

Raporteissa on huomioitu kunkin rakennetun kulttuuriympäristön arvoalueen tai kohteen osalta seuraavat ominaisuustiedot:

- o kylä- tai maisemakuvallinen arvo
- o rakennustaiteellinen arvo
- o historiallinen arvo

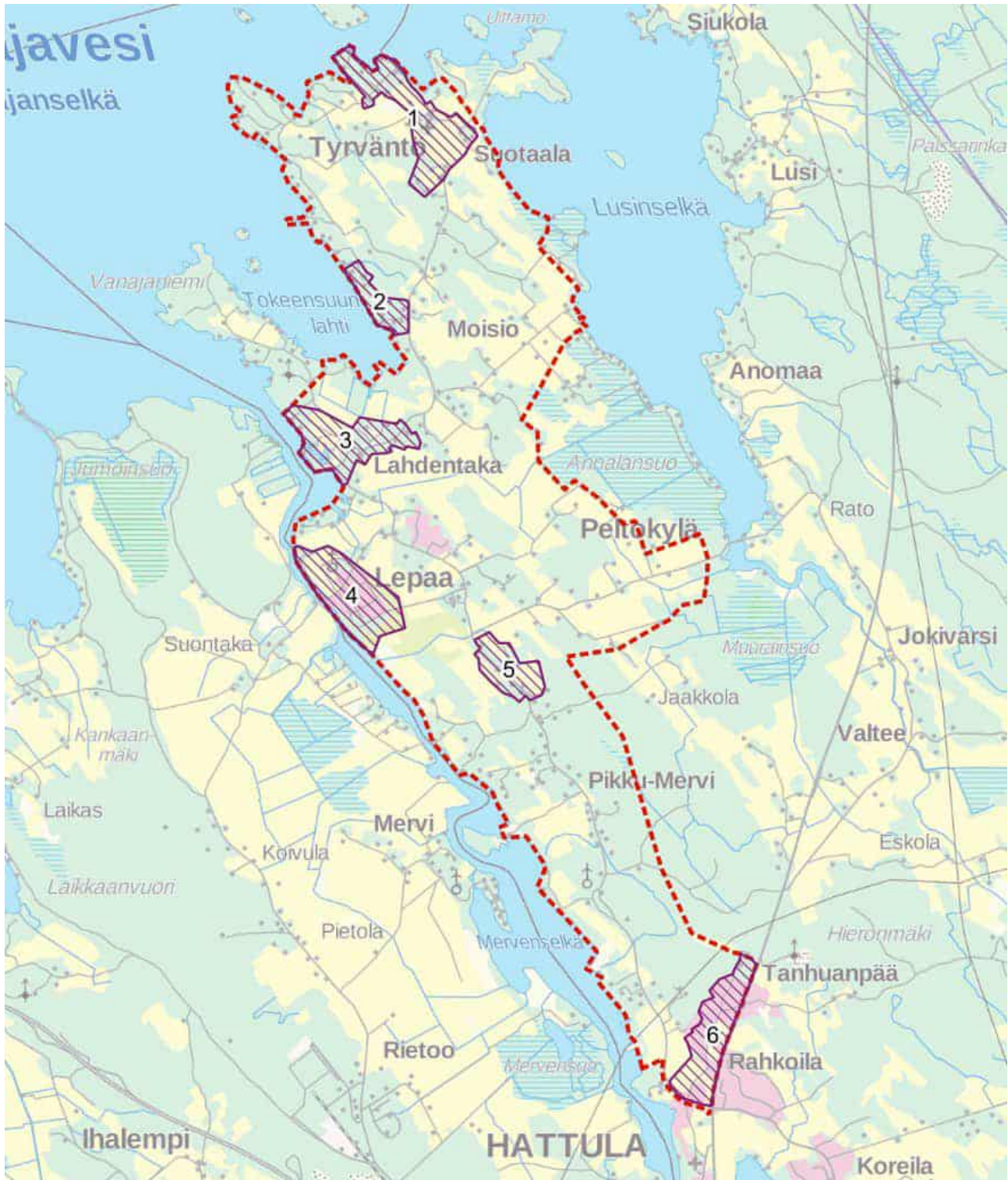
Kylä- tai maisemakuvallisesti merkittävässä kohteessa ympäristöarvot ovat tärkeitä. Kohde saattaa olla osa arvokasta ympäristökokonaisuutta, näkyä ympäristöönsä hyvin tai muodostaa oman maisemallisen kokonaisuuden. Yksittäinen rakennus voi olla maisemallinen kiintopiste tai kohteella voi olla merkitystä osana ajallisesti tai tyylillisesti kerroksellista kokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti tai -taiteellisesti merkittävä kohde saattaa edustaa jotain arkkitehtonista tyyliä tai tyylivaikutteita, jollakin tavalla mielenkiintoista, harvinaista tai tyypillistä rakennusteknistä ratkaisua tai rakennustyyppiä, tai tietylle ajalle tai sosiaaliryhmälle tyypillistä rakentamisen tapaa. Merkittävyttä lisää, mikäli alueen rakennusten joukossa on joitakin aikansa arkkitehtuurin kontekstissa innovatiivisia tai harvinaisia yksilöitä, niiden suunnittelu on huolellista, suunnittelija on erityisen arvostettu, rakennukset pihoineen ovat hallittuja kokonaisuuksia tai niissä on esteettisesti käsiteltyjä, viimeisteltyjä yksityiskohtia.

Historiallisesti merkittäviksi luokiteltuihin kohteisiin liittyy tapahtuma- tai henkilöhistoriaa tai ne voivat edustaa tiettyä asutushistoriaa tai yhteiskunnan kehityksen vaihetta. Kohde voi liittyä esim. koululaitoksen, yhdistyksen, ja seurojen historiaan, teollisuus- tai taloushistoriaan, elinkeinoihin, uskonnonharjoittamiseen, tapoihin tai henkilöhistoriaan.

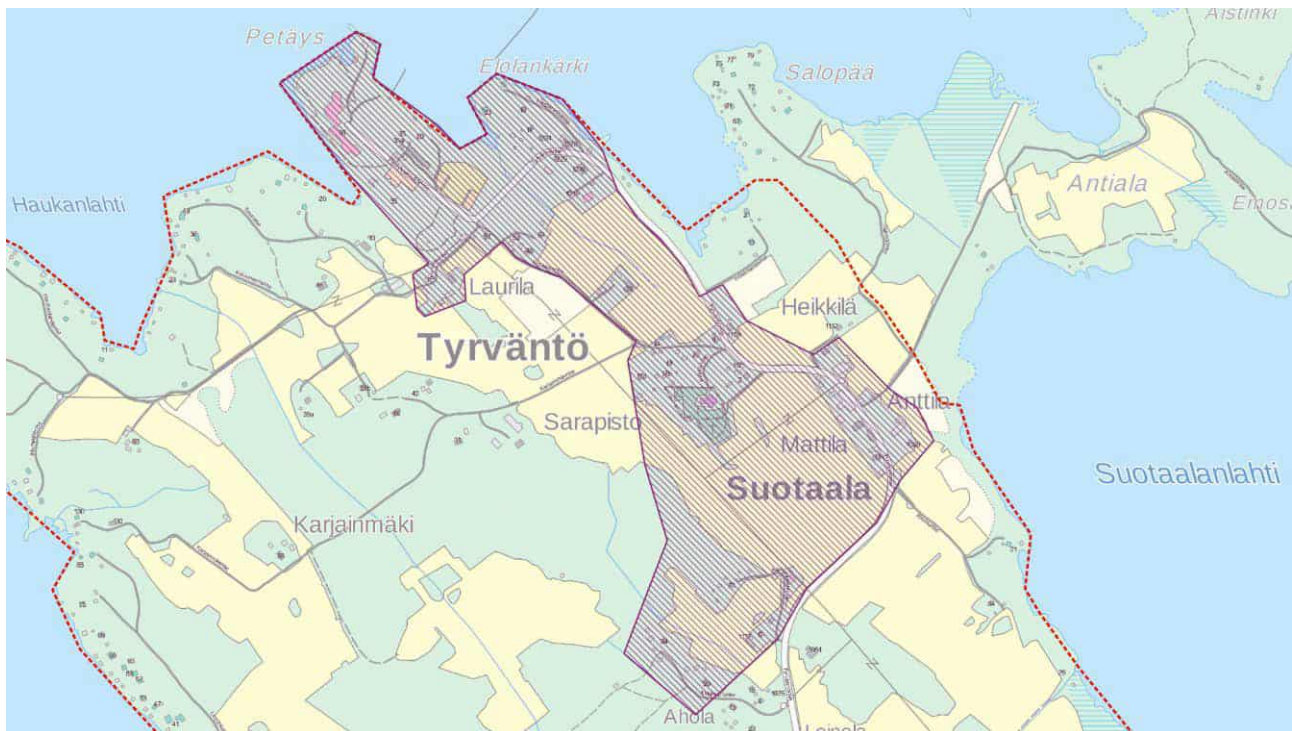
Maisemallisissa kohteissa huomioidaan alueiden syntyhistoria, nykyhetken maisemalliset arvot sekä niiden muodostama yhtenäinen kokonaisuus.

3. Rakennetun kulttuuriympäristön alueet

Kuva 3 Rakennetun kulttuuriympäristön arvoalueet Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

3.1 Petäys – Elolankärki – Suotaala

Kuva 4 Alueen rajaus Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Alueen pohjoisosassa sijaitsee vuonna 1960-luvulla valmistunut hotelli- ja ravintolarakennus, jonka on rakennuttanut Liikeliihto. Alueella on aiemmin sijainnut Eino Suolahden huvila vuosina 1916–57. Petäyksen alue käsittää aikakaudelleen tyypillisen punatiilisen majoitusrakennuksen sekä useita erilaisia vapaa-ajan rakennuksia. Majoitusrakennuksen kaakkoispuolella sijaitsee kaava-alueella poikkeuksellinen rivitalokokonaisuus. Petäyksen lounaispuolella on Hannukkalan tila, jonka rakennukset on siirretty Suotaalan kyläkeskuksesta 1800-luvun lopulla.

Elolankärjessä sijaitsee keskitetysti 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa. Hallinnolliset rakennukset sijaitsevat hieman Suotaalan ryhmäkylästä erillään. Nykypäiviin asti säilyneistä rakennuksista merkittävimpiä ovat 1940-luvulla rakennetut funkistyylliset kunnantalo ja kunnalliskoti kylältä pohjoiseen. Funktionalististen, valkeaksi rapattujen entisten kunnantalons ja vanhainkodin arkkitehti oli Martti Paalanen. Aiemmin kylä- ja palvelurakennetta ovat täydentäneet muun muassa pappila, parikin kauppa, liikenneöitsijä, meijeri, puhelinosuuskunta, työväentalo, kaksi pankkia ja kirjasto.

Suotaala on kaava-alueen vanhimpia kyliä, ja se on mainittu jo 1700-luvun kartoissa. Suotaala on ollut asutus- ja käsityöläiskeskuksen lisäksi entisen Tyrvännön kunnan alueen maallisen ja hengellisen hallinnon keskus. Kunnan ensimmäiset kirkkomaat sijaitsivat Lepaalla jo 1400-luvulla. Siellä oli nykypäiviin asti säilyneen kivisakariston ja kirkkomaan rinnalla puinen kirkko, joka todettiin kuitenkin 1700-luvun lopulla ahtaaksi ja pienikuntoiseksi. Uusi puukirkko rakennettiin Suotaalan Huoritunmäelle, aivan kylänraitin kupeeseen, vuosina 1798–1800 Matti Åkerblomin 1795–96 laatimien ja Ruotsin yli-intendentinkonttorin piirustusten mukaan. Malliltaan se on sisäviisteinen ristikirkko. Kirkko on säilynyt nykypäiviin asti selvitysalueen ehkäpä keskeisimpinä maamerkinä, jota ympäröi kaunis kiviaidan ympäröimä hautausmaa.

Suotaalan kyläkeskus muodostaa vielä näyteen vanhasta raitinvarsiasiutuksesta; Mattilan, Anttilan ja Heikkilän talot ovat jääneet vanhalle kylätontille. Vuosina 1850–52 rakennetun tiilisen lainajvästön makasiinin suunnittelivat E.B. Lohrmann ja C.A. Edelfelt.

Arviointi:

Alueella yhdistyvät keskiaikainen kyläkeskus, funktionalistiset kunnanrakennukset sekä 1960-luvun kongressikeskus. Maisemallinen kokonaisuus historiallisen kylätien päässä.

Kuva 5 Petäyksen hotelli- ja ravintolarakennus.

Kuva 6 Puisniementien varrella oleva Hannukkalan pihapiiri. Puinen päärakennus (oikealla) on vuodelta 1890 ja se korotettiin taitekattoiseksi vuonna 1913.

Kuva 7 Suotaalantien varren puurakenteisia asuinrakennuksia.

Kuva 8 Tyrvännöntien mutka. Vasemmalla asemakaavassa osoitettu historiallisesti arvokas rakennus.

Kuva 9 Kunnallisrakennukset 1940-luvulta.

Kuva 10 Suotaalantien varren mansardikattoisia asuinrakennuksia.

Kuva 11 Suotaalantien asutus on pitkälti 1900-luvun alkupuoliskolta, mutta seassa on jonkin verran moderneja kohteita.

Kuva 12 Tyrvännöntien varren koristeellinen asuinrakennus ja Tyrvännön kirkko.

Kuva 13 Tyrvännöntien varrella on useampi historiallinen tilatontti rakennuksineen.

Kuva 14 Mattilan tila Tyrvännöntien varrella on yksi alueen vanhimmista kantatiloista.

Kuva 15 Mattilan tilaa vastapäätä on muita vanhempia talusrakennuksia Anttilan ja Heikkilän tilojen alueella.

Kuva 16 Tyrvännöntien varrella on useita eri-ikäisiä asuinrakenuksia.

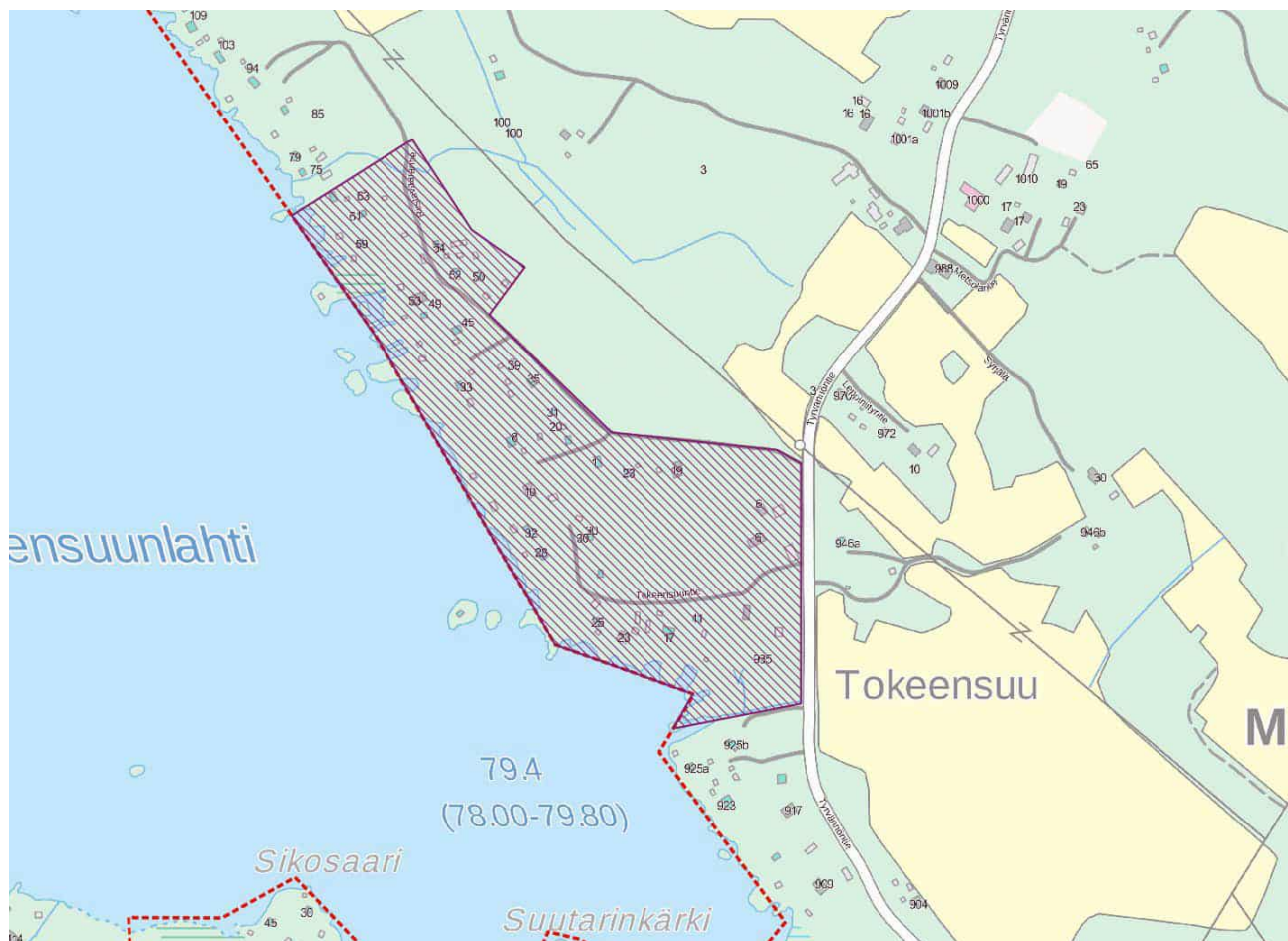

Kuva 17 Karhunpäänmäessa on pientaloasutusta sekä vanha lainaviljamakasiini.

Kuva 18 Kirkkoahonttiellä on muutama 1900-luvun alkupuolen asuinrakennus.

3.2 Tokeensuu

Kuva 19 Alueen rajaus Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Tokeensuun alue on pääosin 1950–1960-luvulla rantaan muodostunut rakennuskokonaisuus, jossa sijaitsee pitkälti loma-asutusta. Rakennukset sijaitsevat havumetsän siimeksessä pääosin Tokeensuunlahden rannalla. Alueen eteläosassa on Tokeensuun tila, jonka pihapiirissä on punamullattu, pitkänurkkainen 1800-luvun hirsirunkoinen asuinrakennus. Tokeensuun rakennuksen vieressä on myös muutamia vanhempia puisia asuinrakennuksia.

Arviointi:

Rakennukset edustavat hyvin aikakautensa pienimuotoista loma-asutusta ja muodostavat yhdessä rakennushistoriallisesti arvokkaan kokonaisuuden. Tokeensuun 1800-luvun hirsirakennus edustaa perinteistä paikallista talonpoikaisrakentamista.

Kuva 20 Alueen vapaa-ajan asutus on sijoittunut pääosin rantatonteille.

Kuva 21 Alueella on vanhempien asumusten pihapiirejä, joissa on jonkin verran talousrakennuksia.

Kuva 22 Alueelle ominaista 1950-1960-lukujen rakennuskantaa.

Kuva 23 Rakennuksille tyypillistä on pienimittakaavaisuus.

Kuva 24 Eteläosassa on alueen vanhinta rakennuskantaa. Oikealla Tokeensuun asuinrakennus 1800-luvulta.

3.3 Lahdentaka

Kuva 25 Alueen rajaus Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Lahdentaka on ollut jo rautakauden aikaan keskeinen paikka, mistä kertovat Lahdentaan kartanon puistosta löydetyt miekanhiontakivet. Asuinkartano Lahdentaasta muodostui vasta 1600-luvun loppupuolella, mutta se on mainittu rälssitilana jo vuonna 1449.

Lahdentaan kartanon yhteydessä on vuosisatojen saatossa ollut monenlaista toimintaa. 1700-luvulla sen yhteydessä toimi pellavakehräämö sekä sen yhteydessä yksi Suomen alueen ensimmäisistä kehruoukouluista. Viime vuosisadan aikana kartanon yhteydessä ovat toimineet myös hermoparantola, täyshoitola ja metsätyönjohtajakoulu. Lahdentaalla, Tokeensuunlahden pohjukassa on toiminut myös suurehko Lahdentaan Puu Oy:n saha 1900-luvun alusta 1990-luvulle asti. Sen alueelta on kuitenkin purettu kaikki rakennukset, ja ympäristö on metsittynyt lähes ennalleen.

Kartanon yhteydessä on myös muuta historiallista rakentamista, kuten turvetiilinen pehtoorintalo, väentupa ja asuinrakennuksia 1800-luvun alkupuolelta asti. Kartanon läheisyydessä on myös muita historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuskokonaisuuksia: Porttilan perinteistä paikallisarkkitehtuuria edustava rakennusryhmä hirsisen asuinrakennuksen ympärillä, 1900-luvun alun jugendtyylisen päärakennuksen ympärille ryhmittynyt Männistö sekä kartanosta erotettu Käkyen tila. Porttilan päärakennus on Suotaalan Lopen entinen pytinki, ja pihapiirin molemmat asuinrakennukset ovat 1800-luvulta. Käkyen avointa rantatonttia hallitsee 1920-luvun alussa rakennettu klassismin ja jugendin piirteitä yhdistelevä huvila

sekä samanikäiset ja -tyyliset aitta, sauna sekä ristinmuotoinen navetta-talli. Heralan päärakennuksena toimii Aulangolta siirretty entinen hotelli- ja ravintolarakennus. Kartanon maista on erotettu 1900-luvun alkupuoliskolla sekä sotienjälkeisellä jälleenrakennuskaudella lukuisia pientiloja, joiden rakennuskantaa voidaan yhä paikoin havaita Tyrvännöntien varressa. Lahdentaalla on myös vanha kansakoulu, joka toimii nykyisin kyläyhdistyksen ylläpitämänä kylätalona.

Maisemallisesti Lahdentaan alue kytkeytyy muita kartanoita selkeämmin Vanajaveden vesistöön, joka hahmottuu paikoin jopa yllättävän huonosti sisämaan suuntaan. Jalopuuvaltainen rantaa kohti laskeutuva englantilaistyylinen puisto on perustettu jo 1700-luvulla. Sen kupeessa sijaitseva kirkkovalkama on toiminut nimensä mukaisesti Tyrvännön kirkolle veneellä suuntaavien rantautumispaikkana.

Arviointi:

Maisemallinen ja historiallisesti arvokas kokonaisuus Vanajaveden rannalla. Rakennuksista huomionarvoisimpia ovat Lahdentaan historiallinen kartanorakennus puistoinen, Käkyen asuinrakennus ja Männistön 1900-luvun alun jugendtyylinen rakennus. Porttilan hirsirakennukset 1800-luvulta puolestaan edustavat paikallista perinteistä asuinrakentamista.

Kuva 26 Tyrvännöntien varrella alueen itäosassa on Porttilan 1800-luvun rakennuksia.

Kuva 27 Alueella on useita suurikokoisia taloiserakennuksia.

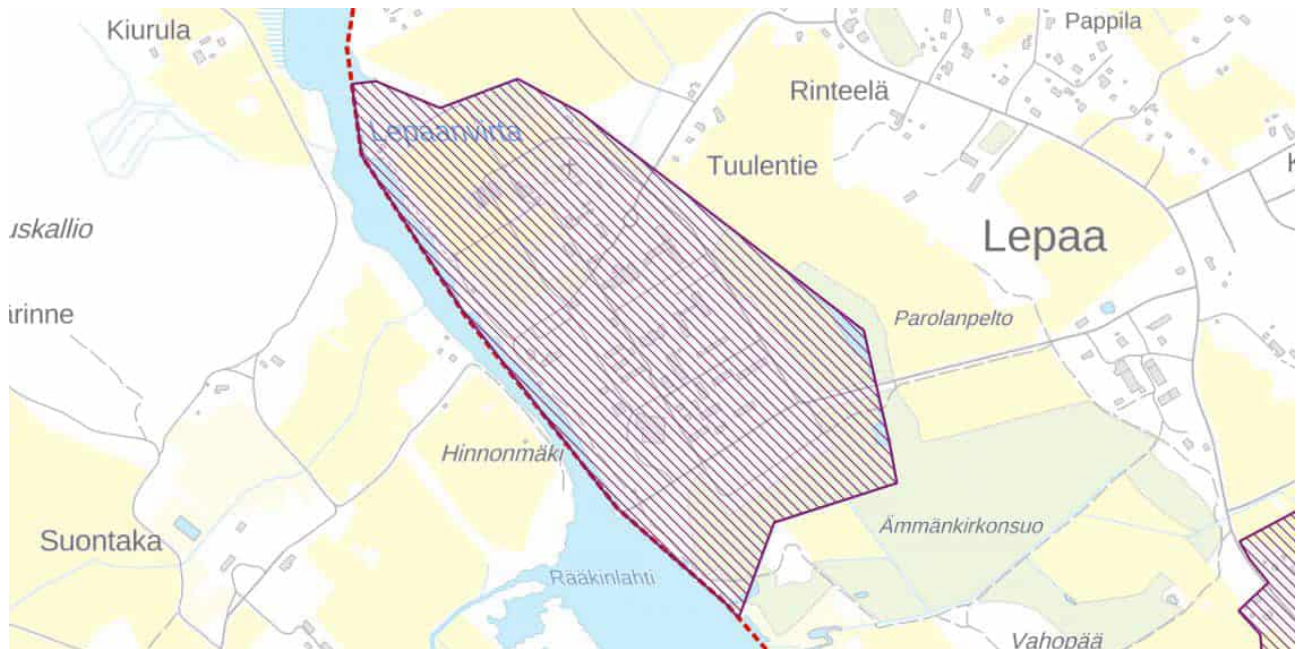

Kuva 28 Tyrvännöntietä reunustavat maisemalliset punamullatut rakennukset (vasemmalla). Lahdentaan kartano (oikealla) on alueen merkittävin rakennus.

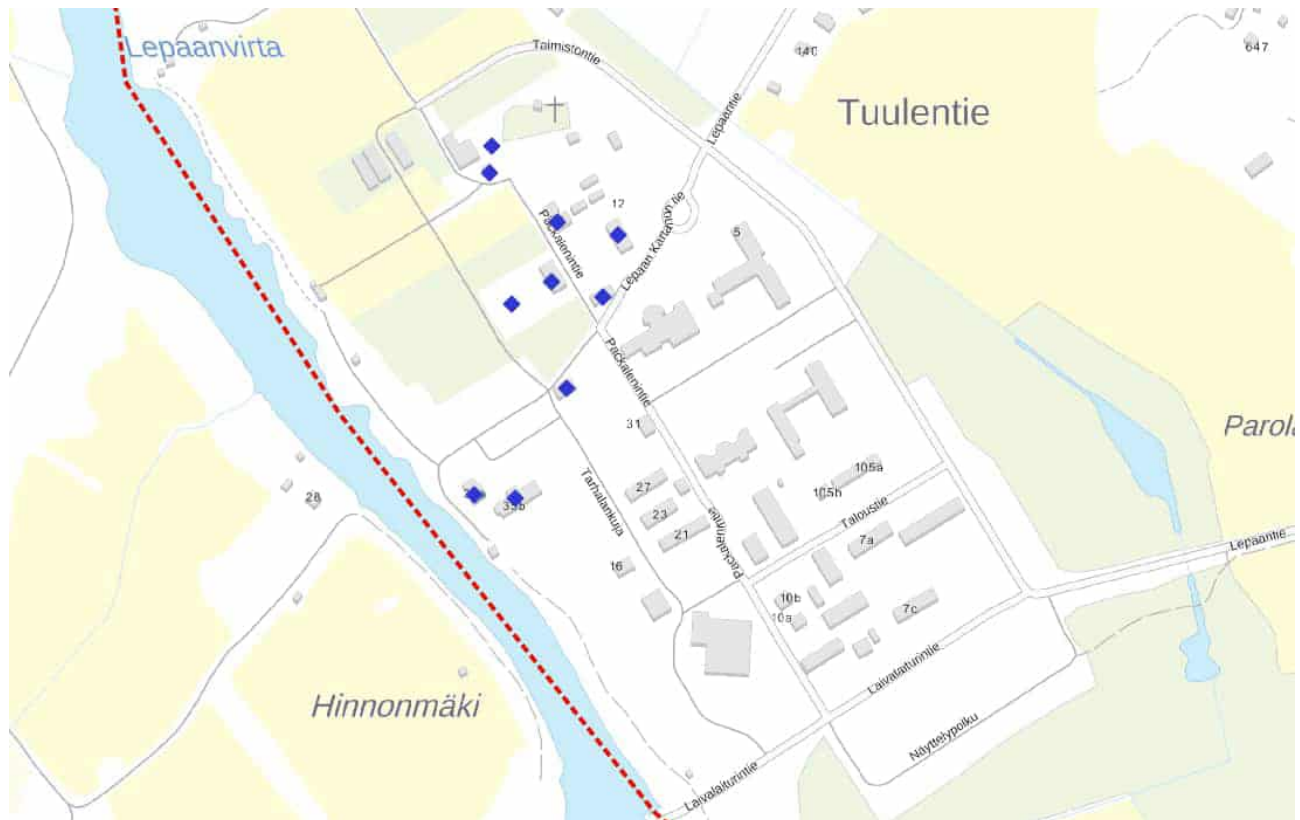

Kuva 29 Männistö (vasemmalla) ja Käkyen huvila (oikealla) ovat osa Lahdentaan kartanon historiaa.

3.4 Lepaan puutarhaopisto

Kuva 30 Alueen rajaus Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuva 31 Lepaan puutarhaopiston suojellut rakennukset ylhäältä alas: tuulimylly, kellari, asuinrakennus Kotila, oppilasasuntola Toimela, opistorakennus, puisto rakennelmineen, henkilökunnan asuinrakennus Marjala, puutarhurin asuinrakennus Hoitola, Rantala sekä Lehtorin asuinrakennus Johtola.

Kuvaus:

Lepaa on Lahdentaan ja Vesunnan tapaan yksi Hämeen vanhimpia kartanoita, joka on mainittu ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä jo 1460-luvulla. Lepaan alueelta löytyvät myös monet selvitysalueen vanhimmista ja edustavimmista rakennuskohteista. Kivirakenteinen sakaristo on todennäköisesti rakennettu jo 1400-luvun lopulla tai 1500-luvun alussa. Perimätiedon mukaan paikalla on sijainnut uhrikirkko jo 1200-luvulla. Hautausmaan keskellä seisovaa rakennusta ympäröi 1830-luvulta peräisin oleva kiviaita tiiliportteineen. Keskiaikainen kartanon päärakennuksen runko on peräisin 1600-luvulta ja nykyinen empiretyylinen ulkoasukin 1800-luvun alusta. Myös kartanoympäristö on historiallisesti arvokasta, sillä puutarha on 1760-luvulta, englantilaistyylinen puisto 1840-luvulta ja barokkityylinen puutarha 1930-luvulta.

Historiallisen Stjersundin kartanon viimeinen omistaja Karl Fredrik Packalén testamenttasi tilan valtiolle 1902 puutarhuri- tai maanviljelyskoulua varten. Lepaan sijainti vilkasliikenteisen vesireitin varrella, erilaisten maalajien saatavuus sekä ilmaston lauhkeus mainitaan ratkaiseviksi tekijöiksi päätettäessä sijoittaa sinne suunnitteilla ollut valtion puutarhaopisto. Lepaan nykyäänkin HAMK:n ja Hämeen ammattiopiston alaisuudessa toimiva puutarhaoppilaitos perustettiin vuonna 1912 ja puutarhakoulu sen rinnalle vuonna 1923. Oppilaitosympäristössä on runsaasti arvokkaita rakennuksia. Alkuun suurin osa toiminnoista sijoitettiin vanhoihin kartanon rakennuksiin, joiden rinnalle rakennettiin ensimmäisessä vaiheessa ainoastaan opetusrakennus Opistola, joka kuitenkin tuhoutui tulipalossa 1930-luvulla. Tulipalon jälkeen rakennuskantaa täydennettiin nykypäiviin asti säilyneellä ruokala Toimelalla sekä kolmikerroksisella opetusrakennuksella, jotka ovat tyyliään kartanoromantiikkaa jäljittelevän klassisia. Samaan aikaan rakentuivat myös karjarakennukset Tyrvännön maantien varteen. Kokonaisuus on täydentynyt 1900-luvun loppupuolella aikakausiensa edustavilla opetus-, hallinto ja asuinrakennuksilla.

Lepaa on selvitysalueen tunnetuin osa, joka on jatkanut kasvuaan ja kehittymistään historiallista kulttuurimaisemaa kunnioittaen nykypäiviin asti. 1900-luvun loppupuolella puutarhaopiston tuntumaan on noussut tiivis pientaloalue, jota palvelee oma päiväkotit ja kahdessa arkkitehtonisesti edustavassa 1900-luvun alkupuolen ja puolivälin rakennuksessa toimiva alakoulu. Vierailijoita houkuttelevat myös viinitila myymälöineen ja kahviloineen sekä golfkenttä, joka on perustettu Lepaan naapurissa sijainneen entisen Parolan tilan pelloille.

Lepaan kartano- ja opistoalue on niin ikään valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (valtioneuvoston päätös 30.11.2000). Alueella on suojeltu valtion rakennuksista annetulla asetuksella 2.12.1993 kymmenen rakennelmaa: tuulimylly, kellari, asuinrakennus Kotila, oppilasasuntola Toimela, opistorakennus, puisto rakennelmineen, henkilökunnan asuinrakennus Marjala, puutarhurin asuinrakennus Hoitola, Rantala sekä Lehtorin asuinrakennus Johtola.

Arviointi:

Valtakunnallisesti arvokas, kartano- ja oppilaitosympäristö, joka on keskeinen osa paikallista kehityshistoriaa. Rakennushistoriallisesti arvokkaat kohteet muodostavat maisemallisesti harmonisen kokonaisuuden. Aluekokonaisuudella Alueella on myös muinainen kirkkopaikka, jossa keskiaikainen kivisakaristo.

Kuva 32 Opistoalueelle tyypillistä ovat hoidetut puutarhat historiallisen rakennuskannan välissä.

Kuva 33 Alueen eteläosassa historiallinen rakentaminen muuttuu modernimmiksi opetusrakennuksiksi ja asuntoloiksi.

Kuva 34 Lepaan kivisakasti ja kirkkotarha on maakunnallisesti merkittävä rakennetun kulttuuriympäristön kohde.

Kuva 35 Mamsellityylinen tuulimylly on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 36 Navettarakennus sijaitsee rinteessä tuulimyllyn länsipuolella.

Kuva 37 Vanha tiilirunkoinen kellarirakennus on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 38 Asuinrakennus Kotila on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 39 Oppilasasuntola Toimela on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 40 Opistorakennus on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 41 Henkilökunnan asuinrakennus Marjala on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 42 Puisto rakennelmineen on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 43 Asuntola F on modernin aikakauden asuinrakennus.

Kuva 44 Uusi opetusrakennusrakennus heijastelee arkkitehtuurissaan osittain suojeltujen kivirakennusten ominaispiirteitä-

Kuva 45 Puutarhurin asuinrakennus Hoitola on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 46 Rehtorin asuinrakennus Johtola on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 47 Rantala on suojeltu erikoislainsäädännöllä.

Kuva 48 Taltela on modernin aikakauden pienimuotoinen asuinrakennus.

Kuva 49 Marata on 1960-luvun moderni asuntolarakennus.

Kuva 50 Nykyaikainen puistohalli sijaitsee opistoalueen keskiosassa.

Kuva 51 Lepaan opiston uudempi puurakenteisia asuinrakennuksia.

Kuva 52 Asuinrakennus (vasemmalla) sekä opetusrakennuksena oleva navettarakennus (oikealla).

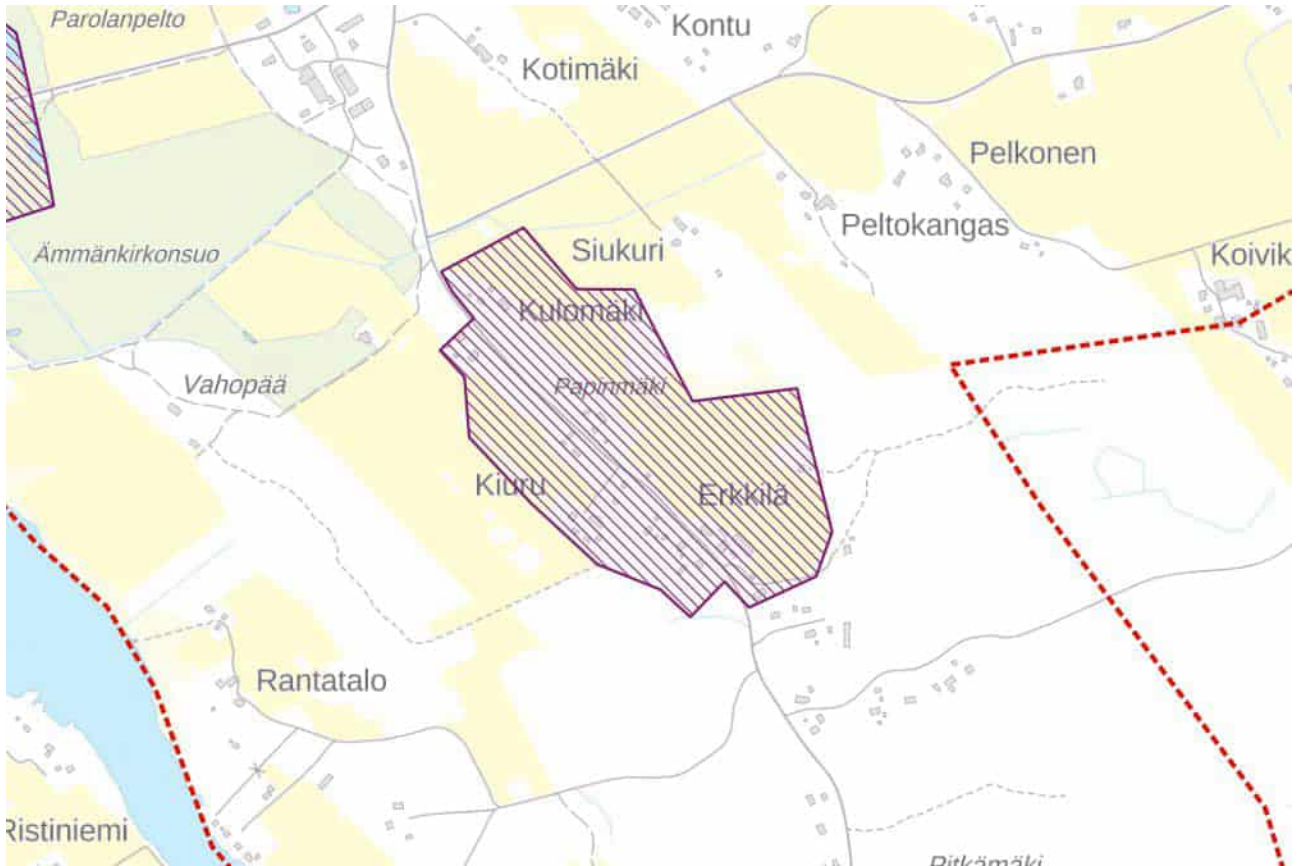

Kuva 53 Asuinrakennukset ovat pääosin rivitalomaisia kokonaisuuksia.

Kuva 54 Puurunkoinen asuinrakennus (vasemmalla) ja uudempi opetusrakennus (oikealla).

3.5 Kulomäki – Erkkilä

Kuva 55 Alueen rajaus Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Kulomäki on mainittu jo 1800-luvun kartoilla, mutta Kulomäen ja Erkkilän alueella on pääasiassa 1930–1950-luvun rakennuskantaa. Rakennuskohteet sijoittuvat tiiviisti Tyrvännöntien molemmille puolille ja muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden.

Arviointi:

Historiallinen aluekohde, joka on maisemallinen kokonaisuus historiallisen tien varrella.

Kuva 56 1950-luvun pihapiiri, johon kuuluu asuinrakennuksen ohella suurikokoinen taloisrakennus.

Kuva 57 Alueen asuinrakennukset ovat pääosin 1900-luvun alkupuolelta.

Kuva 58 Erään pihapiirin suurikokoinen tiilirunkoinen navettarakennus sekä pieni hirsirunkoinen sauna.

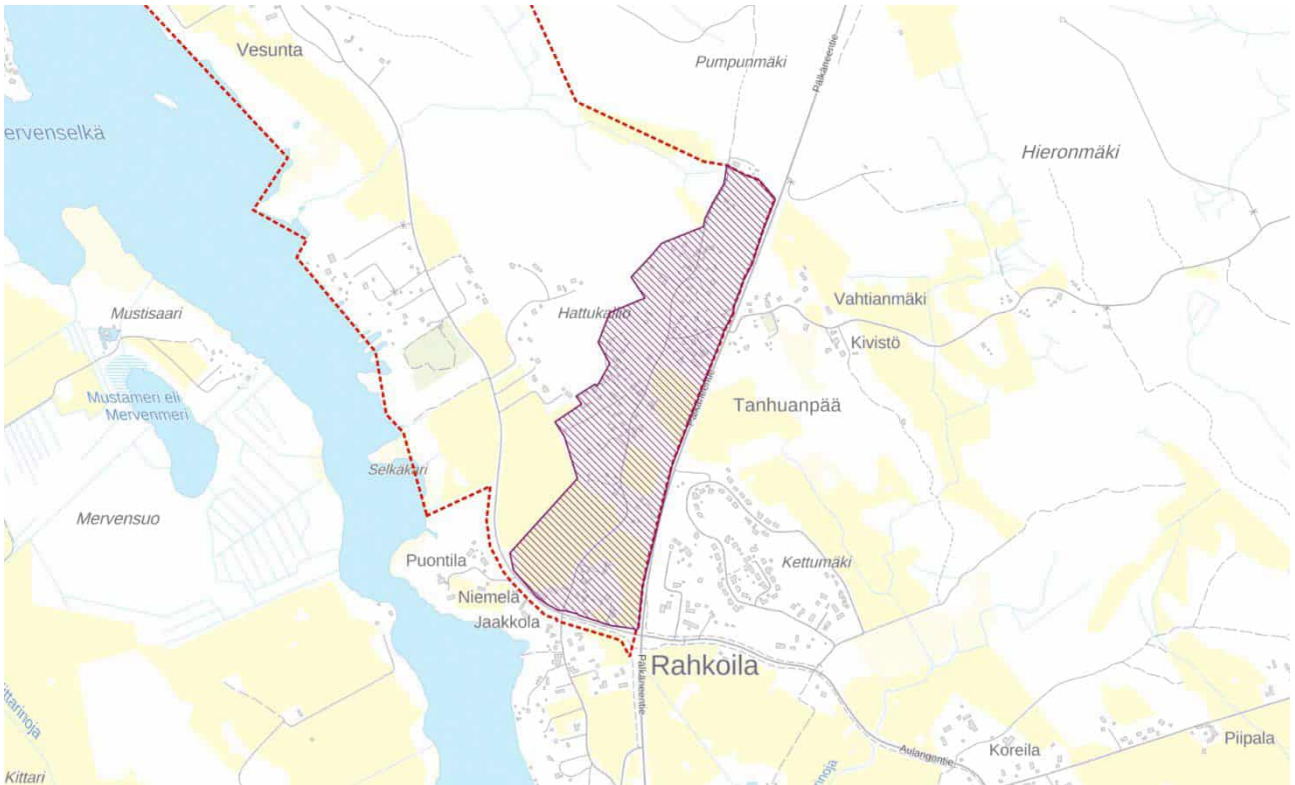

Kuva 59 Levyverhottu asuinrakennus (vasemmalla) sekä pellon reunassa oleva puurakenteinen talouksrakennus (oikealla).

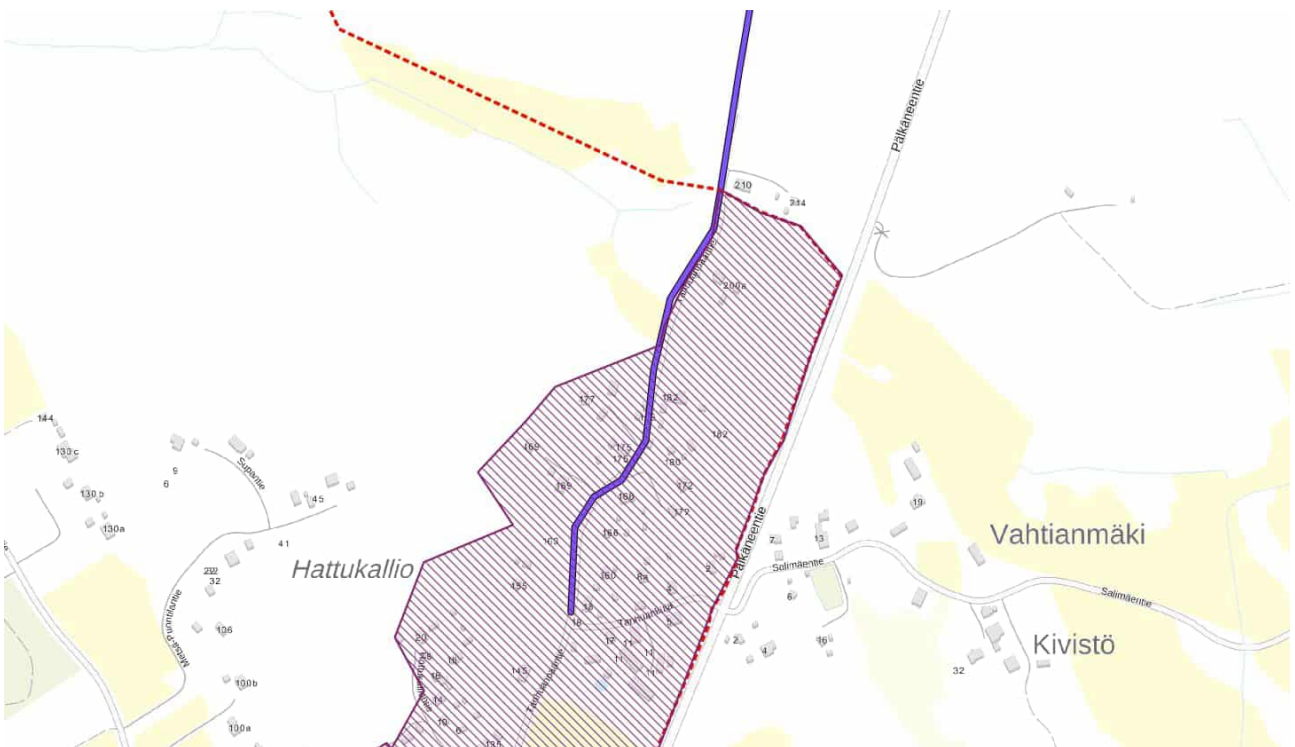

Kuva 60 Alueen rakennuskanta on pääosin hyvin ylläpidettyä.

3.6 Tanhuanpääntie

Kuva 61 Alueen rajaus Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuva 62 Alueen pohjoisosassa kulkee arvokas tie: Hämeen Härkätie.

Kuvaus:

Tanhuanpään asutus on nostettu Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvityksessä vuodelta 2009 paikallisesti arvokkaaksi alueeksi. Paikallisesti arvokas Tanhuanpään asutuksen alueella on selvityksen mukaan ”pienimuotoista, omaleimaista rakennuskantaa”. Rahkoilan kylän alue puolestaan nousee Hattulan maisema- ja kulttuuriympäristöselvityksen lisäksi esiin niin valtakunnallisesti merkittävänä rakennettuna kulttuuriympäristönä kuin maakunnallisesti arvokkaana rakennettuna kulttuuriympäristönä.

Selvityksessä on huomioitu maakunnallisesti arvokkaana tienä tai ratana Hämeen Härkätie, jonka linjauksesta pieni osa ulottuu myös kaava-alueelle. Hämeen Härkätietä on kuvailtu maakuntakaavaan liittyvässä selvityksessä seuraavasti: *”Hämeen Härkätie muodosti tärkeän pyhiinvaellusreitit Turun ja Hattulan Pyhän Ristin kirkon välillä, sekä keskeisen hallinnollisen yhdystien Turun ja Hämeen linnojen välillä koko keskiajan. Härkätie on Hattulassa nykyisen tien pohjana, ja se on säilyttänyt perinteisen linjauksensa varsin hyvin. Tien varrella on säilynyt muutama vanha torppa pihapiireineen.”*

Historiallisen tien varrelle syntyi 1800-luvun alussa itsellisten ja käsityöläisten asutusta, mutta rakennuskanta on uusiutunut voimakkaasti vuosien varrella. Alueen asuinrakennukset sijaitsevat tiiviisti tien molemmin puolin ja kuvastavat alueen historiallista rakentumista. Rakennustyylit ja rakennusvuodet ovat vaihtelevia, mutta kohteesta löytyy jonkin verran myös 1900-luvun alkupuolen asuinrakennuskantaa. Osittain alueella on löydettävissä myös vanhoja kiviaitoja.

Arviointi:

1800-luvulta lähtöisin oleva pienimuotoinen asuinalue historiallisen tien varrella.

Kuva 63 Alueen asuinrakennukset ovat usealta eri vuosikymmeneltä.

Kuva 64 Suurin osa asuinrakennuksista on puolitoistakerroksisia ja satulakattoisia, mutta poikkeuksiakin löytyy.

Kuva 65 Modernin aikakauden asuinrakennus (vasemmalla) ja nykyaikainen 2000-luvun pihapiiri (oikealla)

Kuva 66 Modernisoitu asuinrakennus (vasemmalla) sekä nykypäivä hirsirunkoinen asuinrakennus (oikealla).

Kuva 67 Suurin osa asuinrakennuksista ovat puuverhoiltuja.

Kuva 68 Rakennusten pihapiirit ovat pitkälti rajattu ja umpinaisia.

Kuva 69 Uusi asuinrakennus (vasemmalla) ja pieni hirsirakennus (oikealla)

Kuva 70 Vaalea evyverhottu asuinrakennus (vasemmalla) sekä punainen puuverhottu asuinrakennus (oikealla).

Kuva 71 Lohkokivisokkelinen asuinrakennus (vasemmalla) sekä uudemman ajan pihapiiri (oikealla).

Kuva 72 Tyrvännöntien varrella sijaitsevat suurikokoiset talousrakennukset.

4. Rakennetun kulttuuriympäristön kohteet

Kuva 73 Rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteet Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

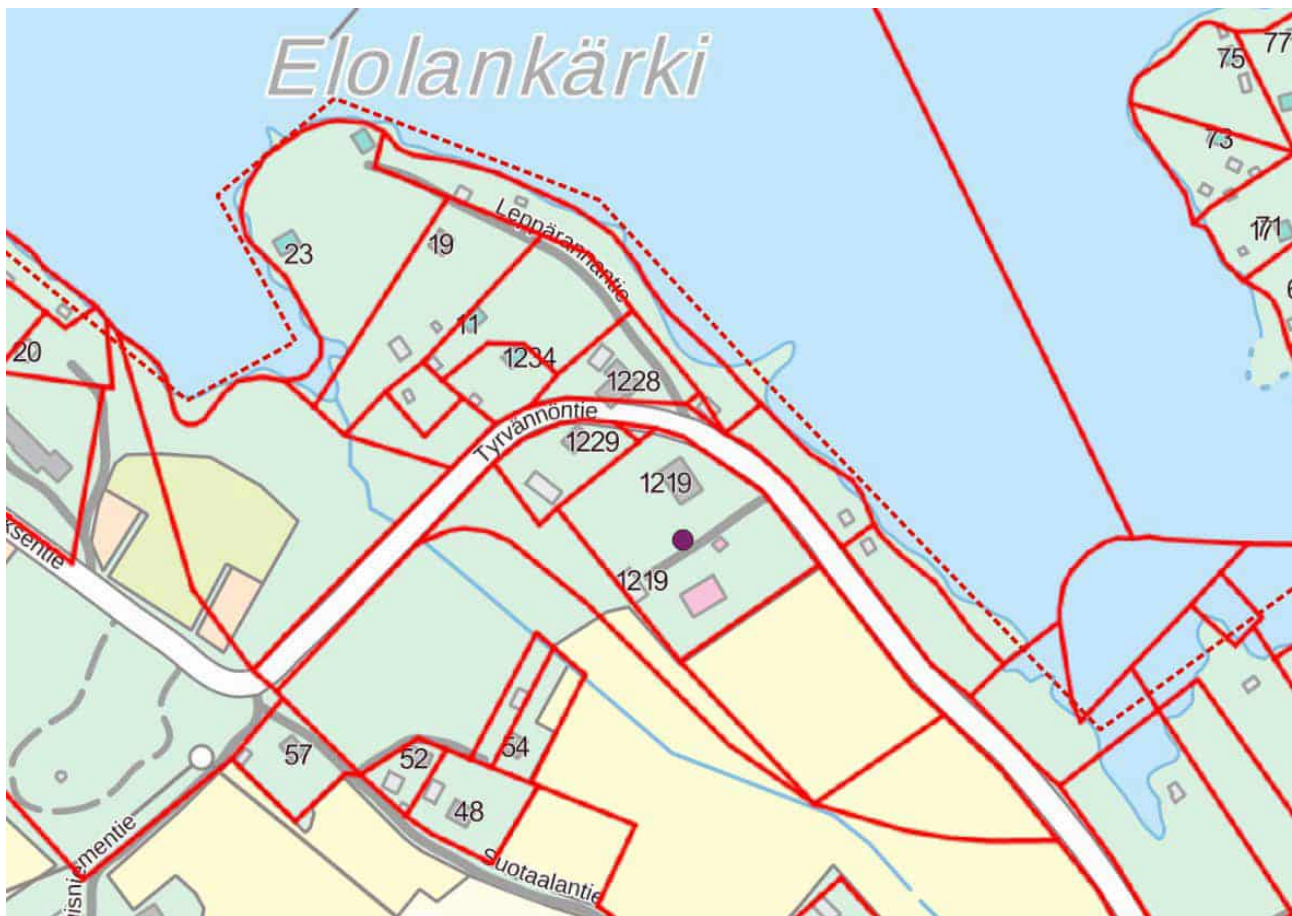
Sweco | Lepaan suunnan kulttuurihistoriallinen selvitys Kohdekortit

Työnumero 25010032

Päiväys 24.1.2024

Dokumenttiviite Liite 1_25010032_Lepaan suunnan kulttuurihistoriallinen selvitys_Kohdekortit_pakattu.docx

4.1 Tyrvännön vanha kunnantalo ja kunnalliskoti

Kuva 74 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Paikallisesti arvokkaat Tyrvännön vanha kunnantalo ja kunnalliskoti on suojeltu asemakaavalla vuonna 2016. Ne on rakennettu sodan aikana vuosina 1939–1942 Martti Paalasen suunnitelmien mukaisesti. Ajan hengen mukaisesti arkkitehti halusi rakennuksiin tasakaton, mutta kunnanjohtajat vaativat rakennuksiin perinteisemmän kattomuodon. Funktionalistiset, vaaleaksi rapatut rakennukset ovat säilyttäneet hyvin ominaispiirteensä.

Arviointi:

Rakennukset ovat osa paikallista kehityshistoriaa ja edustavat aikakautensa laadukasta julkisten rakennusten arkkitehtuuria.

Kuva 75 Kunnalliskodin luoteisjulkisivu (vasemmalla) sekä koillispäätty (oikealla).

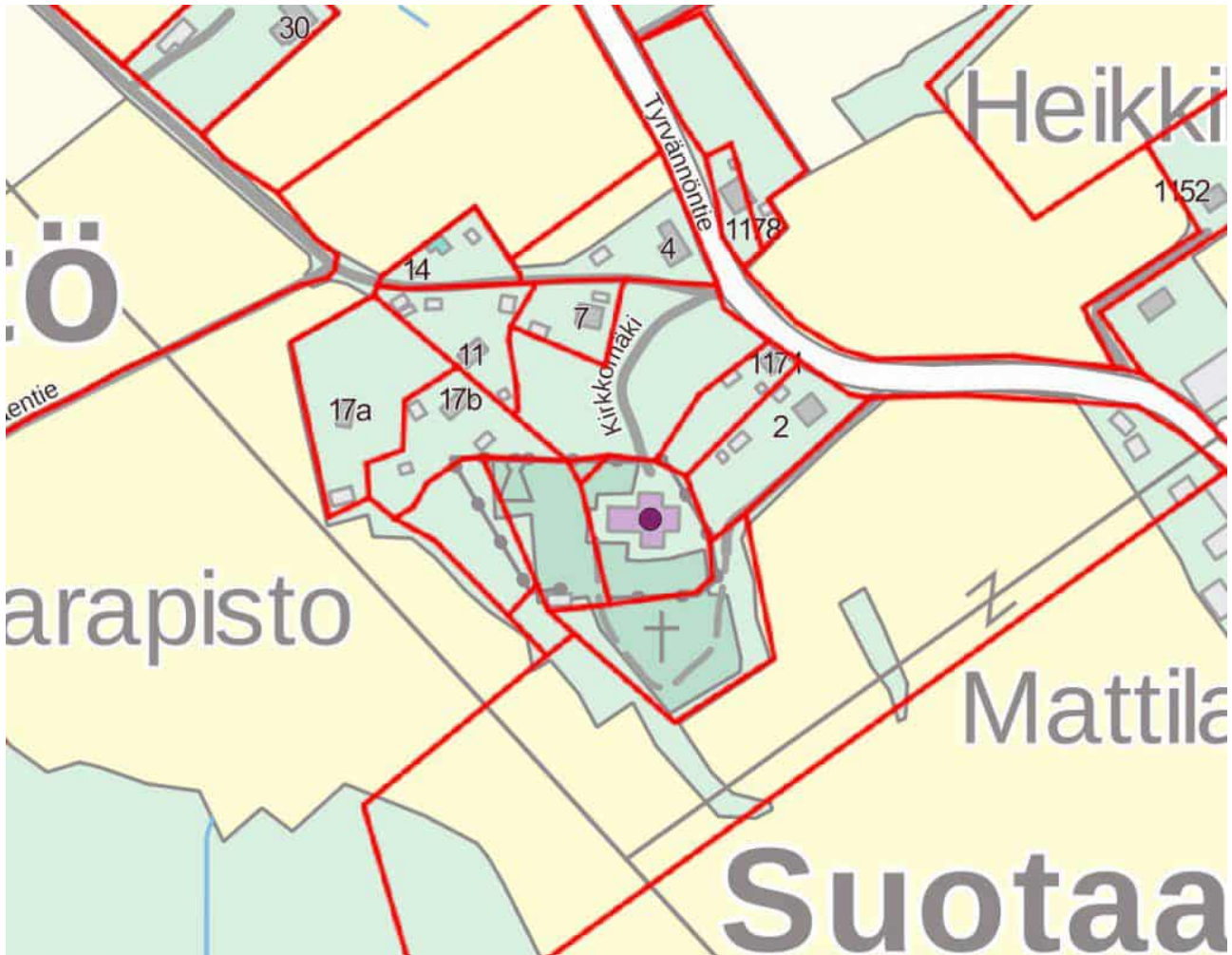

Kuva 76 Kunnantalon koillisjulkisivu (vasemmalla) sekä kaakkoispäätty ja lounasjulkisivu (oikealla).

Kuva 77 Näkymä rakennusten pihapiiriin Tyrvännöntieltä (vasemmalla) ja pihan perällä oleva talousrakennus (oikealla).

4.2 Tyrvännön kirkko

Kuva 78 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Tyrvännön kirkko on maakunnallisesti arvokas kohde, joka on suojeltu kirkkolailla. Puukirkko rakennettiin vuosina 1798–1800 Matti Åkerblomin 1795–96 laatimien ja Ruotsin yli-intendentinkonttorin piirustusten mukaan. Vanha puukirkko muodostaa näkyvän maamerkin Suotaalan kylän kulttuurimaisemassa. Kirkko on malliltaan sisäviisteinen, tasavartinen ristikirkko. Sakaristo on itäristissä, alttariseinän takana. Katto on sakaroiden päädyistä aumattu. Piirustuksista poiketen kirkon päädyssä on torni. Kirkon muotoa on muutettu myöhempien korjausten yhteydessä, ja kellotorni sai nykyisen muotonsa korjausten yhteydessä vuonna 1902. Kirkkoa ympäröi vanha hautausmaa, jota on laajennettu vuosina 1848, 1914 sekä 1962.

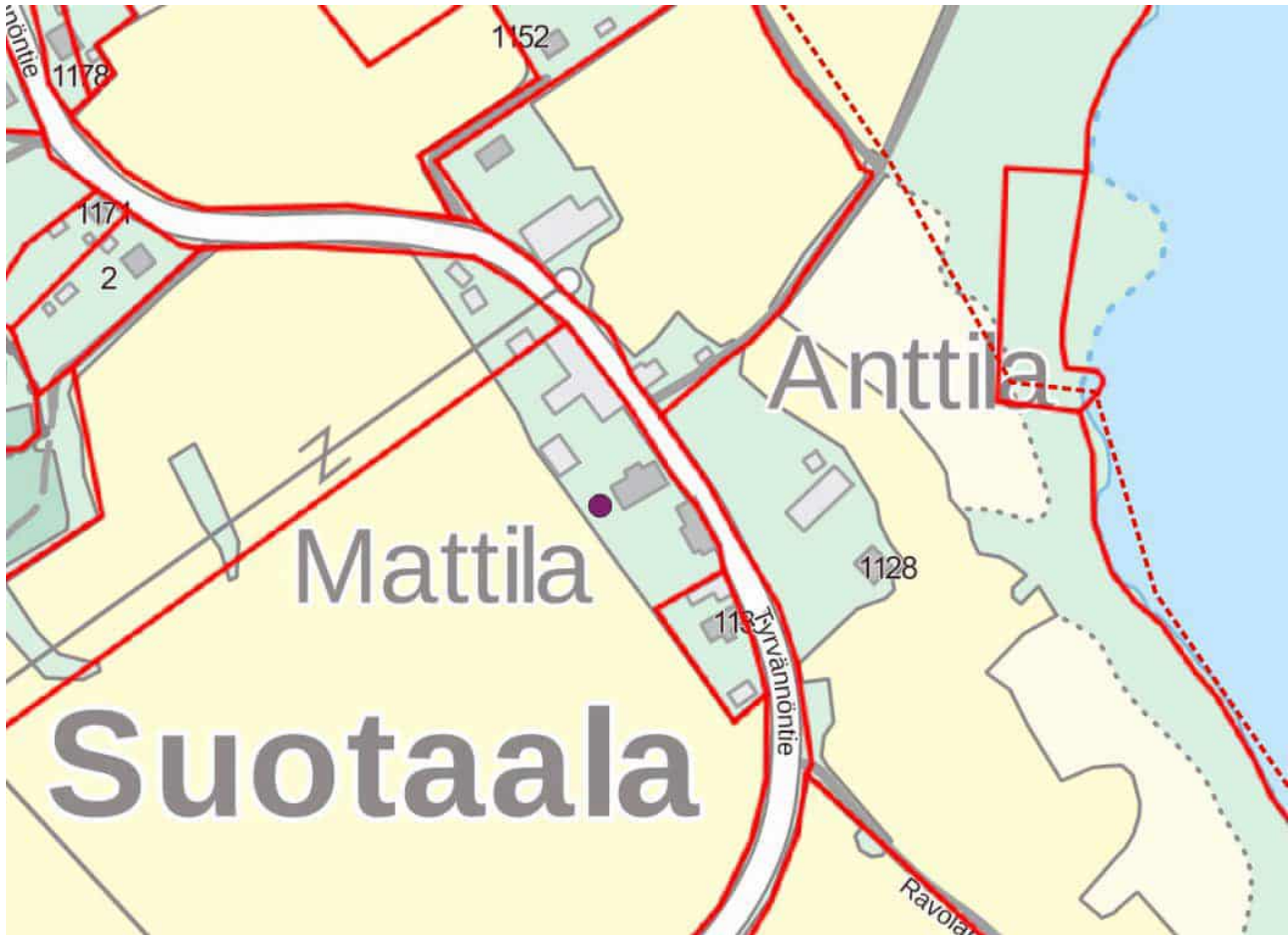
Arviointi:

Arvokas 1700-luvun puukirkko, joka sijaitsee kirkkomäen päällä maisemallisena kiintopisteenä.

Kuva 79 Kirkon julkisivut luoteesta (vasemmalla) ja kaakosta (oikealla) katsottuna.

4.3 Mattila

Kuva 80 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Mattilan tila on paikallisesti arvokas rakennetun kulttuuriympäristön kohde, joka sijaitsee maisemallisella paikalla Tyrvännöntien varrella. Mattilan tila on Suotaalan kylän vanhimpia tiloja ja se on edustava esimerkki 11800-luvun loppupuolen talonpoikaisesta asuinkulttuurista. Alueella on ollut aikanaan myös kyläkauppatoimintaa. Kokonaisuuteen kuuluu kaksi hirsirunkoista asuinrakennusta, kivinavetta sekä pieni varastorakennus.

Arviointi:

Hyvin säilynyttä paikallisesti arvokasta asuinrakentamista. Maisemallinen kokonaisuus historiallisen Tyrvännöntien varrella.

Kuva 81 Pohjoisen asuinrakennuksen luoteisjulkisivu.

Kuva 82 Tyrvännöntietä reunustavan asuinrakennuksen lounaisjulkisivu (vasemmalla) sekä julkisivut pohjoisesta katsottuna.

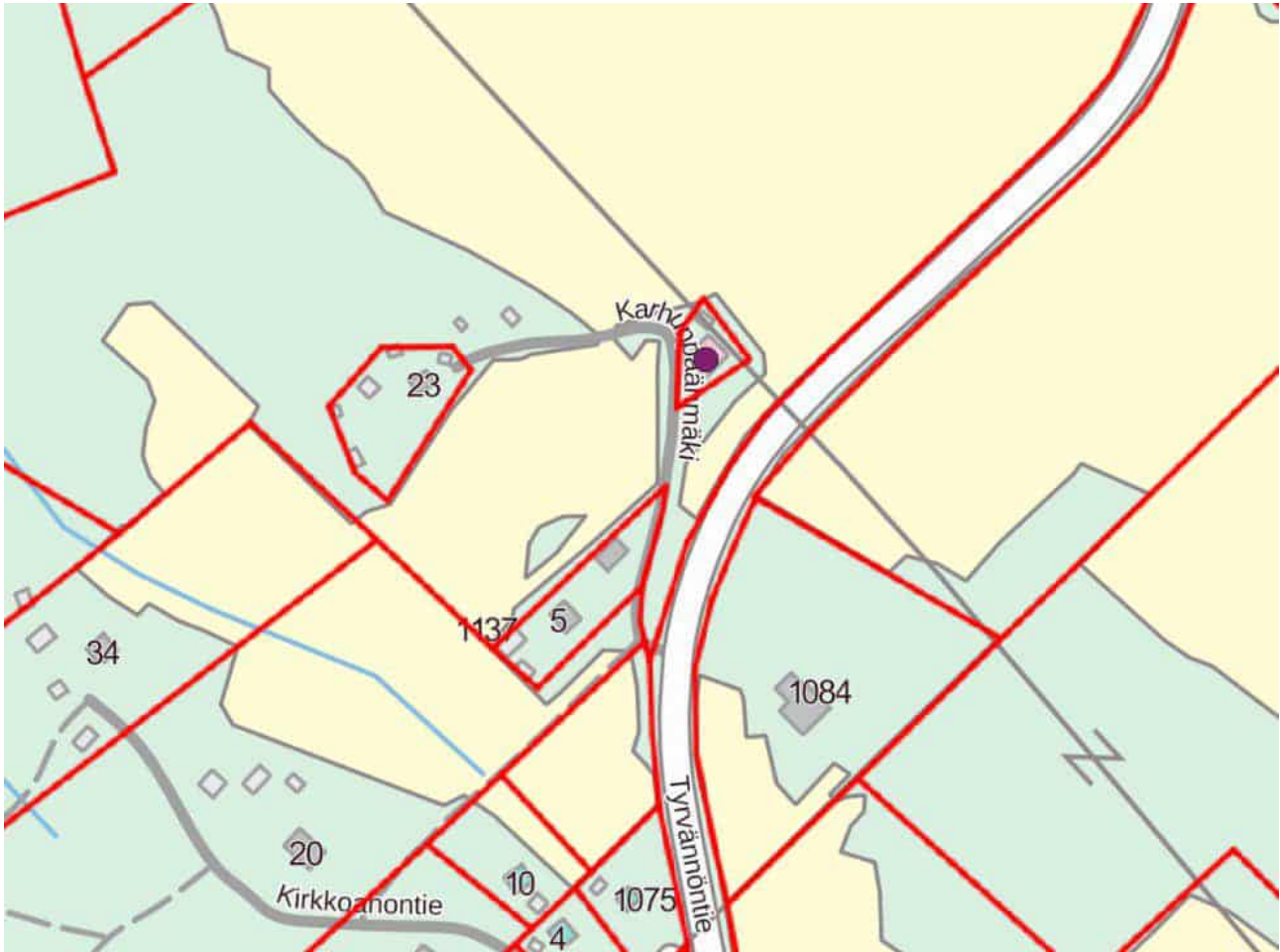

Kuva 83 Tyrvännöntietä reunustava suurikokoinen kavinavetta.

Kuva 84 Kivinauetan lounaisjulkisivu (vasemmalla) ja pienempi talousrakennus (oikealla).

4.4 Tyrvännön lainamakasiini

Kuva 85 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Tyrvännöläisten erotessa Hattulan lainajvästöstä vuonna 1847 tarvitsivat he oman makasiinin. Tämä uusi makasiini rakennettiin vuosina 1850-50 Suotaalan kylään intendentinkonttorin piirustusten mukaan Gustaf Idestamin ehdotuksen pohjalta. Rakennus on kuutiomainen punatiilestä muurattu rakennus, jossa on kattolyhtyinen telttakatto. Rakennuksen arkkitehtoniset piirteet muistuttavat pienemmässä mittakaavassa samoihin aikoihin rakennetusta Hämeenlinnan kruununmakasiinista. Makasiinirakennus luovutettiin Tyrvännö-Seuran hallintaan vuonna 1959, ja nykyään rakennuksessa toimii Tyrvännön järvikalastusmuseo. Kohteen rakennussuunnittelusta vastasi lääninarkkitehti Hannu Vainio ja museaalisesta suunnittelusta Arvo Kytölä.

Arviointi:

Arkkitehtonisesti mielenkiintoinen kohde, joka on osa paikallishistoriaa.

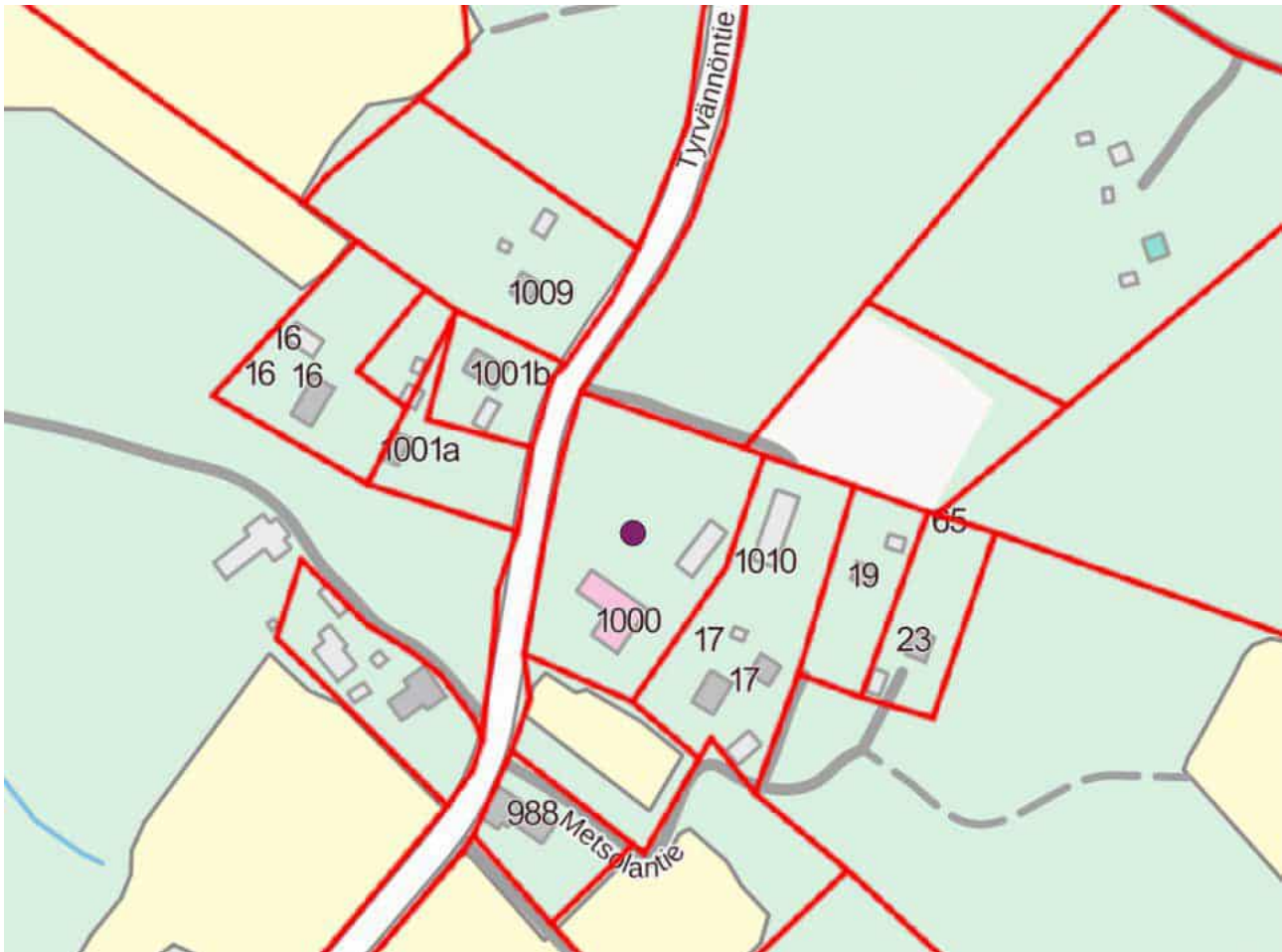

Kuva 86 Viljamakasiinin julkisivuja.

Kuva 87 Makasiinin pihapiiriä reunustaa kiviaita.

4.5 Lahdentaan koulu

Kuva 88 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Tyrvännön ensimmäinen kansakoulu valmistui Lahdentakaan vuonna 1874. Rakennus korjattiin nykyiseen klassistiseen asuunsa 1925 rakennusmestari Toivo E. Survosen Hämeen lunnin maanviljelysseurassa tekemien piirustusten mukaan. Vuonna 1935 valmistui pihan talousrakennus, jonka on suunnitellut U. K. Laitinen Hämeen läänin maanviljelysseuran rakennustoimistosta. Koulutoiminta loppui vuonna 1971, ja rakennuksessa toimii nykyään Suotaalan-Lahdentaan kyläyhdistys.

Arviointi:

Lahdentaan koulu on maakunnallisesti merkittävä rakennetun kulttuuriympäristön kohde ja osa paikallista kehityshistoriaa. Rakennus edustaa 1920-luvun klassistista koulurakennusarkkitehtuuria.

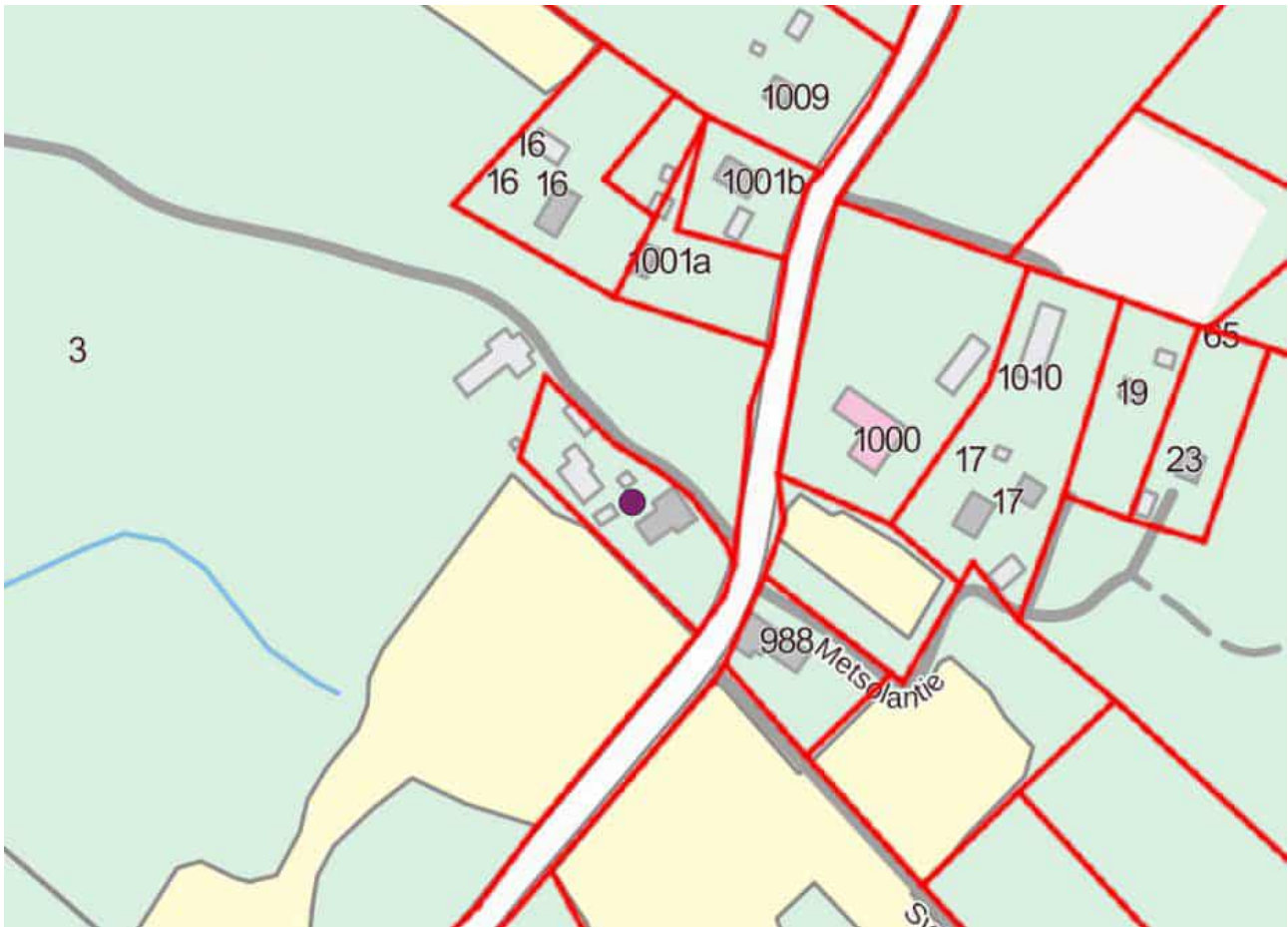

Kuva 89 Vanhan koulurakennuksen pihapiiri Tyrvännöntieltä katsottuna (vasemmalla) sekä koulun koillisjulkisivu (oikealla)

Kuva 90 Rakennuksen julkisivu lännestä (vasemmalla) ja talousrakennus (oikealla).

4.6 Rajala

Kuva 91 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Rajala on paikallisesti arvokas rakennetun kulttuuriympäristön kohde, joka sijaitsee Harjulantien varrella Lahdentaan koulurakennusta vastapäätä Tyrvännöntien länsipuolella. Puinen asuinrakennus on 1900-luvun alkupuolelta, ja rakennuksiin kuuluu eri aikoina valmistuneita talousrakennuksia. Rajala muodostaa maisemallisesti arvokkaan rakennuskokonaisuuden.

Arviointi:

Historiallisen tien varrella sijaitseva maisemallinen kokonaisuus, joka edustaa paikallista maanviljelysmaantiedettä.

Kuva 92 Rajalan pihapiiri Tyrvännöntieltä katsottuna.

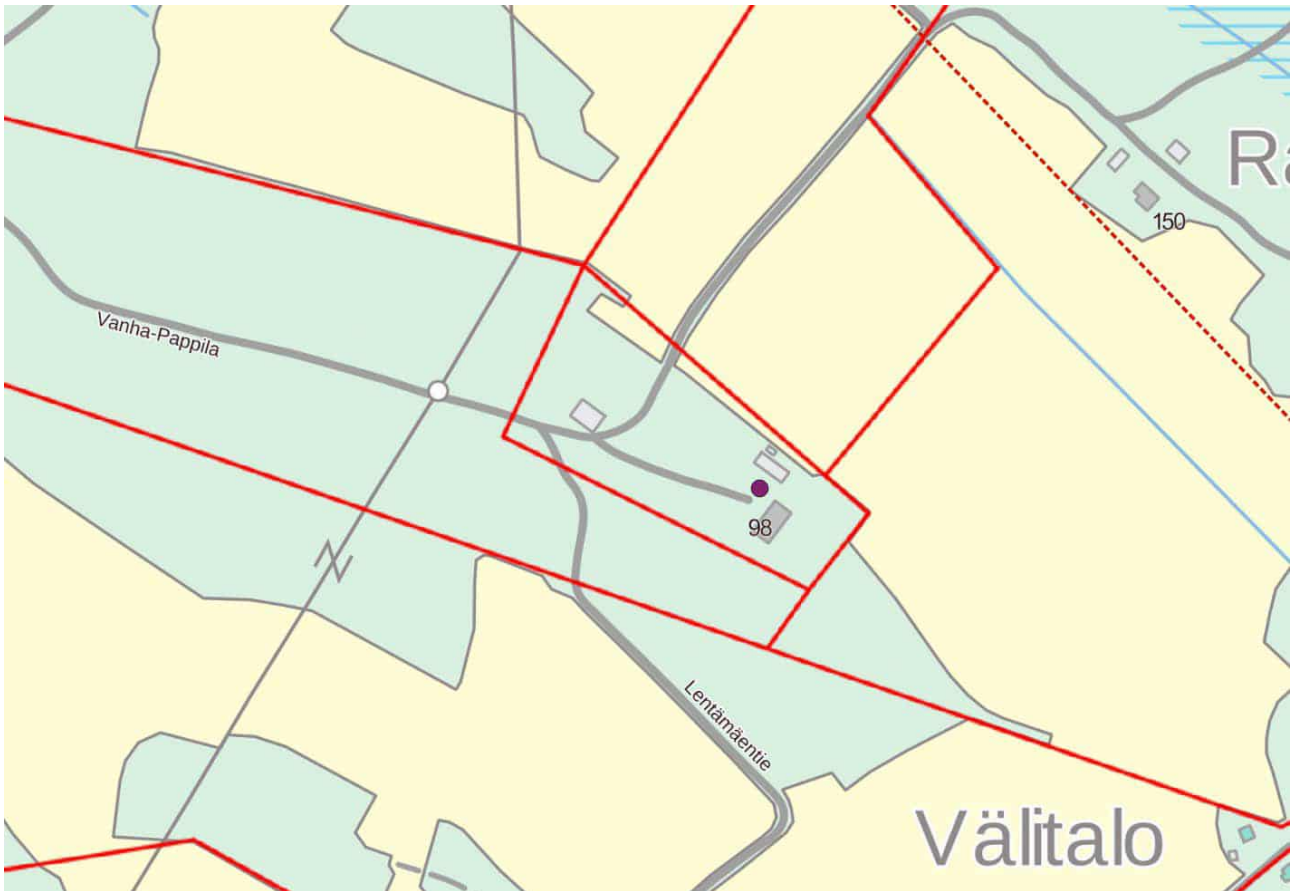

Kuva 93 Mansardikattoiset asuinrakennus (vasemmalla) sekä piharakennus (oikealla)

Kuva 94 Asuinrakennuksen luoteispääty (vasemmalla) sekä talousrakennuksia (oikealla).

4.7 Tyrvännön pappila

Kuva 95 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Tyrvännön kappalaiset ovat asuneet 1700-luvulta asti Lentämäessä, jonne nykyinenkin pappilarakennus on rakennettu. Vanha pappila rakennettiin 1790-luvulla, mutta siitä on enää jäljellä perustukset. Nykyinen pappilarakennus on rakennettu vanhan pappilan viereen vuonna 1927, ja sen on suunnitellut rakennusmestari Toivo Survonen, joka on suunnitellut myös asuinrakennusta aiemmin valmistuneen piharakennuksen. Survonen on piirtänyt niin ikään Hauhon pappilan, ja näistä rakennuksista löytyy paljon samoja piirteitä. Pappilarakennuksen saumapeltikatto on alkuperäinen ja pääjulkisivu alkuperäisen kaltainen. Rakennuksen päätyjä ja takajulkisivuja on kuitenkin muokattu vuosien varrella. Rakennuksen sisällä on edelleen alkuperäiset Turun Kaakelitehtaan kaakeliuunit. Rakennus toimi pappilana 1960-luvulle asti, mutta nykyisin se on yksityisasuntona.

Piharakennukseen rakennettiin vuonna 1958 sauna, ja sen keskellä on puuliiteri. Tiilirunkoinen navetta on niin ikään osa pappilaa, ja se on rakennettu vuosina 1904-1905. Navettaa on muutettu voimakkaasti 1930-luvulla, ja esimerkiksi alkuperäinen pärekatto vaihdettiin peltikatteeseen. 1960-luvulla on puettu monia pihapiiriin rakennuksia. Pihapiiriin johtaa koivukuja.

Arviointi:

Maakunnallisesti arvokas kohde, joka on osa Tyrvännön alueen kehityshistoriaa. Puurakenteinen asuinrakennus on arkkitehtonisesti näyttävä kokonaisuus.

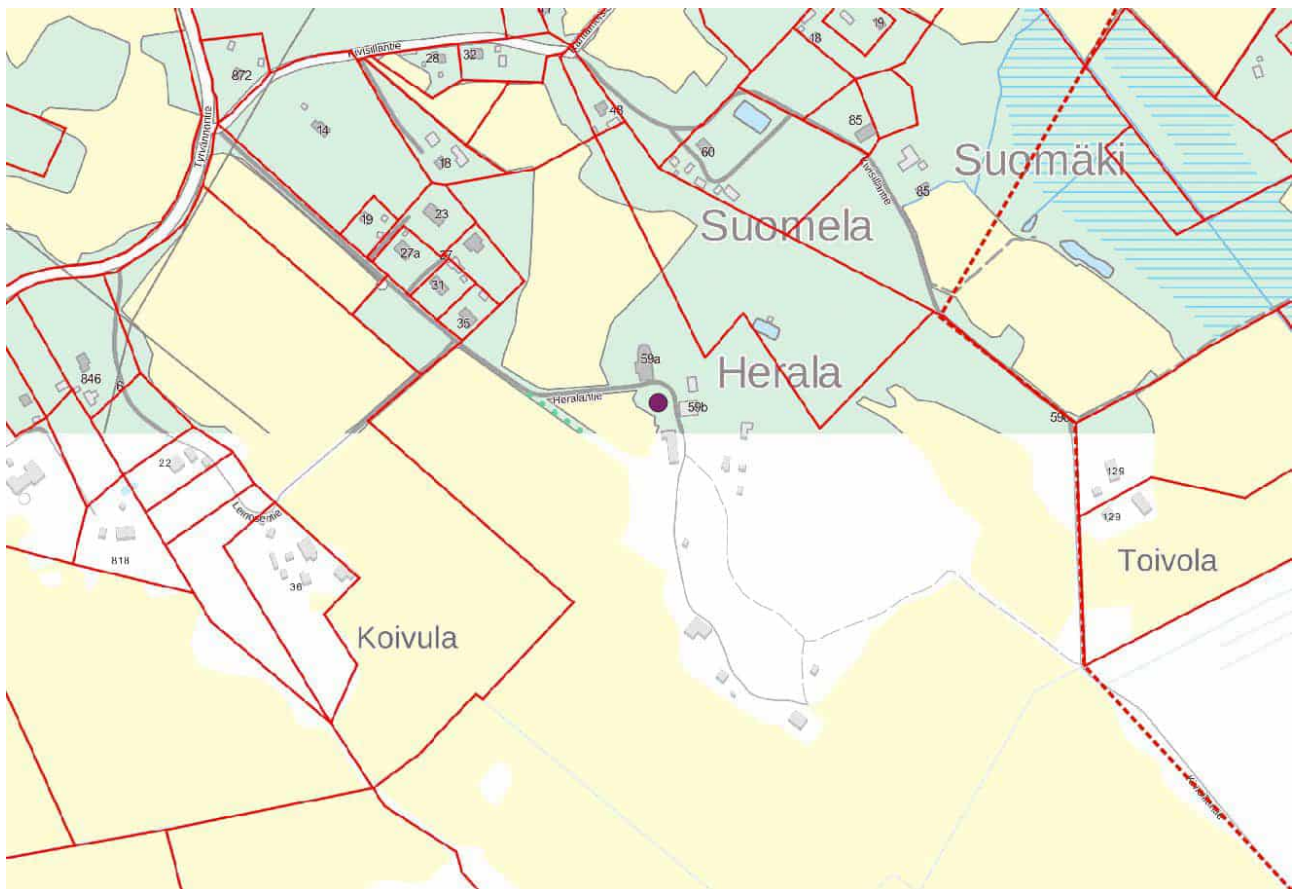

Kuva 96 Pappilarakennuksen luoteisjulkisivu (vasemmalla) sekä koillispääty (oikealla).

Kuva 97 Pihapiirin talousrakennus (vasemmalla) sekä vanha navetta (oikealla).

4.8 Herala

Kuva 98 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Heralan tila on erotettu Lahdentaan kartanosta 1928. Tilan päärakennus on Martti Välikankaan 1928 suunnittelema Aulangon vanha ravintolarakennus, joka purettiin paikaltaan ja siirrettiin 1937 silloisen omistajan maanmittari H.P. Kulhian aikana Heralaan. Päärakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluu pienempi asuinrakennus, suurikokoinen navetta, kanala ja varistorakennuksia.

Arviointi:

Herala on maakunnallisesti merkittävä kohde, ja se on osa Lahdentaan kartanon historiaa. Päärakennus on klassistista arkkitehtuuria edustava kokonaisuus, joka on säilyttänyt alkuperäispiirteensä.

Kuva 99 Asuinrakennuksen julkisivuja.

Kuva 100 Pieni asuinrakennus (vasemmalla) sekä vanha kanala (oikealla)

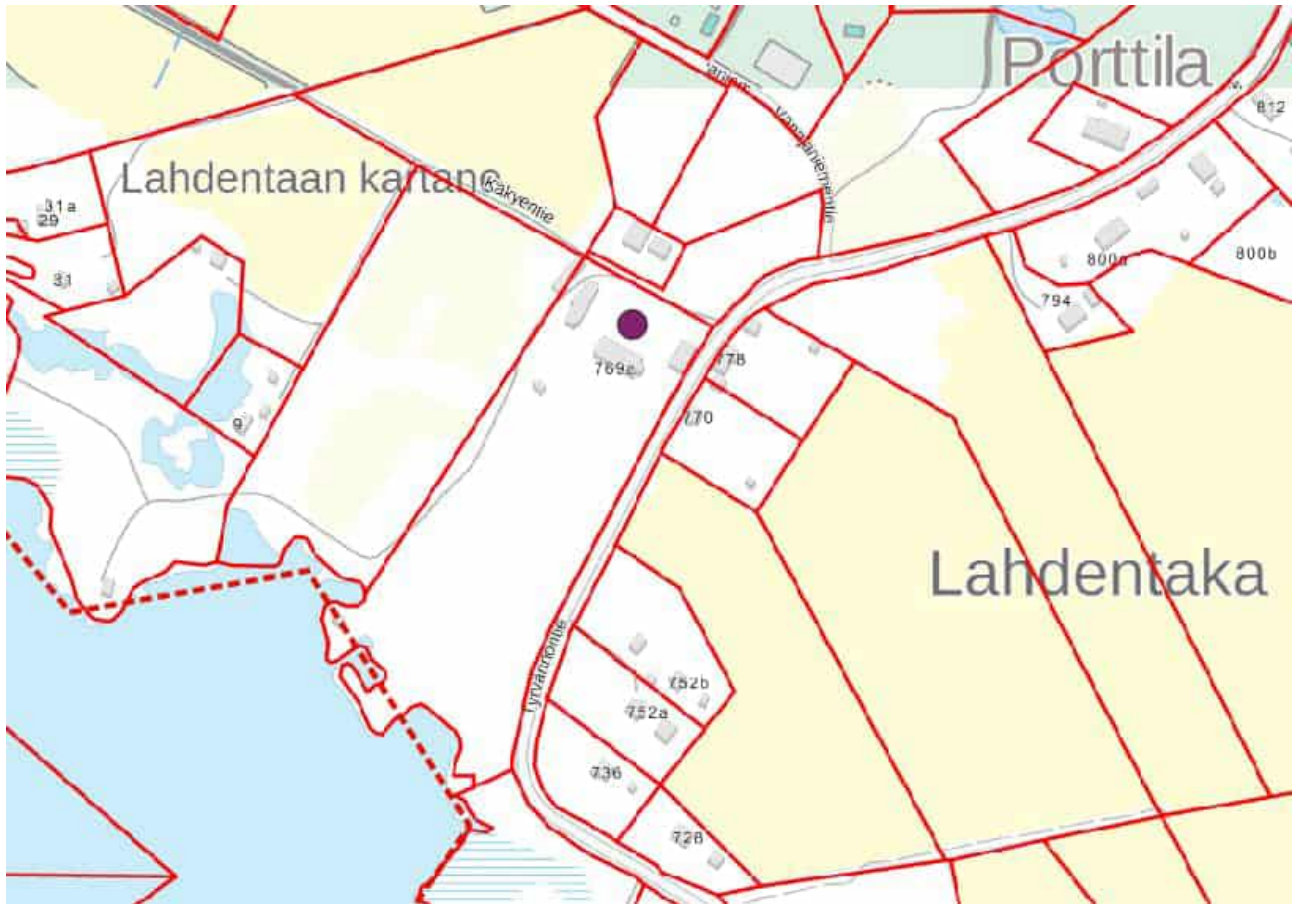

Kuva 101 Navettarakennuksen julkisivuja.

Kuva 102 Pihapiirin varastorakennuksia.

4.9 Lahdentaan kartano

Kuva 103 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Lahdentaan kartano on paikallisesti arvokas rakennetun kulttuurympäristön kohde ja osa paikallista kehityshistoriaa. Kohteeseen kuuluu arkkitehtonisesti näyttävä kartanorakennus vuodelta 1787. Alun perin rakennus se oli mansardikattoinen ja punamullattu, mutta nykyinen, uusrenessanssityylinen asu syntyi 1880-luvulla. 1880-luvun korjauksissa rakennukseen liitettiin matala keittiösiipi arkkitehti Rafael Blomstedtin piirustusten mukaan ja talo uudistettiin parantolaksi. Asuinpihassa on niin sanottu pehtooritalo vuodelta 1815, ja maantien toisella puolen sijaitsee vanha 1800-luvun väentupa. Tämän lisäksi tien varrella on vanhoja talousrakennuksia

Arviointi:

Osa paikallista kartanohistoriaa, ja maisemallinen kokonaisuus historiallisen tien varrella. 1700-luvun edustava puukartano.

Kuva 104 Kartanon koillisjulkisivu (vasemmalla) sekä luoteispääty (oikealla).

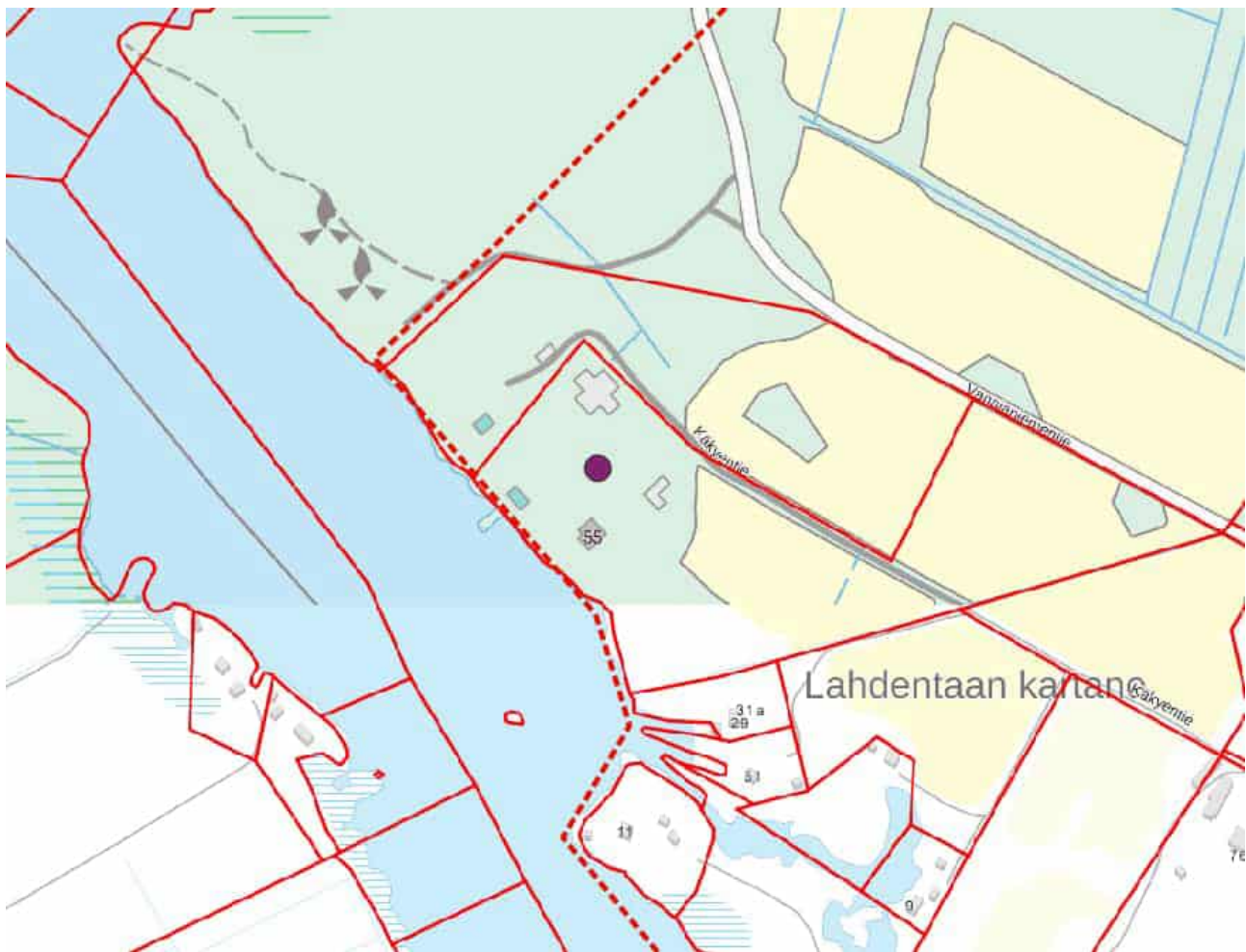

Kuva 105 Kartanorakennus Tyrvännöntieltä katsottuna (vasemmalla) sekä tien varressa oleva talousrakennus (oikealla).

Kuva 106 Pehtoorintalon julkisivuja.

4.10 Käkyen tila

Kuva 107 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Käkyen päärakennus, Jugend huvila, on valmistunut 1921–1922, ja se on lohkottu aikanaan Lahdentaan kartanosta. Hugo Hallamaan rakennuttaman päärakennuksen runkomateriaalina on käytetty polttoturvetta. Päärakennuksen lisäksi alueella sijaitsevat aitta, saunarakennus ja arkkitehtonisesti poikkeuksellinen ristikirkon mallinen navetta-talli. Tilan pelloilla viljeltiin viljaa, heinää ja juurikasveja, ja tilalla oli myös lypsykarjaa, hevosia, lampaita, sikoja ja kanoja.

Arviointi:

Kohde on osa paikallista kartanohistoriaa ja muodostaa pihapiireineen maisemallisen kokonaisuuden Lepaanvirran rannalla. Edustava jugendista ja klassillismista ammentanut päärakennus ja arkkitehtonisesti poikkeuksellinen navetta-talli.

Kuva 108 Käkyen tilalle johtaa puukuja, kun sitä lähestytään Lahdentaan kartanolta.

Kuva 109 Asuinrakennuksen koillis- (vasemmalla) ja kaakkoisjulkisivut (oikealla).

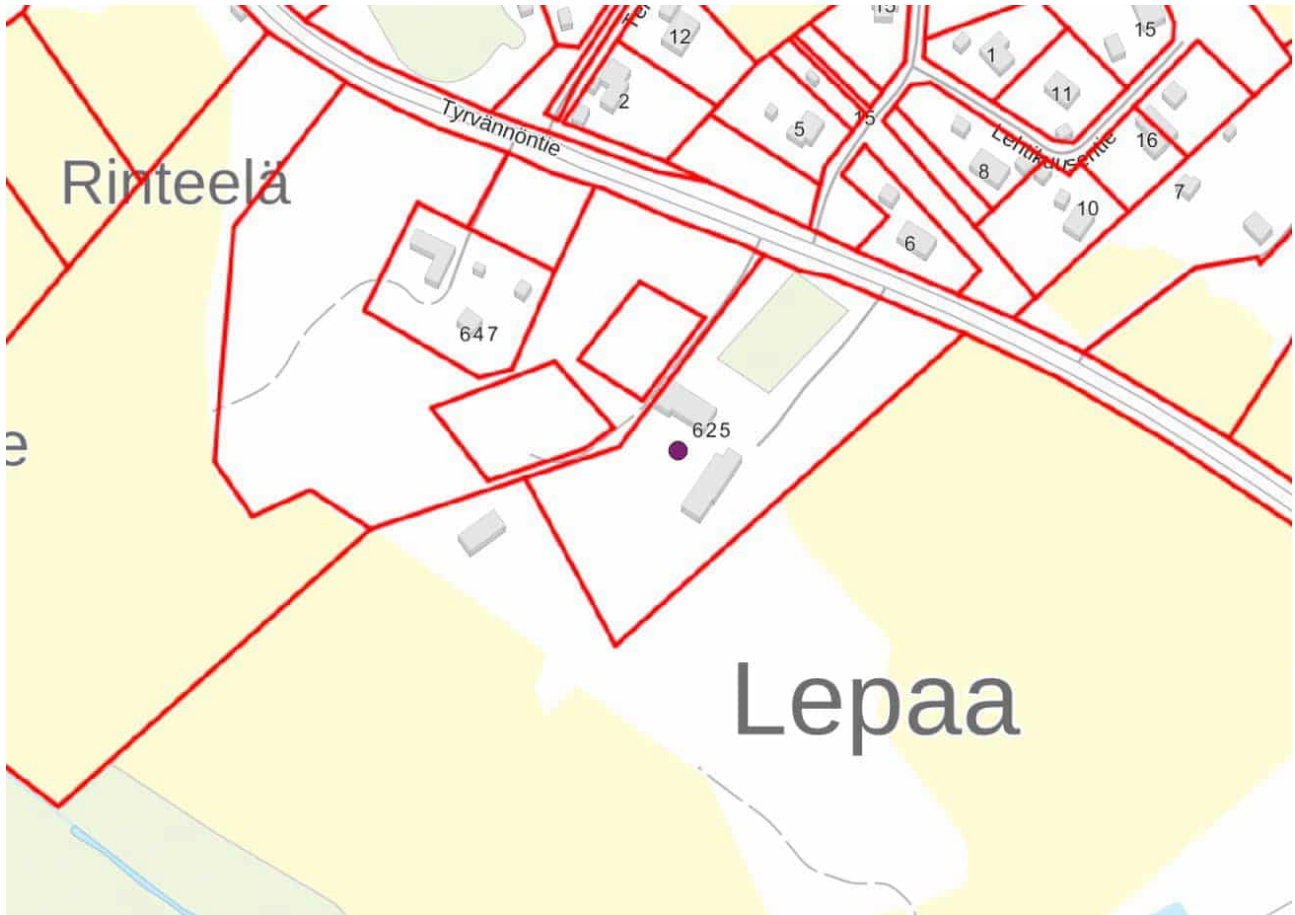

Kuva 110 Navetta-tallin julkisivuja.

Kuva 111 Pihapiirin varastorakennus (vasemmalla) sekä sauna (oikealla).

4.11 Lepaan koulu

Kuva 112 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Lepaan koulu on paikallisesti arvokas rakennetun kulttuuriympäristön kohde. Vanhempi puinen koulurakennus rakennettiin 1900-luvun alkupuolella Lepaan kansakoulun aloittaessa toimintaansa vuonna 1910. Rapattu kivikoulu valmistui 1950-luvulla sotien jälkeen, ja sen arkkitehti oli Jaakko Ilveskoski. Koulurakennukset ovat osa paikallista kehityshistoriaa ja muodostavat pihapiireineen maisemallisen kokonaisuuden.

Arviointi:

Aikakausiensa edustavaa kouluarkkitehtuuria. Osa paikallista sosiaalhistoriaa.

Kuva 113 Vanhan koulurakennuksen julkisivuja.

Kuva 114 Vanhan koulurakennuksen kaakkoispääty (vasemmalla) sekä uuden koulurakennuksen luoteisjulkisivu (oikealla).

Kuva 115 Uuden koulurakennuksen julkisivuja.

4.12 Lepaan viinitila

Kuva 116 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Paikallisesti arvokas Lepaan viinitila sijaitsee Tyrvännöntien varrella. Lepaan kartanolle 1930-luvulla rakennetussa kiviinavetassa, jolloin rakennettiin myös tiilestä ja kivistä muurattu makasiini ja ympäristön asuinrakennukset. Rakennusten suunnitelmat laadittiin ensin Yleisten rakennusten ylihallituksessa ja myöhemmin rakennushallituksessa. Kiviinavettaan on 90-luvun alussa remontoitu viinintuotantotilat. Lepaan viinitilan historia on osa laajempaa Lepaan kartanon historiaa, sillä ennen kieltolakia kirkkoviinit valmistettiin Lepaalla. Kohde on niin ikään maisemallinen elementti Tyrvännöntien varrella. Lepaan viinitila on yksi Suomessa aktiivisesti toimivista noin kahdestakymmenestä viinitilasta.

Arviointi:

Osa Lepaan puutarhaopiston historiaa, ja maisemallinen kokonaisuus historiallisen Tyrvännöntien varrella.

Kuva 117 Kivinauetan koillisjulkisivua.

Kuva 118 Kivinauetan kaakkoispäätä.

Kuva 119 Navetan lounaisjulkisivu (vasemmalla) sekä uudempi talousrakennus (oikealla).

Kuva 120 Viinitilan uudempiä tuotantorakennuksia.

Kuva 121 Vanha makasiinirakennus.

4.13 Vesunnan kartano

Kuva 122 Kohteen sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

Kuvaus:

Vesunnan kartano on nykyisen Hattulan alueen vanhin. Varhaisin maininta rälssikartanosta on peräisin vuodelta 1319. Kartanon merkittävydestä kertoo osaltaan sen omistajaluettelo, jolta löytyvät niin Turun tuomiokirkko, Kustaa Vaasa kuin Ruotsin valtionhoitaja Sten Sture, Tott-aatelissuku ja suomalainen suursotilas, Viipurin ja Käkisalmen linnojen päällikkönäkin toiminut Arvid Tavast. Sten Sture rakennutti 1500-luvulla kartanon maille suurehkon harmaakivisen linnan, joka on sittemmin purettu, mutta jonka kiviä hyödynnettiin laajamittaisesti 1830-luvulla rakennetun nykypäiviin asti hyvin säilyneen suuren ja näyttävän kivi- ja tiilirakenteisen navetan rakentamisessa. Kivirunkoiset navetat yleistyivät muualla vasta 1800-luvun lopulla, joten rakennusta voidaan pitää historiallisesti erittäin arvokkaana. Rakennus on nykyäänkin yksi koko Hattulan kunnan suurimmista.

1800-luvulta on peräisin myös suurin osa muusta Vesunnan alueen nykyisestä rakennuskannasta. Päärakennus on peräisin 1800-luvun alusta, jolloin se käsitti yhdeksän asuinhuonetta, keittiön sekä ruokakomeron. 1840-luvulla päärakennusta laajennettiin ja 1800-luvun loppupuolella rakennettiin suuri lasiveranta. Rakennuskannan pystyttämisestä vastasi Heimbürger-suku, joka rakensi edellä mainitun navetan ohella päärakennuksen laajennuksen nykymittoihinsa sekä 1800-luvun alkupuolella näyttävän mamsellityyppisen tuulimyllyn, joka on ilman lapojaan yhä paikallaan kartanon pihapiirin reunamilla. Kivinavetan alapuolella sijaitseva puinen navetta on peräisin Karén-suvun (myöhemmin Kare) ajoilta 1900-luvun taitteesta. Varsinaisessa pihapiirissä on päärakennuksen ja navettojen ohella uudempi asuinrakennus 1870-luvulta, ja se on ilmeisesti alkujaan rakennettu syytinkitaloksi. Asuinrakennuksessa on niin ikään suuri lasiveranta. Lisäksi pihapiirissä ja sen ympärillä on säilynyt runsaasti talousrakennuksia ja pienempiä asuinrakennuksia 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta.

Arviointi:

Historiallinen tila 1300-luvulta on keskeinen osa alueen järvimaisemaa ja kartanohistoriaa. Rakennuskanta osittain jopa 1700-luvulta. Poikkeuksellinen kivinavetta ja hyvin säilynyt tuulimylly.

Kuva 123 Kartanon pihapiiriä (vasemmalla) sekä kartanorakennuksen luoteisjulkisivu (oikealla).

Kuva 124 Kartanorakennuksen julkisivuja.

Kuva 125 Uudemman asuinrakennuksen julkisivuja.

Kuva 126 Kivinavetan kaakkoispäätä.

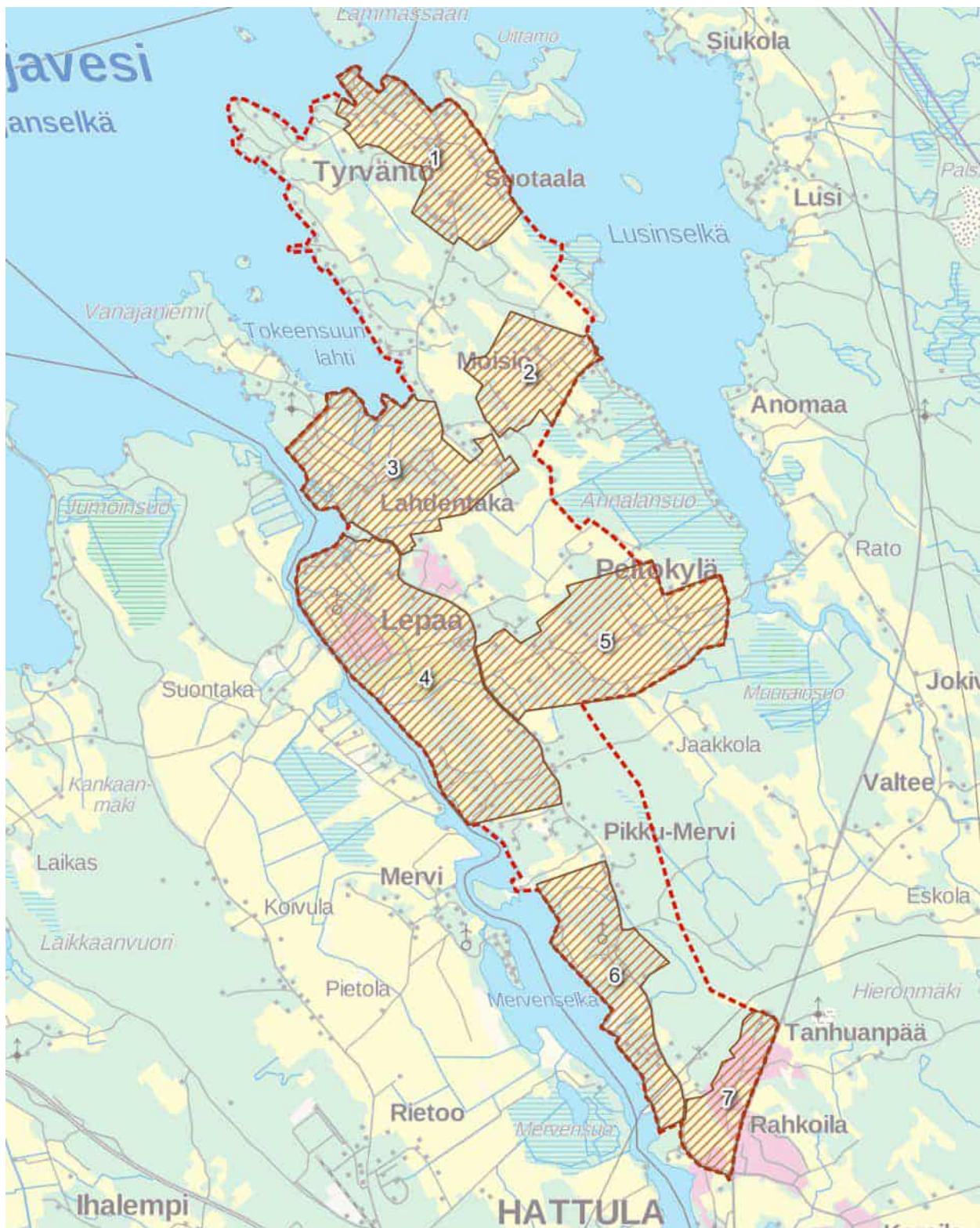

Kuva 127 Kivinavetan julkisivuja.

Kuva 128 Pihapiirin pienempiä talousrakennuksia (vasemmalla) sekä tuulimylly (oikealla).

5. Maiseman alueet

Kuva 129 Maiseman arvoalueiden sijainti Maanmittauslaitoksen peruskartalla.

5.1 Suotaala

Kuva 130 Arvoalueen rajaus Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Suotaalan maakunnallisesti arvokas maisema-alue sijoittuu Tyrvännöntien varrelle Tyrvännön pohjoisosaan ja pitää sisällään Petäyksen alueen sekä Pusiniementien ja Karjainmäentien maisemallisesti arvokkaat peltomaisemat. Suotaalan kylä on sijainnut nykyisellä paikallaan jo 1700-luvun lopulla, ja kylän pellot olivat sijoittuneet moreenimäille sekä niiden lähiympäristöön. Suotaalan kyläkeskus muodostaa yhä nykypäivänä vielä näytteen vanhasta raitinvarsi-asutuksesta; Mattilan, Anttilan ja Heikkilän talot ovat jääneet vanhalle kylätontille.

Arviointi:

Maakunnallisesti arvokas vanhoja kyläkeskuksia ja niiden viljelymaita sisältävä maisemakokonaisuus.

Kuva 131 Näkymä arvoalueen läntisimmässä osassa Puisiniementieltä kaakkoon kohti Karjaimäentietä.

Kuva 132 Näkymä Laurilan peltojen yli kohti Suotaalantietä.

Kuva 133 Näkymä Sarapiston pellon yli kohti kaakkoa.

Kuva 134 Karjainmäentien pohjoispuolen peltoaluetta.

Kuva 135 Näkymä Karjamäentieltä kohti kirkkoa.

Kuva 136 Näkymä Suotaalantieltä itään.

Kuva 137 Karhunpäänmäen varren peltoja.

Kuva 138 Näkymä Anttilan tilalta koilliseen.

5.2 Rantamoisio

Kuva 139 Arvoalueen rajaus Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Rantamoision paikallisesti arvokas maisema-alue sijaitsee Rantamoision varrella Lusinselän lounaisrannalla, Tyrvännöntien itäpuolella. Suoran soratien molemmin puolin aukeavat laajat peltomaisemat, joiden keskelle asuinrakennukset sijoittuvat. Rantamoision varsi muodostaa maisemallisesti yhtenäisen kokonaisuuden.

Arviointi:

Alueelle tyypillinen tien varrelle muodostunut pienimuotoinen asuinalue. Pitkät peltomaisemat avautuvat molemmin puolin tietä.

Kuva 140 Näkymä Rantamoision koillispäädystä kohti länttä.

Kuva 141 Näkymä Rantamoision koillispäädystä kohti etelää.

Kuva 142 Alueella tyypillistä peltomaisemaa.

Kuva 143 Alueella rakennukset sijoittuvat laajaan peltomaisemaan metsäsaarekkeina.

5.3 Lahdentaka

Kuva 144 Arvoalueen rajausta Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Lahdentaa on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, joka on muodostunut Lahdentaan kartanon viljelysmaalle Vanajaniemen kaakkoisosaan. Pellot ovat sijainneet alueen moreeniharjanteilla ja niiden lähiympäristössä. Lahdentaassa on ollut aikakaudelleen innovatiivista viljelyä, ja siellä oli alueella ensimmäisenä sarkaojitus sekä peruna uutena viljelykasvina. Lahdentaan kartanon kokonaisuuteen kuuluu myös laaja 1700-luvulta periytyvä puisto, joka edustaa aikakautensa ihanteita. Puisto johtaa kartanorakennukselta Lepaanvirran rantaan, ja puuston lomassa kulkevat polut ovat asettuneet keskiakselin molemmin puolin.

Arviointi:

Maakunnallisesti arvokasta kartanomaisemaa, jossa yhdistyvät laajat viljelysalueet ja hoidetut pihapiirit.

Kuva 145 Näkymä Heralantien pelloista.

Kuva 146 Peltomaisemaa Koivulan ympärillä.

Kuva 147 Lahdentaan kartanon rannan maisemaa ja peltoaluetta.

Kuva 148 Kartanoalueen maisemallisia peltoja.

Kuva 149 Käkyentien lounaispuolen peltoa.

Kuva 150 Koivukuja johtaa Lahdentaan kartanolta kohti Käkyen tilaa.

Kuva 151 Käkyentien koillispuolen peltoja.

Kuva 152 Näkymä Käkyentien rannasta.

Kuva 153 Alueelle tyypillistä peltomaisemaa.

Kuva 154 Lähdentään maisemaa Lepaanvirran rannassa.

Kuva 155 Lahdentaan koillisalueen laajat pellot Tyrvännöntieltä nähtynä.

Kuva 156 Näkymä alueen eteläreunassa Laiduntieltä kohti pohjoista.

5.4 Lepaa

Kuva 157 Arvoalueen rajausta Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Lepaan maakunnallisesti arvokas kulttuurimaisema on muodostunut Lepaanvirran koillisrannalle ja sisältää Lepaan kartanon laajat pellot. Lepaan kartanon alueella on nykyään Lepaan opisto, joka ylläpitää omalta osaltaan perinteistä viljelymaisemaa. Tyrvännöntien varrella on myös Lepaa Golf, jonka viheriö sulautuu hyvin avonaiseen peltomaisemaan.

Asuinkartanona ensimmäisen kerran jo 1460-luvulla mainittu Lepaan kartano, alkujaan rälssisäteri, on Hämeen vanhimpia. Kartano oli 1760-luvulla tunnettu edustavasta puutarhastaan, ja nykyään jäljellä oleva oppilaitosalueen puutarha on osittain peräisin jo noilta ajoilta. Lepaan kartanon siirryttyä valtiolle 1900-luvun alussa perustettiin testamenttilahjoituksen ehtojen mukaisesti puutarhaoppilaitos, joka aloitti toimintansa 1912. Oppilaitoksen myötä myös alueen puutarhoja laajennettiin voimakkaasti.

Arviointi:

Maakunnallisesti arvokas maisemakokonaisuus. Alueella on historiallisen oppilaitoksen rakennuskantaa ja pihapiiriä sekä sitä ympäröiviä laajoja peltomaisemia.

Kuva 158 Aukea maisemapelto Mäenpäntieltä katsottuna.

Kuva 159 Näkymä Lepaantien pohjoispuolelta kaakkoon.

Kuva 160 Puutarhaopiston maisemaa historialliset rakennusten välissä.

Kuva 161 Lepaan opiston uudemman osan pihapiiriä.

Kuva 162 Näkymä Lepaantien eteläpuolelta kaakkoon.

Kuva 163 Kiurun pelloilta avautuva pitkä näkymä.

Kuva 164 Avoin golfkenttä sulautuu osaksi avoimia peltomaisemia.

Kuva 165 Lepaa golf sijaitsee opistoalueen eteläpuolella.

Kuva 166 Näkymä Kasselantieltä luoteeseen alueen eteläosassa.

5.5 Ratontie

Kuva 167 Arvoalueen rajaus Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Ratontien molemmin puolin aukeavat paikallisesti arvokkaat peltomaisemat, joiden välissä sijaitsevat asuinrakennukset. Ratontie on entinen peltoaukea, jonka asutus muodostui siirtokarjalaisten asuttamisen myötä.

Arviointi:

Peltoaukealle muodostunut paikallisesti tyypillinen pienimuotoinen asuinalue, jonka ympäristössä avautuvat laajat peltomaisemat.

Kuva 168 Näkymä Ratontieltä länteen.

Kuva 169 Näkymä Kuokkamaantieltä kohti Koivikkoa.

Kuva 170 Ratontieltä avautuvat molempiin suuntiin laajat peltomaisemat.

Kuva 171 Asumukset ovat peltojen keskellä pieninä metsäsaarekkeina.

5.6 Vesunta

Kuva 172 Arvoalueen rajaus Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Vesunnan maisema on maakunnallisesti arvokas ja siihen kuuluu useampi maisemallisesti arvokas peltoalue. Alue kulkee pitkin Lepaanvirran koillisrantaa ja se on muodostunut pitkälti Vesunnan kartanon historiallisten peltöjen ympärille. Vielä 1940-luvulla kartanon luoteis- ja itäpuolella oli useita laidunhakoja, yhteensä yhdeksän hehtaaria. Kartanon maisemallinen pihapiiri sijaitsee jyrkässä rinteessä, mutta näkymät kohti Lepaanvirtaa ovat heikentyneet runsaan kasvillisuuden myötä.

Arviointi:

Maakunnallisesti arvokasta kartanomaisemaa, jossa yhdistyvät sekä avoimet viljelysmaat että puuston ympäröimät metsäisemmät maisemat.

Kuva 173 Hakalan peltomaisema maakunnallisen arvoalueen ulkopuolella.

Kuva 174 Kartanon pihapiiristä avautuvia näkymiä.

Kuva 175 Kartanon pihapiiriä lännestä katsottuna.

Kuva 176 Kartanon lähiympäristön maisemaa.

Kuva 177 Alueen metsien välistä avautuu viljeltyä peltomaisemaa.

Kuva 178 Vammelpolkua reunustaa koivukuja.

Kuva 179 Metsä-Puutilantien molemmin puolin avautuu peltomaisema.

Kuva 180 Alueen eteläosan peltoja, joita rajaa lehtimetsä.

Kuva 181 Näkymä Metsä-Puotilantieltä kohti luodetta.

5.7 Rahkoila

Kuva 182 Arvoalueen rajaus Maanmittauslaitoksen ortokuvassa

Kuvaus:

Rahkoila on osa laajempaa maakunnallisesti arvokasta kulttuurimaisemaa, joka jatkuu kaava-alueen eteläpuolella. Kulttuurimaisema on sijoittunut Tanhuanpääntien molemmin puolin, ja alueen eteläosassa on maisemallisesti arvokas peltoalue. Alueen pohjoisosassa Tanhuanpääntie on osittain historiallisesti arvokasta tietä Hämeen Härkätie. Rahkoilan historiallinen kyläkeskus on uuden kirkon pohjoispuolella Vanajaveden rannalla ja on Hattulan vanhimpia sekä aiemmin taloluvultaan suurimpia. Rahkoilan kyläkeskuksesta pohjoiseen kulkee vanha historiallinen tielinja, jonka varrella on niin ikään käsityöläisasutusta sekä vanhoja kivaitoja.

Arviointi:

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue, joka on muodostunut historiallisen tien varrelle. Eteläosan avoimet pellot muuttuvat pohjoisessa asuinalueen puuston ympäröimiksi pihapiireiksi.

Kuva 183 Näkymä Tyrvännöntieltä kohti Tanhuanpäätietä ja Rahkoilan maisema-aluetta.

Kuva 184 Rahkoilan maisemapelto avautuu laajana alueen eteläosassa.

Kuva 185 Tanhuanpääntien ja Pälkäneentien välinen peltoalue.

Kuva 186 Tanhuanpään pohjoisosan maisemaa.